ISSN 1812-2566

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№3 (XXVII), 2004

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2004

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Revista ştiinţifică trimestrială. - Chişinău: USM, №3 (XXVII), 2004. – 175 p.

În aceast număr al revistei sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: instituţionalizarea şi dezvoltarea ştiinţei politice, procesul electoral, formarea şi cerculaţia elitelor politice, cultura politică şi societatea civilă, politicile sociale practice şi corupşia, relaţiile internaţionale şi politica externă, istoria gîndirii politice, etc.

Materialele sunt adresate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Articolele apar in redactia autorilor

versiunea electronică: http://www.usm.md/cercetare/moldoscop.asp

ISSN 1812-2566

S U M A R

SUMMARY

ISTORIA SI TEORIA POLITOLOGIEI

B.P.HAŞDEU ŞI IMAGINEA PRINCIPILOR EUROPENI DIN SEC. XVI. (Elemente de dramaturgie politică în «Scrieri istorice»)[1]

Aurelia PERU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism şi Ştiinţele Comunicării
Catedra Comunicare Sociala
Lector

Le présent article contien certaines observations sur la génèse du concept d'image politique, insérées dans l'oeuvre du classique de la littérature nationale B.P.Haşdeu. L'auteur en cause évoque d'une manière originale les méthodes d'exercice du puvoar obtenu par héritage de certains princes de l'Europe du XVI-e s. et respectivement l'impact sur l'image politique de ceux-ci. La figure centrale de l'essai politique este symbolisé par le prince de la Moldavie des années 1572-1574 – Ioan-Vodă cel Cumplit. Dans ce context, on est tenté d'invéstiguer l'evolution du concept d'image politique dans le spectre politique roumain. Ainsi, les surnoms cel Mare, cel Viteaz, cel Cumplit, Ţepeş – pourraient être interprété comme des premiers models d'image politique du chef d'état.

Tehnologiile comunicaţionale de poziţionare a liderului politic, abordate spre finele sec. XX apelează intens la elementele dramaturgiei sociale, transformând-o treptat într-o dramaturgie politică. Puterea devine vedetă, - constătă în unul din studiile sale sociologul politic francez R.-G.Schwartzenberg[2]. Aceasta este deturnarea decisivă petrecută în timpul anilor şaptezeci. Întreg universul politic este o scenă, sau în general, un spaţiu dramatic unde se produc efecte, - alimentează acelaşi demers ştiinţific un alt cercetător francez G.Ballandier. Astfel încăt investiţiile mitice, - cosideră G.Ballandier, - rămân o necesitate politică, iar succesiunea miturilor este cea care asigură „ menţinerea" şi adeziunea guvernaţilor[3].

---

[1] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor Valeriu MOŞNEAGA*
[2] *Schwartzenberg R.-G. Statul-spectacol: eseu asupra star-sistemului în politică. – Bucureşti, Scripta, 1995, p.47*
[3] *Ballandier G. Scena puterii. – Oradea, AION, 2000, p.121*

O privire analitică asupra spectrului documentar-istoric al literaturii româneşti de la finele secolului XIX ne permite să depistăm - deja la acea etapă de evoluţie a gândirii şi perceprii politice - elemente ale mitului politic ce se reflectă în principiile guvernării în statul moldovenesc din cea de-a doua jumătate a sec. XIV.

Relevantă în această ordine de idei este opera scriitorului şi publicistului Bogdan Petriceicu Haşdeu. Astfel, opera istorică «Ioan-Vodă cel Cumplit» inserează mai multe sintagme şi construcţii lingvistice ce pot fi apreciate, prin prisma ştiinţelor politice moderne, ca forme embrionare de elaborare a modelelor de lider / liderism politic. În compartimentul - «Întroducţiune» (Europa în a şaptea zecime a secolului XVI), autorul face o scurtă caracteristică a conducătorilor de pe continentul European la acea perioadă istorică.

1. Imaginea principilor europeni

Spania. Ajunge pentru o clipă a fi statul cel mai puternic de pe continentul Europei. Şi cine este acel «fericit păstor al poporului»? Fiul marelui Carol V, micul Filip II. Prin urmare, observăm, că imaginea principelui spaniol se asociază cu imaginea personajului carismatic, sacru ce păstoreşte cu o superioritate magică absolută masele, graţie harului dat de la Dumnezeu. După sociologul francez S.Moscovici cuvîntul harisma în sens tradiţional se referă la un personaj sacru. El evocă o graţie, lumina care invadează spiritul credinciosului, cuvîntul viu al profetului care atinge inimele[4].

Totodată, sociologul german Max Weber va afirma, că această graţie este recunoscută şefilor care fascinează masele şi devin obiect de adoraţie[5]. Aceste momente relevante le depistăm şi în opera istorică a lui Haşdeu, graţie cărui fapt scriitorul poate fi considerat unul dintre premărgătorii ştiinţei moderne despre comunicarea politică. Mai mult, constatarea unor elemente de comportament specific principelui spaniol aminteşte un alt fenomen al comunicării politice, cum ar fi poziţionarea liderului politic. «Prin două păcate mortale el sfarmă pentru totdeauna pedestalul măririi spaniole: prin fanatism religios şi prin ura democraţiei».

Franţa. În altă ordine de idei, Haşdeu invocă un alt model de imagine a liderului politic – liderul neputincios sau aşa-zisa „nulitate politică”. Exemplificănd, autorul ajunşe la curtea franceză, unde domnea regele Carol IX.

---

[4] *Moscovici S. Psihologia socială saiu Maşina de fabricat zei. - Iaşi, Polirom, 1977, p.100*

[5] *ibidem, p.101*

«Greşesc: el nu domnea. Domnea mumă-sa Caterina Medici; domnea Papa; domnea ducele de Giz, domnea toată lumea... afară de Carol IX»[6].

În continuare vom sesiza acelaşi fenomen de poziționare politică, grație căruia un lider politic îşi individualizează, de fapt, guvernarea, asigurându-şi în consecință, deseori şi imortalitatea în analele istoriei unei comunități. Astfel, spre deosebire de marii principii ai Europei sec. XVI, Carol IX se asociază involuntar cu tragismul produs în noaptea Sf. Bortolomeu (24 august 1572), când au fost măcelăriți de către catolici 30 mii de hughenoți. «Un singur eveniment face să trăiască în istorie numele acestui *somnoros Neron* – noaptea sfântului Bortolomeu».

În alt context, principele este supranumit de Haşdeu – «jucăria partidelor», călăul supuşilor, enigmă pentru posteritate. Sintagma *jucăria partidelor, fiind,* de altfel, şi actualmente deosebit de oportună în cazurile de manipulare a unor actori politici flexibili, lipsiți de verticalitate morală sau politică de către partidele de guvernământ.

Rusia. Un alt prototip al liderismului acelor timpuri îl constituie modelul lui Ivan cel Groaznic. Violența, duritatea exagerată a țarului rus trecuse dincolo de notarele țării sale. Din aceiaşi lucrare putem constata, că acesta «îi smeri pe poloni, pe suezi, pe tătari, deveni spaima otomanilor, lăți hotarele țării sale». Referindu-se la imaginea țarului rus, urcat pe tron la vârsta de 4 ani, «sub tutela unei mume desfrânate şi corupt de linguşitori», B.P.Haşdeu creditează un alt instrument al comunicării politice contemporane – simbolistica politică. «Moscova era o imensă pădure, prin care sălta o feară sălbatică, numită Ivan cel Groaznic. Porecla de Groaznic e prea moale pentru acest curios principe: era mai bine a se zice Ivan cel Nebun»[7].

O asemenea tratare a principelui rus, fundamentată pe calitățile personale ale acestuia, presupune perceperea invocării unuia din modelele recunoscute istoric de realizare a puterii, cum ar fi metoda autoritaristă, modul abuziv de realizare a puterii ancestrale (obținută prin moştenire). Astfel, încât imaginea conducătorului se consolidează pe pilonii legitimității istorice[8] şi a unor calități inerente ce-l deosebesc de predecesorii săi. În aceiaşi ordine de idei, putem conchide că la acea etapă de evoluție cultural-politică a statului rus «frica poporului» constituia unul dintre elementele vitale ale autorității şi legitimității «principelui».

---

[6] *Haşdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chişinău, Literatură artistică, 1988, p.11*

[7] *ibidem, p.12*

[8] *Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. – Москва, 1990, с.29*

Frica sau necesitatea de a simți forța «brațului dur» alimentează până în prezent cultura politică a popoarelor slave. Fenomen ce creditează un actual semn de întrebare: genetica popoarelor sau tradiția istorică ce o prevalează? Pentru a actualiza, vom menționa în context desfăşurarea plebiscitului din Belarus (octombrie 2004) în vederea revizuirii Constituției, care l-a favorizat pe preşedintelui belarus A.Lukaşenko, tentat de a pretinde la exercitarea celui de-al treilea mandat al puterii prezidențiale.

Anglia. Modelul mamei, după statul-spectacol inspirat de R.-G.Schwartzenberg, sau a non-femeii politice îl descoprim în descrierea reginei Angliei, «singurul principe adevărat mare» din câți conduceau atunci popoarele cele mai civilizate sau cele mai puternice ale Europei. Regina Elisabeta înflori marina, comerțul, literatura Angliei, «sfărâmă colosul spaniol, zdrobi idolatria papistă, fondă unirea britanică».

Aşadar, concluzionează autorul acestor pagini istorice «vedem sceptrurile mânuite de papi, de zero, de nebuni, de bețivi».

2. Ioan-Vodă cel Cumplit – «părintele Moldovei»

«Elefantul, oricât de june, se face respectat de ceilalți locuitori ai codrului. Şarpele, din ziua naşterii, amenință cu veninul acului său. Regii, din leagăn, îşi simt puterea înnăscută de a cârmui neamul omenesc».

Conceptul elaborării imaginii liderului politic, plasându-se ca o ştiință interdisciplinară, apelează din ce în ce mai des la factorii psihoanalitici ca fiind findamentali în determinarea vectorului poziționării liderului politic. Relevantă în această ordine de idei este teoria lansată de către cercetătorii americani Offer şi Strauser, ce fac distincție între cele 5 varietăți ale Eu-lui omului politic. Realitățile istorico-politice au demonstrat în nenumărate rânduri raporturi de interdependență între comportamentul liderului politic, prioritățile actului de guvernare şi calitățile individuale ale acestuia, cristalizate într-un anumit context familial sau anumit instinc sexual (ipoteza freidistă).

Haşdeu constată, în context, că în Imperiul roman de pe timpurile lui Traian familia era o jucărie. Măritişul pierdu caracterul sacru şi solemn. «Ştefan cel Mare avură 5 sau 6 femei legitime. Cele nelegitime nu se numără, imitănd astfel pe faimosul străbun Mecenata, despre care moralistul roman zicea: «S-a însurat în o mie de rânduri».

De fapt, în consecința acestor aventuri ale domnitorilor în istoria politică a statului moldovenesc apare aşa-numitul fenomen al bastarzilor. Fenomen, care la rândul său, a generat întronări şi detronări alternative cu ample schimbări ale scenei politice şi climatului socio-politic emergent statului moldovenesc. Petru Rareş (fiul lui Ştefan cel Mare), Alexandru Lăpuşneanu (fiul lui Bogdan cel Chior), Ioan-Vodă (fiul lui Ştefan cel Tânăr cu femeia unui ar-

mean) – toți acești deținători ai tronului Moldovei istorice au fost *spurii,* așa cum se atestă în lexicologia vechilor romani sau bastarzi.

La 1475 Ștefan cel Mare s-a cununat cu Voichița, fiica lui Radu-Vodă, alungat de la tron de Ștefan cel Mare. Când? Cum s-a născut acest amor cu un impact incontestabil asupra relațiilor domnitorului Moldovei cu rivalul săi atât de înverșunat? «Amorul lui Ștefan-Vodă pentru Voichița trebuie să fi fost o pasiune prea violentă, prea imperioasă de vreme ce sili pe acest principe diplomat de a-și schimba de odată politica, împăcându-se cu un inamic atât de vechi și înverșunat precum era Radu-Vodă. Frumoasa bucureșteancă a îmblânzit un erou, dinaintea căruia tremurau Turcia, Polonia și Ungaria»[9].

Așadar, «aventurierul» lui Hașdeu, care este nu altcineva decât domnitorul Țării Moldovenești, Ioan-Vodă, ocupă scaunul domnesc între 1572-1574. Conform cronicilor timpului, acesta a intrat în capitală (Suceava) însoțit de 5 mii de oșteni, fiind întâmpinat de boieri și de popor cu aclamațiile: *«Părinte al Moldovei».* Adică, după anticul obicei strămoșesc, întocmai precum vechii împărați romani se numeau *«Patre patriae».*

Acest măreț titlu moldovenii îl dădeau acelor principi, care veneau să-i scape de jugul vre-unui tiran și care se impunea printr-un stil violent, nonconformist de guvernare spre deosebire de stilul pasiv al domnitorior toleranți imperiului otoman. Prin urmare, calificativul «părinte al națiunii» din eseul științific al sociologului francez R.-G.Șwartzenberz și preluat de mai mulți cercetători ai stratagemelor comunicării politice în statul modern, își are propria traiectorie de utilizare în contextul politicului moldovenesc. Calitățile părintelui națiunii, în scrierile lui Hașdeu, pot fi definite și din apelurile acestuia către popor. Iată unul din ele:

«Dragii mei boieri și iubitele mele slugi! Greul de astăzi întrece toate grelele de mai înainte. Lăcomia turcilor cere un haraci îndoit. De-l vom da, ea nu va zăbovi a ne stoarce și mai mult până ce ne va stinge cu totul, căci aceasta o vrea păgânul. De nu vom da, ne așteaptă război, foc și sabie. Cugetați și alegeți! Voi știți, că haraciul nu-l plătesc eu, ci voi și ai voștri. Mi-e milă de voi și pentru voi îmi voi pune capul meu, dragilor mei tovarăși! Să chemăm pe Dumnezeu într-ajutor... ca să plece pe vrăjmașii noștri sub picioare noastre. Fiți cu mine și cu noi va fi izbânda!»[10]

În aceste rânduri pline de revelație, din care putem percepe capacitatea conducătorului de a minimaliza distanța critică dintre El și boieri, dintre El și slugi/ popor devine omniprezent un alt model de autoritate a conducătorului – autoritatea charismatică. Sociologul german Max Weber, care a introdus ter-

---

[9] *Hașdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chișinău, Literatură artistică, 1988, p.282*

[10] *ibidem, p.47*

menul de charismă în vocabularul sociologiei politice, afirmă că liderul charismatic este cel care răspunde aşteptărilor masei şi nevoilor ei psihologice. Căci liderii charismatici apar, în genere, în perioade de criză economocă, religioasă, politică sau morală şi nu în perioade calme, de echilibru[11].

Aşadar, în ce context politic şi istoric se adresează poporului său principele Ioan-Vodă? Incontestabil, unul de criză politică – «lăcomia turcilor ne va stinge cu totul, căci aceasta o vrea păgânul», dar şi de criză morală – «supunându-ne orbeşte vrăjmaşului nostru, vom peri, desigur, şi vom peri ca mişei»... «Dascălul binevoitor se apleacă asupra poporului-copil», va spune despre un asemenea conducător câteva cecole mai apoi cercetătorul francez J. Lacouture.[12]

Adresarea principelui moldovean de la 1572 conține un şir de parametri ai discursului politic în societățile moderne, cum ar fi apelul la sintagma limbajului emotiv al creştinității – «să chemăm pe Dumnezeu într-ajutor» – omniprezentă în majoritatea discursurilor politice ale liderilor occidentali şi autohtoni «Aşa să ne ajute Dumnezeu!» - îşi încheie, de redulă, discursurile publice liderii de opinie ai PPCD.

Acest construct al discursului politic răsună frecvent în mesajele preşedintelui american G.Bush: «Țara i-a chemat şi Dumnezeu i-a binecuvântat pe bravii ostaşi americani…” - declară preşedintele american cu ocazia omagierii a 60 de ani de la debarcarea trupelor americane în Normandia şi deschiderea celui de-al doilea front în războiul doi mondial.

Acelaşi parametru neuro-lingvistic nu lipseşte în timpul dezbaterilor televizate între republicanul Bush şi democratul Kerry: «Mulțumesc că m-ați ascultat. Eu vă cer votul de încredere şi să păzească Domnul America», - astfel şi-a încheiat apelul său către americani preşedintele G.Bush. «Mulțumesc şi să aibă Dumnezeu în pază America», - a răsunat fraza de final a democratului J.Kerry.

Revenind la analiza discursului principelui moldovean, vom remarca faptul că acesta conține două fraze mobilizatoare, ale căror retoricăse echivalează cu cea a sloganelor electorale în contextul comunicării politice moderne:

A. “Cugetați şi alegeți!”

B. “Fiți cu mine şi cu noi va fi izbânda!»

Oamenii cei mari, susține autorul scrieii Ioan-Vodă cel Cumplit, Cezarii şi Napoleonii, nu au toți decât o singură religie: religia gloriei, nestrămutată

---

[11] *Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. – Москва, 1990, с.647*

[12] *Schwartzenberg R.-G. Statul-spectacol: eseu asupra star-sistemului în politică. – Bucureşti, Scripta, 1995, p.230*

în fundul inimei lor ca albia mării...[13] Interpretarea modernă a constatărilor haşdiene invocă unul din principiile de manifestare a liderismului politic-principiul «autoconservării», adică tentația actorului politic de a-şi consolida mandatul puterii prin elaborarea unor decizii politice de anvergură, capabile să-i asigure supraviețuirea politică[14].

Astfel, în mai puțin de doi ani de domnie în pace, Ioan-Vodă introduce în țară cinci reforme «necunoscute până acum»:

1. Controlul personal al actelor emanate din cancelaria domnească;

2. Schimbarea capitalei, fapt ce confirmă calitatea de strateg a principelui moldovean. Până la 1572 capitala Moldovei fu Suceava. Ea se bucura de această prerogativă în curs de trei sute de ani. Peste câteva luni de domnie Ioan-Vodă strămută scaunul țării la Iaşi. Motivul: Suceava era aproape de hotarele polono-ungare, prea depart de turci şi de tatari; țara putea fi lesne surprinsă de invazia Transilvaniei, de peste Nistru sau Dunăre. Iaşii stau în mijlocul Moldovei, ceea ce permite a ocupa o poziție strategică pentru securitatea statului moldovenesc.

3. Baterea monetei naționale de aramă;

4. strictețea contribuțiilor fiscale; (o variantă arhaică de combatere a economiei subterane şi a evaziunilor fiscale – una din prioritățile programelor de guvernare ale tuturor formațiunilor politice din societățile democratice).

5. Eliberarea poporului de jos din jugul aristocrației clericale şi laice[15];

Aceasta din urmă confirmă principiul selecției metodelor de guvernare la acel stadiu istoric de dezvoltare a statului moldovenesc. Bunăoară, e bine cunoscut faptul, că Petru Rareş a domnit pe tronul țării aproape douăzeci de ani, «fiind cu poporul contra boierilor şi călugărilor». În schimb, în prima sa domnie, Alexandru Lăpuşneanu, «care ținea cu boierii şi călugării contra poporului», fu trădat, răsturnat şi alungat. Iacob Despota, care a încercat să împace poporul cu boierii şi călugării, a generat un sentiment de neîncredere din ambele părți. El pieri sub loviturile «unei coaliții universale». «De o parte sta ceea ce cronicele noastre numesc țară; de altă parte sta ceea ce nu era «țară»: boierii şi călugării»[16].

Alineatul de mai sus vine, astfel, să confirme gândirea politică a lui Haşdeu, care percepea stratificarea statului moldovenesc în eventualitatea formării unor coaliții pentru susținerea actelor de guvernare ale domnitorului țării.

---

[13] *Haşdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chişinău, Literatură artistică, 1988, p.29*

[14] *vezi: Lorrain P. Les passions politiques. - Paris, Economica, 1991.*

[15] *Haşdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chişinău, Literatură artistică, 1988, p.29-30*

[16] *ibidem, p.32*

În limbajul marketingului politic, acestea ar fi: masele sau publicul electoral şi elitele politice. «Ioan-Vodă, chiar din egoism, îşi alege calea, prin care scăpa naţiunea din ghearele clasei, pe cei mulţi din mâinile celor puţini, turma din gura lupului»[17].

Prin urmare, putem depista una din calităţile proprii domnitorului ţării – egoismul politic. Un egoism ce se manifestă prin stabilirea unor raporturi de distanţare şi suspiciune, reticenţă faţă de elita societăţii: boieimea şi clerul. Vom menţiona întru confirmarea acestei ipoteze, cum un mare vornic fu decapitat chiar în ziua de Paşti. Mănăstirile consumau în trândăvie şi în desfrânare sudoarea Moldovei. Temniţele erau pline de călugări, – zice cronica ţării. Un episcop, la ordinul Lui Ioan-Vodă fu ars de viu pentru comiterea crimei «celei mai negre nemoralităţi». Astfel, încât un cronicar îl numi pe domnitor: Ioan cel Rău. Un alt cronicar spunea: «Nu crez să fi fost creştin pravoslavnic, că de ar fi fost creştin, nu s-ar fi însurat în Postul cel mare!»

Mai mult, domnitorul împroprietărea ţăranii din « proprietatea cea uzurpată clerico-boierească». Jos abuzul! – ar fi un alt element al imaginii principelui moldovean. Pe de altă parte, autorul încearcă să cristalizeze ideea unui raport de dependenţă între prestigiul deţinătorului scaunului domnesc şi elita clerică a ţării. În cazul evocat, domnitorul renunţă la acest influient segment al clasei superioare. Oportunitatea apelării, însă, la sprijinul slujitorilor Bisericii Creştine constituie astăzi un element emergent marketingului politic modern. În context, vom reaminti implicarea Mitropoliei Chişinăului şi a întregii Moldove în campania de promovare a candidatului comuniştilor în Electorala-2003 V.Zgardan. (Deplasarea acestora pe pământurile sfinte din Israel şi aducerea focului sacru în Chişinău cu ocazia sărbătorilor de Paşti.)

În concluzie, am putea afirma existenţa unor particularităţi specifice cristalizării şi evoluţiei imaginii Conducătorului în contextul gândirii politice naţionale. Masele îşi estimau cu multă înţelepciune domnitorii în funcţie de calităţilor individuale ale acestora şi, respectiv, de metodele de menţinere a ordinii şi «supuşeniei» în ţară. Idei ce se asimilează de unele teorii despre clasificarea liderilor politici în aventurieri şi ctitori sau democraţi şi totalitari, violenţi sau laissez-faire.

În mediul politic al statului vechi moldovenesc asemeni stratagemei «statului – spectacol» îşi fac apariţia: Ştefan cel Mare, Ioan-Vodă cel Cumplit, Bogdan cel Grozav, Vlad Ţepeş ş.m.d. Sunt supranume ale principilor moldoveni ce evocau fie abilitatea domniei, fie cruzimea lor, generatoare de mituri politice.

---

[17] *ibidem, p.33*

Bunăoară, cronicarul ne spune: «Ţepeş întâlneşte un ţăran îmbrăcat în cămaşă prea scurtă: «Eşti însurat, badei? Da, - răspunse acesta. Vodă porunci atunci să se înţepe ţăranca şi dădu ţăranului o altă femeie, care să-I facă cămăşi mai potrivite, de frica ţepei"[18].

3. Elementul non-verbal în opera istorică a epocii.

Imaginea politică, ca un compartiment vital al ştiinţei despre comunicarea politică în ansamblu, apelează din ce în ce mai frecvent la retorica aşa-numitului mesaj non-verbal. Gesturi, priviri, alte componente ale aspectului fizic, vestimentaţia – toate acestea formează şi transmit publicului un imens bloc informaţional despre persoana care se adresează către ei.

Mai mult, cercetătorii din domeniul psihoanalizei încearcă să argumenteze corelaţia dintre anumite trăsături fizice ale actorului politic şi eventualitatea stilului de guvernare. Amintim în context teoria lansată de H.Lasswell[19] privind principiul complexului de inferioritate a liderului politic şi acţiunile de aventurier ale acestuia.

Vom remarca în această ordine de idei, analiza psihoanalitică a portretului lui Vlad Ţepeş, realizată de Haşdeu în scrierea istorică «Filozofia portretului lui Ţepeş».

Vechii romani aveau un proverb: *non cuigue est habere nasum*. Nu i-i dat fiecăruia să aibă un nas. (lat.) Un nas cârn, afirmă autorul, nu oglindeşte nici odată o mare capacitate. «Nasul coroiet aparteneşte oamenilor meniţi a se distinge prin energia activităţii: a face şi a desface, a clădi şi a dărâma, însă, nu şi a suferi cu demnitate loviturile. Acei ce ştiu şi a se urca la înălţime şi a nu se dezbărbăta căzuţi din ea, au totdeauna nasurile drepte. Priviţi la nasul lui Ţepeş: rădăcina înaintează de sub arcul frunţii: semnul unei voinţe puternice. Vârful e ascuţit, fără a fi subţire: semnul unei minunate agerimi a minţii, unite cu o mare încredereîn sine. Ochii lui Ţepeş prezintă o nuanţă de ironie: parcă-şi bate joc de omenirea pe care o spânzură şi o înţapă. Plecarea la cruzime se vederează prin adâncimea liniei curbe la mijlocul gurii: individul e cu atât mai blând, mai domol, cu cât această linie e mai dulce, mai puţin pronunţată»[20].

Un asemenea unghi de abordare a fenomenului liderismului politic este actualmente puţin exploatat de ştiinţele politice moderne. Deşi acest gen de informaţie non-verbală poate comunica mai mult despre prestaţia unui lider

---

[18] *ibidem, p.242*

[19] *vezi: Lasswell H. Psihopathology and Politics. - Chicago, University of Chicago Press, 1977.*

[20] *Haşdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chişinău, Literatură artistică, 1988, p.247*

politic decât orice discurs politic. Aceasta fiind o informaţie obiectivă, care exclude riscul de a fi trişată sau racordată la mecanismele de manipulare politică. Fenomenul în cauză, prin urmare, vine să confirme apropierea ştiinţei comunicării politice de alte domenii ale ştiinţei, inclusiv psihoanaliza.

În linii generale, articolul de faţă pune temelia unor ipoteze ştiinţifice în ce priveşte vastitatea şi specificul culturii politice şi a gândirii politice în parametrii spectrului naţional. Exemplele evocate validează ideea despre tradiţie şi evoluţie în câmpul mitologiei politice moldoveneşti.

Bibliografie:

Ballandier G. Scena puterii. – Oradea, AION, 2000

Haşdeu B.P. Scrieri alese. Vol II. Srieri istorice. - Chişinău, Literatură artistică, 1988.

Lasswell H. Psihopathology and Politics. - Chicago, University of Chicago Press, 1977.

Lewin K. Les decisions de groupe et le changement social. // Levy A. Psihologie sociale. Textes fondamentaux. - Paris, Dund, 1965.

Lorrain P. Les passions politiques. - Paris, Economica, 1991.

Moscovici S. Psihologia socială saiu Maşina de fabricat zei. - Iaşi, Polirom, 1977.

Schwartzenberg R.-G. Statul-spectacol: eseu asupra star-sistemului în politică. - Bucureşti, Scripta, 1995.

Вебер М. Политика как призвание и профессия. Избранные произведения. - Москва, 1990.

ŞTIINŢA POLITICĂ ŞI VIAŢA POLITICĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA[21]

Ruslan TANASĂ

Republica Moldova, Chişinău

Universitatea de Stat din Moldova,

Facultatea Relaţii Internaţionale,

Ştiinţe Politice şi Administrative

Catedra Ştiinţe Politice şi Administrative

lector, doctor

This article deals with the impact of political science on political life in the Republic of Moldova. Specialists in the filed of political science and the

---

[21] *Recenzent - doctor-habilitat, conferenţiar Victor SACA*

intellectual products of their activity served a source to stabilize relations between political science and politics.

The community of political scientists of the Republic of Moldova and its influence on politics are characterized in this article. Political scientists do not represent a homogeneous group, they are divided in several groups: scientific and university circles (the elite of political scientists), graduates of the departments of political scientists, master students, specialists in the fields connected with political science or pseudo-political science, who pretend to have got the necessary qualification. Relations between political science and politics, from the point of view of intellectual works, are evidenced in publications, reports, consultations, etc. The impact of the above mentioned works on politics is minimal and difficult to realize.

There are several causes of this state of affairs: limited scientific potential of the community of political scientists in the Republic of Moldova, scientific political language, politicians are not ready to accept and recognize the value of political scientists, inability of political scientists to prove their importance. The author came to a conclusion that the community of political scientists in the Republic of Moldova has greatly developed since it emerged, however, the current stage does not allow effective involvement in political process. In the nearest future, although, the community of political scientists will play a more important role, political science will hardly find itself in the limelight on political arena.

În Republica Moldova politologia are o istorie foarte scurtă, începînd cu 1989.[22] Utilizînd realizările occidentale, în pofida timpului limitat, a reuşit să realizeze un salt considerabil în dezvoltare, devenind un membru cu drepturi depline în comunitatea ştiinţelor Republicii Moldova.

Reeşind din nivelul la care a ajuns politologia moldovenească în dezvoltarea sa, se poate în mod sigur de pus în discuţie problema eficienţii sale sau, prin alte cuvinte, în ce măsură aceasta a reuşit să impună apariţia în ţară a politicii ştiinţifice (în opoziţie cu politica intuitivă). Aceasta din cauză că ştiinţei politice din ţară iniţial ia revenit (sau ar fi fost cazul să-i revină) o sarcină importantă – asigurarea intelectuală a tranziţiei şi a deciziilor legate de depăşirea multiplelor macro şi microcrize legate de transformările din societate.

---

[22] *Мошняга В., Руснак Г. Политическая наука в Молдове: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть II. – Кишинев, Молд.ГУ, 1993; Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Институционализация политологии как учебной дисциплины в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004.*

În orice manual de politologie sau lucrare ce vizează ştiinţa politică în ansamblul său obligatoriu se vorbeşte despre funcţiile acesteia. În dependenţă de viziunile autorilor, a modalităţilor de abordare şi a competenţei acestora ele sînt prezentate în mod divers, însă în esenţă rămîn aceleaşi. Astfel V.Jukov şi B.Krasnov disting 3 grupe de funcţii ale ştiinţei politice – 1) cele teoretice clasice: conceptual-descriptivă, explicativă şi cea de pronosticare; 2) cele aplicative: evalutiv-metodologică şi integrativă; 3) cele ce se realizează în afara limitelor ştiinţei: instrumental-raţionalizatoare şi ideologică.[23]

În baza acestei clasificări observăm că legătura dintre ştiinţa politică şi viaţa politică nemijlocit se realizează prin funcţiile de pronosticare, instrumental-raţionalizatoare şi ideologică, celelalte reprezintă un suport al acestora. În cazul în care aceste funcţii nu sînt exercitate ştiinţa nu-şi îndeplineşte predestinarea sa socială, iar randamentul ei este egal cu zero.

Exercitarea rolului de către ştiinţa politică în societate în primul rînd depinde de potenţialul acesteia. În aspect instituţional în Republica Moldova există cîteva centre ale ştiinţei politice – Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative a Universitatăţii de Stat din Moldova, Institutul de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, Institutul de Relaţii Internaţionale, Academia de Administrare Publică de pe lîngă Preşidintele Republicii Moldova, Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Institutul de Politici Publice.[24] Este de la sine înţeles că rolul centrelor ştiinţifice în domeniul politologiei, este semnificativ în realizarea politicii. Ca exemplu concludent ne poate servi practica SUA.[25]

Ar fi incorect să vorbim de situaţia ştiinţei politice din ţară fără a lua în calcul tradiţionalele probleme. Astfel, nu în ultimă măsură asupra dezvoltării ştiinţei politice în Republica Moldova are un efect şi sărăcia ştiinţei în general şi condiţiile de muncă impuse de acest considerent şi nu numai. Salariile mici, problemele cu locuinţa şi de altă natură[26] se răsfrîng negativ asupra creativităţii savanţilor şi asupra calitatăţii lucrului. Preşedintele Republicii Moldova V.Voronin menţiona în discursul în faţa reprezentanţilor comunităţilor

---

[23] *Общая и прикладная политология: Учебное пособие. / Под общей редакцией В.И.Жукова, Б.И.Краснова. / МГСУ. – Москва, 1997, pp. 24-27.*

[24] *Мошняга В.Учебные и академические центры Республики Молдова в области политической науки. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). – Chişinău, USM, 2004, nr.1 (XXV).*

[25] *Vezi: Назария С. Многовекторность внешней политики Республики Молдова и необходимость её научного прогнозирования. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003.*

[26] *De exemplu, un calculator, principala unealtă a omului de ştiinţă, de o performanţă acceptabilă costă 650-750$. Preţul unui laptop este şi mai mare.*

ştiinţifice în cadrul iniţiativei Pactului Social (23 martie 2002) că în sfera ştiinţei există două probleme majore: locul umilitor al ştiinţei şi „izolarea oamenilor de ştiinţă de procesul decizional”.[27] Cele menţionate pînă acum se referă la prima dificultate, cauzele celei de a doua sînt mai puţin evidente.

Relaţiile dintre ştiinţa politică şi politic se realizează prin intermediul persoanelor, specialişti în domeniul respectiv şi a produslor intelectuale ale savanţilor. Primul canal, concretizat în comunitatea politologilor, nu reprezintă un grup uniform. Diferite categorii de specialiştilor au un rol specific. În primul rînd este necesar de a deosebi cercurile politologilor academici şi profesorii universitari. Aceasta este comunitatea ştiinţifică politologică pentru care ştiinţa este o profesie.

O parte din politologi pot fi concentraţi chiar în componenţa elitei. Interferenţa se realizează în ambele sensuri. Politicienii pentru aşi ridica importanţa şi a amplifica greutatea discursurilor, a poziţiilor tind spre titlurile ştiinţifice, inclusiv şi cele de doctor în ştiinţe politice. Oamenii de ştiinţă, prin activitatea lor politică pot, uneori, ascede la posturi înalte în aparatul de stat sau intra în elita politică.[28]

În Republica Moldova situaţia la acest capitol este, în general, deplorabilă. În 2001, în componenţa noului parlament şi guvern, nu era nici un doctor în politologie şi doar două persoane aveau studii (a doua facultate) în domeniul respectiv (încă 16 persoane în perioada sovietică au absolvit şcoala de partid).[29] În cazul în care fenomenul Brzejinski nu se poate manifesta în Republica Moldova, avem de a face cu o deficienţă a sistemului. Situaţie intolerabilă pentru lumea postcontemporană.

Între primele două categorii există relaţii strînse, concretizate în migraţiile oamenilor de ştiinţă între acestea. În concepţia noastră, preocuparea exclusivă a reprezentanţilor comunităţii ştiinţifice de „comenzile” elitelor şi ruperea relaţiilor cu activitatea ştiinţifică şi/sau pedagogică este în detrimentul lor. De altfel şi vici-versa, limitarea acestora exclusiv la aceste activităţi (îndeosebi la cea de a doua). Este inadmisibil ca profesorul să cunoască realităţile politice doar din lucrări de specialitate fără a avea personal o practică anumită în acest domeniu, în acest caz se pune sub semnul întrebării calitatea specialiştilor pregătiţi (pregătiţi doar în aspect teoretic).

---

[27] *Discursul Preşedintelui Republicii Moldova, Vladimir Voronin, în faţa reprezentanţilor comunităţilor ştiinţifice în cadrul iniţiativei Pactului Social // http://presedinte.md/ Extras pe 15 mai 2004.*

[28] *Юревич А.В. Ученые в политике. // Политические исследования, 1999, №2.*

[29] *Aduc sincere mulţumiri drei A.Margarint pentru bunăvoinţa cu care mi-a oferit această informaţie.*

A treia grupă este constituită de absolvenţii facultăţililor (licenţiaţii în politologie) şi cei cu studii postuniversitare (magiştri în politologie). Ei sînt cei care realizează activitatea nemijlocită în sfera politică, în care sînt prezenţi ca analişti politici,[30] consultanţi, specialişti în tehnologiile politice etc. V.Moşneaga, V.Ţurcan, Gh.Rusnac disting cîteva sfere principale de activitate ale acestei categorii – instituţiile de stat, mass-media, formaţiunile politice şi sectorul neguvernamental, în primul rînd, centrele de analiză politică.[31]

O pătură importantă din politologi, astăzi, includ şi specialişti din alte domenii – istorici, jurişti, filosofi, sociologi, psihologi etc. Desigur specializarea contemporană necesită prezenţa în sfera de activitate al politologilor şi a specialiştilor din domeniiile conexe politologiei, însă deficienţa este în cazul în care aceştea depăşesc limitele competenţei sale şi se prezintă ca experţi în politologie. Cu referire la acest fenomen S.Zaslavski atrage atenţia că, de situaţia dificilă a politologiei din academii şi din instituţiile învăţămîntului superior din Federaţia Rusă, este vinovată şi „recalificarea totală şi completă a tuturor savanţilor din ştiinţele socioumane în politologi,"[32] afirmare valabilă şi pentru ţara noastră.

În acest cadru, principala problemă, în concepţia noastră, nu constă în existenţa în corporaţia politologilor a acestei categorii de savanţi, care desigur induc anumite particularităţi în evoluţia ştiinţei politice în spaţiul nostru, dar care este inevitabilă şi provocată de determinismul istoric. O serie întreagă de savanţi politologi în pofida experienţei comunismului ştiinţific, a istoriei PCUS sau a filosofiei realizează o activitate de performanţă. Persoanelor care nu au reuşit să evoluieze şi să se adapteze noilor realităţi şi cerinţe este acel balast care frînează afirmarea socială a ştiinţei politice.

Ultima categorie este compusă din persoanele care fără nici un temei, în afara, poate, a existenţei unei poziţii civice şi / sau politice certe, îşi atribuie calificativul de politolog. Cel mai bun exemplu ne serveşte listele de candidaţi la funcţiile de parlamentari. Dar se întîlnesc şi persoane, mai ales în primul deceniu al existenţei Republicii Moldova, care avînd studii tehnice exercitau funcţii de consultanţi politici.

---

[30] *Analiştii politici sînt puţini la număr în Republica Moldova. Analistul trebuie să fie finanţat (să se întreţină) din surse publice, nicidecum de către un partid politic şi în general este încadrat în sectorul neguvernamental, fie în cel academic sau universitar.*

[31] *Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Op.cit., p.12.*

[32] *Заславский С.Е. Професиональное обучение политологов: взгляд извне. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2001, №5, с.21-22.*

Indiscutabil rolul determinant în cadrul comunităţii politologilor îl joacă cercurile academice şi universitare. În general ştiinţa este concentrată în centrele academice şi universitare, mai puţin în centrele de analiză, investigaţii politice din sectorul neguvernamental. Pentru, ceilalţi chiar şi în cazul cînd realizează cercetări, materiale anlitice, pronosticuri calitatea de savant nu poate fi recunoscută. Elita politologică determină calitatea discipolilor săi, concretizaţi în a treia grupă a politologilor, dar şi a tinerii generaţii de cercetători.

Impactul ştiinţei politice asupra vieţii politice realizate prin intermediul persoanelor depinde de calitatea aceştor specialişti. În acest sens hotărîtor este profesionalismul cadrelor didactice universitare. Reeşind din funcţiile universităţilor – realizarea studiului academic fundamental, pregătirea profesională a specialiştilor şi propagarea cunoştinţelor în rîndul populaţiei[33] – profesorii şcolii superioare trebuie să îmbine activitatea ştiinţifică de performanţă cu realizări în domeniul psihopedagogic.

Pregătirea politologilor în Republica Moldova începe cu 1993 în cadrul Univesităţii de Stat din Moldova. Saltul enorm realizat în acest domeniu, nu înlătură totuşi dificultăţile procesului de studiu. V.Saca printre lacunele cercetărilor politologice din Republica Moldova menţionează şi de metodica predării politologiei.[34]

Problema majoră în acest domeniu constă în definirea caracterului învăţămîntului politologic – elitar sau profesional. În dependenţă de opţiunea aleasă va fi calitatea şi rolul social al absolvenţilor.

Relaţia dintre politologie şi politic în termenii produsului intelectual se concretizează în publicaţii (monogragfiile, „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)", „Analele ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova", revista „Moldova şi lumea"), dar şi în rapoarte, consultaţii etc. în care sînt propuse căi de dezvoltare, de soluţionare a situaţiei actuale a Republicii Moldova etc. După cum scrie V.Saca cu referire la „MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)" „din mai mult de 40 de teme ştiinţifice abordate (pe paginile acesteia – R.T.) prioritatre sînt cele condiţionate de problemele stringente ale societăţii moldoveneşti."[35]

Totodată autorul susmenţionat susţine că problemele imagologiei, a managementului politic, politica demografică şi ecologică, antropologia politică, pronosticarea, formei de guvernămînt, relaţiei putere – opoziţie etc. nu sînt

---

[33] *Ушакин С.А. Университеты и власть // Общественные науки и современность, 1999, №2, с. 61.*

[34] *Сака В. Политическая наука в Молдове: тематическое и инструментальное измерение. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004, p.44.*

[35] *Ibidem, p.40.*

suficient studiate.[36] La acestea se adaugă teoria şi practica guvernării, problemele de psihologie politică etc.

La capitolul monografii situația este mai proastă. Monografiile sînt editate doar atunci cînd ele trebuie. Adică doar în cazul necesității susținerii tezelor de doctor-habilitat. Şi respectiv este o dublare a tezelor, cu sau fără o acoperire şi reflectare mai amplă a problemei. Această concluzie cel puțin se desprinde din denumirile monografiilor[37] aduse în articolul lui V.Saca.[38] Acest fenomen nu se datorează calităților şi perseverenței cercetătorilor moldoveni, el are o cauză sistemică.

În cadrul comunității ştiințifice politologice doar Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept a Academiei de Ştiință a Moldovei asigură un suport intelectual elitei de guvernămînt. Prin avizarea proiectelor de lege ce se referă la domeniul său, elaborarea de note informative, materiale analitice şi realizarea de pronosticări el domină sfera consaltingului politic. Ca rezultat, celelaltor centre ale ştiinței politice le rămîne doar pregătirea cadrelor. Institutul de Politici Publice reprezintă un caz aparte.[39] Este dificil de a aprecia în ce măsură beneficiarii materialelor Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept le utilizează. Din observarea vieții politice, se crează impresia că recomandările nu se iau în considerare.

În ce măsură multiplele conferințe reuşesc să elaboreze recomandări eficiente şi solide, şi în ce măsură ele reprezintă doar discuții de dragul discuțiilor. Eficiente pot fi doar seminarele, conferințele, mesele rotunde cu participarea funcționarilor de stat, a liderilor politici si a consilierilor acestora, cît şi cele care au ca obiectiv formarea politică în diferitele sale aspecte. Conferințele ştiințifice sînt bune doar din punctul de vedere al schimbului de experiență între savanți.

În cadrul consultării este prezentă cea mai importantă implicare a ştiinței politice în politică. Materializat de regulă în consaltingului electoral, este cel mai des întîlnit în spațiul politic moldovenesc (luînd în considerare durata mandatului de 4 ani). Totuşi, cînd există resurse financiare, concurenții electorali apelează la consultanții străini.

Un pas în recunoaşterea comunității politologice autohtone a fost alegerea prof. V.Moşneaga, şef-catedră Politologie, Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative, USM în calitate de moderator la (Masa Rotundă cu Statut Permanent).

---

[36] *Ibidem, p.44-45.*

[37] *A se compara denumirile monografiilor din Сака В. Op.cit. p.41 cu denumirile tezelor de doctor habilitat din Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Op.cit., p.31-32.*

[38] *Сака В. Op.cit., p.41.*

[39] *Vezi: Мошняга В. Op.cit., p.11.*

Putem concluziona că impactul ştiinţei politice asupra politicului sub forma de informaţii prezente în diferite forme este minim şi se realizează foarte dificil. A elucida, a descrie, a constata, a analiza o problemă pe departe nu este echivalent cu a rezolva, a raţionaliza.

În concepţia noastră, aceasta se datorează cîtorva cauze. Una din ele constă în potenţialul ştiinţific destul de limitat al Republicii Moldova. Aceasta şi explică neacoperirea cu cercetări a tuturor fenomenelor şi proceselor din cîmpul politic. Pe lîngă aceasta influienţează negativ evoluţia politologiei autohtone prin faptul că savanţii des se ciocnesc cu inexistenţa datelor privitor la anumite aspecte ale vieţii politice, care în cazul cercetării întreprinse de respectivii reprezintă auxiliarul sau primarul. Astfel sînt constrînşi să piardă timp şi forţe pentru depăşirea acestor lacune.

O altă barieră în cadrul dialogului savanţi – politicieni îl constituie limbajul ştiinţific, modalităţile de analiză etc. a primilor. Pentru activitatea practică contează o expunere simplă sau chiar simplistă, clară şi concisă. În articolele ştiinţifice publicate aceast deziderat este inposibil de atins, altfel ar ştirbi din valoarea ştiinţifică al lucrărilor. O ieşire din situaţie ar fi implimentarea propunerii lui V.Saca de a finisa materialul cu recomandări, dar din nou acestea trebuie expuse simplu. Totuşi materialelel ştiinţifice nu sînt cele mai eficiente forme de promovare, este necesar de a găsi alte modalităţi de „vindere” a produsului ştiinţific.

În această ordine de idei este necesar să judecăm în ce măsură politicienii sînt pregătiţi de a accepta şi de a recunoaşte valoarea politologilor? În această ipostază ei sînt consumatori, iar pentru ca un produs să fie cumpărat el trebuie promovat. Astfel comunitatea ştiinţifică politologică trebuie să se promoveze, trebuie să se adapteze la relaţiile de piaţa, doar nu ne închipuim că elita politică se va „adresa”, va solicita serviciile oamenilor de ştiinţă fără ca aceştea să se impună, să demonstreze că produsele lor oferă beneficii.

Stereotipic omul de ştiinţiă este unul ce este abstract de tot ce se petrece în jur fiind preocupat doar de problemele sale ştiinţifice. Din acest consideent în ce măsură ar trebui să existe un manager care ar gestiona, promova realizările omului de ştiinţă?[40]

Uneori nici comunitatea ştiinţifică nu merge în întîmpinarea sferei politice. Autorul cunoaşte un caz în care o instanţă de judecată a solicitat unei instituţii un suport ştiinţific referitor la practica internaţională de reglementatre a unei proceduri politice. Din motive pe care autorul nu le cunoaşte judecătorul respectiv nu a reuşit să primească informaţia necesară.

---

[40] *Idee expusă în cadrul seminarului ştiinţifico-practic „Colaborarea ştiinţifică între Republica Moldova şi Uniunea Europeană: particularităţile integrării savanţilor moldoveni în spaţiul european”, Chişinău, 14 aprilie 2004.*

Şi ultimul moment, în condiţiile financiare existente este paradoxal, de ce ştiinţa politică este implicată atît de puţin în procesele politice ca o modalitate de a face bani? În primul rînd este oferta mică din partea elitei politice. Frica de a primi calificativul de angajaţi politici şi de a trece barierea dintre ştiinţa adevărată şi ştiinţa de deservire, atractivitatea financiară mică, imposibilitatea de a comasa activitatea ştiinţifică cu cea în cîmpul politicii sînt motive iluzorii sau deloc prezente în comunitatea ştiinţifică politologică moldovenească. Din păcate primul moment nu reprezintă o piedică pentru nimeni.

Ultima funcţie (ideologică) a politologiei provoacă cele mai aprigi discuţii. Prin aceasta ştiinţa politică se apropie la maximum de ideologie. În ce măsură politologia propunînd o concepţie, un comportament, un ideal, o valoare etc. se angajeaz politic? Fără răspunsul la această întrebare nu putem gîndi o relaţie dintre ştiinţa politică şi viaţa politică echitabilă şi respectuoasă.

Din această perspectivă, deosebirea dintre ştiinţa politică şi ideologie constă în scopurile (finalităţile-idealuri) şi mijloacele de depistare şi argumentare a acestora. Ideologia, dintr-un punct de vedere, este o ştiinţă incompletă, o etapă a devenirii ştiinţei, deoarece ea nu se ridică mai sus de interesele unui grup (putem afirma că ideologia este ştiinţa unui grup social). Păzea ca ştiinţa, realizîndu-şi funcţiile să nu degradeze pînă la o ideologie, să ascundă sau să nu doarească să vadă toate consecinţele realizării idealurilor acesteia pentru alte grupuri/pături sociale.

Pe de altă parte implicarea preferinţelor politice în studiu politologic este imposibil de preîntîmpinat. Există diferite nivele ale relaţiei savantului cu mediul social-politic – cel primar, concretizat în concepţia despre lume şi, inclusiv, orienatrea valorică. Este fundamentul de bază a persoanlităţii. Acestea nu ţin de voinţa sa, putînd fi modificate foarte greu, şi se manifestă în mod automat. Nimeni nu poate face abstracţie de aceste componente ale psihicului. Nivelul secundar, ce cuprinde atitudinile, preferinţele politice, opiniile, prejudecăţile etc. Acestea la o educare şi autoeducare respectivă pot fi neutralizate în timpul realizării studiului ştiinţific.

În acest context ne mai putem ciocni cu o problemă – confundarea ştiinţei politice oficiale cu ştiinţa ce deserveşte puterea sau opoziţia. Linia de demarcare dintre aceste două noţiuni este o problemă primordială în contextul devenirii şi afirmării ştiinţei politice moldoveneşti. Fără a stabili această limită este imposibilă implicarea efectivă a politologiei în viaţa politică şi devenirea cercului politologilor actor al vieţii politice moldoveneşti. Calificăm „ştiinţa de deservire” ca o activitate care bazîndu-se pe o metodologie şi o abordare ştiinţifică intenţionat denaturează rezultatele investigătii în conformitate cu interesele unei forţe politice. Exemplul „sondajelor desenate” este concludent.

Deseori, pentru a argumenta neabordarea problemelor strigente ale societății şi ale statului, se invocă faptul că trebuie să treacă ceva timp pentru ca lucrurile să se prezinte lucid. Pentru istorici a poziție astfel argumentată este totalmente justă. Pentru politologie aceasta se egalează cu a face abstracţie realitate şi de a analiza din punct de vedere politic fenomenele din trecut şi / sau de a realiza studii ce au ca obiect problemele societății şi a statului ce nu provoacă divergențe, respectiv nu sînt atît de actuale. Această accepțiune nu este valabilă pentru toată comunitatea politologilor din Republica Moldova. Sînt anumite încercări din ce în ce mai pronunțate de a depăşi tabuul.

Oamenii de ştiință care încearcă să realizeze aceasta poat fi divizați în două categorii – savanții nepărtinitor, care înțeleg pericolul creării unui vacum în cazul aplicării raționament menționat, dar şi a consecințelor abordării neprofisioniste sau partizane a fenomenelor şi proceselor politice. O altă grupă este reprezentată de persoanele angajate politic. Acestea sînt fie incapabile de a delimita clar preferințele politice (Eul de cetățean) de exigențele ştiinței (Eul savantului), fie cu buna stiință fac aceasta. Acest neajuns al celor ce fac ştiință în Republica Moldova (o consierăm o boală copilărească a ştiinței) este, poate, o cauză pe lîngă altele care duce la neluarea în serios a politologilor.

În concluzie, considerăm că suportul intelectual şi mai puțin sau deloc organizațional, executiv este menirea ştiinței politice şi a actorilor acesteia în relațiile sale cu politicul. Practic ceea ce perfect se exprimă prin cuvîntul consultare şi întîetatea descoperirii căreia nu aparține, desigur, politologilor din Republica Moldova.

Conlucrarea sau implicarea comunității ştiințifice în viața politică moldovenească are un caracter singular, atît în sensul de individual prin opoziție cu instituțional, corporativ, cît şi în cel de sporadic, episodic. În Republica Moldova comunitatea politologică a realizat o evoluție importantă în devenirea sa, însă etapa la care a ajuns nu permite încă implicarea efectivă în procesul politic. În linii generale, ea continuă să acumuleze potențial şi se află în căutarea unui dialog cu clasa politică. În viitorul apropiat, cu toate că rolul comunității politologilor va creşte, ştiința politică nu-şi va putea permite luxul de a se impune pe arena politică.

Bibliografia:

Antonesei L. O prostie a lui Platon. Intelectualii şi politica. – Iaşi, Polirom, 1997.

Вебер М. Наука как призвание и как професия. // Вебер М. Избранные произведения. Пер. с нем. (Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н.Давыдова; Предисл. П.П.Гайденко). — Москва, Прогресс, 1990.

Заславский С.Е. Професиональное обучение политологов: взгляд извне. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2001, №5.
Ильин В.В. Великая конфронтация: идеология и наука. О возможности научной идеологии и идеологичной науки. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 1992, №5.
Козлова Н.Н. Позиция исследователя и выбор теоретического языка. // Общественные науки и современность, 2001, №5.
Кузьмин П.В. Профессиональная деятельность политолога в условиях трансформации украинского общества. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2001, №1.
Назария С. Многовекторность внешней политики Республики Молдова и необходимость её научного прогнозирования. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003.
Макарычев А.С. Ученые и политическая власть. // Политические исследования, 1997, №3.
Митрошенков О.А. Политическое знание и теория. // Вестник Московского Университета. Серия 12. Политические науки. 2002, №4.
Мошняга В. Учебные и академические центры Республики Молдова в области политической науки. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică).– Chişinău, USM, 2004, nr.1 (XXV).
Мошняга В., Руснак Г. Политическая наука в Молдове: состояние и проблемы. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть II. – Кишинев, Молд. ГУ, 1993.
Мошняга В., Цуркан В., Руснак Г. Институционализация политологии как учебной дисциплины в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004.
Общая и прикладная политология. / Под общей редакцией В.И. Жукова, Б.И. Краснова. – Москва, МГСУ, 1997.
Сака В. Политическая наука в Молдове: тематическое и инструментальное измерение. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIV. – Chişinău, USM, 2004.
Ушакин С.А. Плагиат? Об этике в науке. // Общественные науки и современность, 2001, №4.
Ушакин С.А. Университеты и власть. // Общественные науки и современность, 1999, №2.
Юревич А.В. Ученые в политике. // Политические исследования, 1999, №2.

Юревич А.В. Наука и рынок. // Общественные науки и современность, 1999, №1.

GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ.

SPORIREA NIVELULUI DE CULTURĂ POLITICĂ - CONDIȚIE MAJORĂ A FUNCȚIONĂRII EFICIENTE A REGIMULUI POLITIC DIN REPUBLICA MOLDOVA[41]

Ion DUMINICA
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Ştiințe a Moldovei
Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept
doctorand

In this study the author approaches the concept of political culture, based on works of reference in the establishment of the political democratic regime in the Republic of Moldova. Constituting and strengthening a democratic society requires the elaboration and acceptance by the population of a political democratic culture, its values and norms. Political culture forms the direction and the character of the political activity, its development level, determines the society ability of developing and prospering. Assimilation and acceptance of a political democratic, participative culture can assure the viability of the political system, thus creating a proper foundation to the economical development of the country. Developing and maintaining a stabile democracy depends of a certain set of political and civil attitudes, of a certain level of the political culture of the citizens. In many countries, that find themselves in a transition period, including Republic of Moldova, there is to be ascertained, in spite of the fact that there were adopted democratic constitutions patterns, in spite of political pluralism and the presence of democratic institutions, in fact there is no democracy as it sounds. There cannot exist democracy outside a political, democratic culture. The last one is the strong point in order to decide the democratic character of a political system. Thus,

[41] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor, academician Alexandru ROŞCA*

political culture became the political imperative of the countries that aspire after democracy.

Aspecte conceptual-teoretice ale termenului "cultură politică".

Un domeniu specific analizei politologice şi în acelaşi timp un indicator esenţial al desfăşurării vieţii politice îl reprezintă cultura politică, în înţelesul de cultură a democraţiei politice. Perfecţionarea regimului politic democratic şi eficientizarea funcţionării lui depind în cea mai mare măsură de sporirea nivelului de cultură politică, aceasta fiind, în ansamblu, produsul unei experienţe istorice a întregii societăţi, precum şi al experienţelor personale ce contribuie la angajarea socială a fiecărui individ, la socializarea politică, iar aceasta din urmă este, în felul său, o şcoală a perfecţionării vieţii democratice.

Dacă, în general, termenul de cultură are printre conotaţiile sale şi pe acela de ansamblu de modele comportamentale însuşite şi transmise social, specifice unei societăţi, sintagme cultură politică desemnează un fenomen complex, rezultat unui sistem de atitudini, generat de reprezentările, valorile, credinţele şi convingerile ideologico-politice împărtăşite. Astfel, cultura politică cuprinde un mod de exprimare socială prin opinii şi comportamente de către cetăţeni în raport cu viaţa politică.

Într-un sens general, cultura, lat. *colere,* semnifică faptul "de a pune în valoare" un spirit, de exemplu. În acest mod indirect, cultura a ajuns să desemneze un ansamblu de norme colective, în timp ce rămâne valabil şi un alt sens al cuvântului: cultura este astfel rafinamentul individual care deosebeşte un individ de semenii săi. Cultura afiliată vectorului politic desemnează atitudinile, credinţele şi valorile care sprijină funcţionarea unui regim politic.

Acestea includ cunoştinţe şi deprinderi privind funcţionarea regimului politic, sentimente pozitive şi negative faţă de acesta şi judecăţi de valoare privind regimul pentru a înţelege apariţia şi evoluţia regimului politic, este de un real folos a examina evoluţia şi gradul culturii politice, a populaţiei (alegătorilor) şi liderilor (aleşilor). Când se vorbeşte de cultura politică a unei societăţi, se are în vedere regimul politic, aşa cum a fost internalizat în cunoştinţe, sentimente şi evaluări ale populaţiei sale.

Ansamblul de cunoştinţe despre regimul politic şi fenomenele politice constituie polierul <u>cognitiv</u> al culturii politice, în vreme ce stările ce însoţesc atitudinile, independent de orice judecată raţională asupra politicii, reprezintă trăsătura <u>afectivă,</u> pentru ca aprecierea fenomenelor politice prin raportări la un sistem de valori să pună în lumină funcţia <u>evolutivă</u> a culturii politice. Cum regimurile politice sunt mobile, schimbătoare, orientările amintite refle-

ctă, în sfera culturii politice, grade diferite de fidelitate, apatie sau alienare fa-ță de regimul politic[42].

Politologul francez Maurice Duverger nu este de acord cu termenul de cultură politică, afirmând că există două aspecte politice ale culturii. A le califica drept cultură politică înseamnă a genera confuzie. El susține că de fapt există cultură sau subcultură economică, politică şi estetică. Aceşti termeni ar fi valabili, dacă domeniile respective ar poseda valori proprii, absolut distincte. Dar valorile care se manifestă în sferele fundamentale ale politicii, ale economiei nu sunt altceva decât valori de bază ale societății globale aplicate la un domeniu particular.

Maurice Duverger arată că acest termen a fost folosit pentru prima dată de antropologii englezi şi nord-americani pentru a desemna modurile de gândire şi acțiune, credințele, sistemele de valori, simboluri, tehnici al căror ansamblu caracterizează orice societate. Antropologul englez E.B.Taylor, care a utilizat primul termenul de *cultură* în cercetările sale, a definit-o ca fiind un ansamblu complex ce cuprinde cunoştințele, artele, morala, legile, credințele şi toate celelalte aptitudini şi obiceiuri pe care la dobândeşte omul în calitate de membru a unei societăți[43].

În ultimii 40 de ani s-au cristalizat două accepțiuni diferite ale acestui termen. Prima este aceea care asociază cultura politică cunoaşterii ideilor, doctrinelor, programelor diferitor partide politice, relațiilor dintre instituții politice şi mecanismele regimului politic, interacțiunii dintre diferiți agenți politici etc. Apartenența cetățeanului de o cultură politică sau alta, se evidențiază prin votul exprimat pentru un partid sau altul în urma analizei programului, activității politice ale acestuia etc.

A doua accepțiune a termenului se referă la aspectul afectiv-emoțional şi valoric al culturii politice. Cetățeanul aflat în fața urnelor optează pentru un partid sau altul mai degrabă pe un fond aperceptiv, necritic, determinat fiind, în primul rând, de trăirile căreia îi aparține, de opinia cristalizată în grupele formale şi informale pe care le frecventează, şi de diferiți factori emoționali[44].

La Congresul mondial al Asociației Internaționale de Ştiințe Politice de la Edinburg (1976) cercetătoarea canadiană Glenda M.Patrick a prezentat o comunicare privind investigațiile pe care le-a întreprins în legătură cu conceptul de cultură politică. Pe baza analizei a treizeci de definiții, propuse între 1965 şi 1974, Glenda M.Patrick desprinde patru tipuri de definiții: psiholo-

---

[42] *Mitran I. Politologie. - Bucureşti, Editura Fundației "România de Mâine", 2000, p.60-64*
[43] *Duverger M. Sociologie de la politoloque. - Paris, PUF, 1973, p.75*
[44] *Dicționar de Sociologie. - Bucureşti, Editura "Babel", 1993, p.125*

gice, obiective, eurostice şi comprehensive. Folosindu-se de concluziile analizelor întreprinse, autoarea optează pentru următoarea caracterizare a conceptului cercetat:

a) cultura politică se referă la un tip particular de standarde autoritare care definesc cadrul de conduită acceptabil pentru actorii dinăuntrul oricărui regim politic:

b) cultura politică constă dintr-o constelaţie de credinţe şi idei privind structura autorităţii, norme (reguli şi legi), valori (scopuri şi obiective) şi simboluri încorporate într-o constituţie formală ori cuprinse într-un set de moravuri şi deprinderi informale[45].

J.R.Gibbins identifică în "Contemporary Political Culture" următoarele definiţii ale conceptului de cultură politică.

1. psihologice, care pun accentul pe orientarea individuală spre obiective politice;
2. sociologice, care asociază orientările individuale şi comportamentele sociale pe care acestea le provoacă;
3. obiective, în care cultura politică apare în termenii normelor şi valorilor sociale;
4. euristice, care oferă un tip ideal unor fenomene parţiale (comportament, credinţe etc.);
5. lingvistice - cu înţelesuri pentru un grup determinat.

Politologii americani Rod Hague, Martin Harror şi Shaun Breslin în "Political Science: A comparative introduction" definesc studiul culturii politice ca unul esenţial psihologic, care se referă la ceea ce oamenii gândesc despre politică - la convingerile, valorile şi emoţiile lor. Ei disting două moduri de abordare a culturii politice în ţările industriale dezvoltate: abordarea liberală şi cea radicală. Abordarea liberală argumentează în favoarea existenţei unei culturi politice naţionale în majoritatea ţărilor democratice.

Acesta este un produs al istoriei şi este transmisă prin generaţii; prin intermediul unor instituţii sociale cum este familia. Alternativa radicală sau marxistă neagă această unitate neutră. Ea sugerează, că cultura politică este produsul încercării clasei dominante de a-şi impune valorile sale grupurilor subordonate, prin intermediul mecanismelor formale: mass media, sistemul educaţional.

Acolo unde liberalii studiază transmisia valorilor prin generaţii şi numesc aceasta socializare, radicalii studiază transmiterea valorilor prin intermediul claselor şi o numesc îndoctrinare. Din punct de vedere liberal, locali-

---

[45] *Trăsnea O. Cultura politică şi stil politic. // Conştiinţă şi progres. - Iaşi, Editura "Junimea", 1984, p.46*

tățile politice de bază se formează încă din tinerețe. Radicalii afirmă că experiențele de viață ale adulților sunt tot atât de importante[46].

Un model de interpretare liberală a culturii politice constituie lucrările politologilor americani Gabriel Almond şi Sidney Verba şi în special cartea lor de notorietate internațională "The Civic Culture", în care, pe baza sondajelor făcute în 5 țări democratice, disting 3 tipuri de cultură politică: parohială, dependentă, participativă. După G.Almond şi S.Verba, democrația pare a fi cea mai stabilă în societățile în care cultura politică participativă este echilibrată de supraviețuirea culturii politice dependente şi de evenimente ale culturii politice parohiale.

Aceasta este cultura civică, o cultură nici tradițională, nici modernă, ci împărtăşindu-se din amândouă, o cultură pluralistă bazată pe comunicare şi persuasiune, o cultură a consensului şi diversității, o cultură care permite schimbarea, moderând-o însă. Clasificarea tipurilor de cultură politică, după G.Almond şi S.Verba, nu înseamnă că ar fi vorba de omogenizări sau uniformități în sfera atitudinilor individuale ori de grup, acestea diferițiindu-se şi evoluând în funcție de o multitudine de factor sociali, economici, politici, religioşi, etnici etc.

Cele trei tipuri de cultură politică: parohială - prin simplificare locală, tradițională, neconştientizată de un sistem politic centralizat; dependentă – conştiința unei autorități guvernamentale specializate; participativă – implicarea în funcționarea regimului politic, se recompun şi se regăsesc în alte trei forme de culturi politice sistematic mixate: cultura parohial - dependentă, dependent-participativă şi parohial-participativă. Cercetătorii fenomenului au demonstrat că se disting diverse culturi politice naționale, diferite orientări, atitudini şi comportamente specifice unor zone şi țări, ceea ce creează experiențe diferite, o diversitate tipologică se sisteme şi regimuri politice.

În cadrul culturii politice naționale, se pot distinge subculturi ale elitei şi maselor, reflectând diferențe în orientările factorilor de decizie față de cele aparținând cetățenilor mai puțini activi. Diferențele şi deficiențele ce se resimt în planul culturii politice favorizează manipularea şi provocările politice, iar societatea suferă de pe urma reacțiilor predominant emoționale, imprevizibile, care adesea declanşează violența străzii anomalia. Prin urmare, nu există o cultură politică unitară, sau omogenă, ci culturi politice diferențiate, pe axul pozițiilor politice posibile (dreapta, stânga, centru etc.) sau subculturi întemeiate pe deosebiri regionale, religioase, etnice ori de statut social[47].

---

[46] *Josanu Iu. Cultura politică. Abordare de concept. // Arena Politicii, 1996, nr.5, p.7*
[47] *Almond G., Verba S. Cultura Civică. - Bucureşti, "CEU-Press", 1996, p.25-35*

Actualmente, în circuitul ştiinţific sunt puse peste 50 de definiţii ale noţiunii de cultură politică, multitudinea lor fiind determinată de complexitatea acestei noţiuni. Concluzia generală privitor la cultura politică este că ea poate fi înţeleasă ca o formă particulară a culturii în general, care reprezintă o sinteză a valorilor politice.

Cultura politică este o parte integră a culturii umane, care e strâns legată de activitatea politică a diferitelor comunităţi sociale, naţiuni, partide şi mişcări politice, a anumitor personalităţi care se prezintă ca subiecţi ai vieţii politice. Cultura politică îndeplineşte rolul unui transformator de conduite individuale în conduite colective. Cultura politică nu poate fi înţeleasă ca funcţionând în afara, sau opusă valorilor politice, sistemelor de valori pe care se bizuie.

Apărută, acceptată şi dezvoltată mai ales în perioada postbelică, la început în Statele Unite ale Americii, cultura politică s-a impus relativ rapid opiniei ştiinţifice. Acest fapt presupune, că ea, cultura politică este parte intrinsecă şi integrantă a culturii în general şi că ea se încadrează în ştiinţa şi spiritualitatea unui popor, în cultura şi tradiţia morală a acelui popor, în experienţa unei convieţuiri sociale valoroase în decurs de secole. Astfel, cultura politică se cere apreciată, analizată în conexiunea ei cu progresul politic, civic, juridic, şi nu în ultimă instanţă cu standardul de civilizaţie, cu nivelul de trai al populaţiei, pe scurt, în legătură cu calitatea vieţii, cu climatul spiritual dintr-o epocă sau alta.

În această ordine de idei, cultura politică nu poate fi înţeleasă în sensul propriu al cuvântului în afara ştiinţei politice ca atare, a artei politice. Aprecierea culturii politice poate fi posibilă, utilă şi absolut necesară numai dacă o raportăm la virtuţile ei cognitive, apreciative, axiologice.

Totodată, gradul unei culturii politice depinde de cuvântul pe care îl implică cu privire la politic, ca subsistem al societăţii în general, al societăţii civile, al funcţionalităţii sau disfuncţionalităţii ei. În studiile şi în lucrările apărute în legătură cu cultura politică, se insistă aproape în exclusivitate asupra a ceea ce înseamnă politicul, surprins în variile sale impostaze numai pe plan intern, dacă ne referim la cultura politică a unei naţii, a unui anumit popor nu se rezumă la cultura naţională şi nici nu se poate pune în valoare dacă nu o privim la dimensiunile sale cosubstanţiale: naţionale şi internaţionale. Dacă ne referim la domeniul politicului, se pot distinge mai multe momente:

a) momentul gnoseologic (cognitiv), care presupune cunoaşterea realului, a faptelor, a proceselor, cunoaşterea nu numai a prezentului, dar şi a trecutului, a culturii politice, a istoriei etc;

b) momentul valoric (axiologic) care se constituie din valori politice centrice, din valorile politice ca mijloc în vederea transformării individului în om-personalitate;

c) momentul creator, care presupune constituirea unor valori noi, restructurarea, remodelarea elementelor trainice ale vechilor valori;

d) momentul socializării şi comunicării valorilor care instituie acțiunea practică, paraxiologică a individului, a colectivului în realitatea prognozei sociale, politice[48].

Cultura politică, în plan social, presupune o cunoaştere a relațiilor social-politice, a structurilor şi instituțiilor politice, a sistemelor şi subsistemelor politice etc. În plan organizațional, cultura politică presupune cunoaşterea funcționalității tuturor acestor sisteme, structuri, organizații. Drept urmare, în acest caz ia naştere raportul dintre cultura politică - regimul politic.

Cultura politică presupune totodată, în plan spiritual, cunoaşterea valorilor politice: democrație, pluralism, echitate, libertate etc., interferența acestora, prin excelență în plan politic. În mod deosebit, cultura politică se referă la stilul politic, la maniera conducerii social-politice, la limbajul folosit, la metafora utilizată în comunicare, în arta argumentării.

De asemenea, cultura politică presupune o delimitare a funcțiilor politice, a ştiinței politice, o delimitare şi o ierarhizare a valorilor politice, ordonării şi subordonării lor. În genere, cultura politică instituie o anume sistematizare, o angajare, o interiorizare a valorilor şi idealurilor pe care le serveşte. Tocmai aceste multiple fațete fac pe cât de importantă, pe atât de necesară cultură politică[49].

În cadrul unei culturi, cultura politică este segmentul cel mai dinamic, cel mai angajat în promovarea unor promovarea unor idealuri nobile. Fiindcă cultura politică conştientizează lupta pentru promovarea idealurilor care vizează propăşirea țării, a statului de drept, pentru cunoaşterea istoriei politice, a idealurilor şi valorilor de libertate, suveranitate, independență, egalitate, democrație.

Între cultura politică şi democrație s-a născut şi se dezvoltă o legătură intrinsecă şi reciprocă. Cu cât gradul de cultură este mai înalt, mai bine consolidat şi susținut în întreaga societate, cu atât democrația este mai eficientă, mai productivă, mai bine înțeleasă ca o coordonantă esențială a dezvoltării societății. La rândul ei, democrația bine servită de instituțiile politice, culturale, sociale etc. Creează, cadrul proprice unei substanțiale şi eficiente culturi politice.

---

[48] *Voiculescu M. Cultura politică - sistem politic. // Conştiință şi progres. - Iaşi, Editura "Junimea", 1984, p.65*

[49] *Idem, p.72*

Corelația cultură politică - democrație, pare a fi cu atât mai importantă şi necesară în țările ex-sovietice care moştenesc şi din acest punct de vedere o zestre mai grea. Ele sunt chemate a surmonta un handicap apreciabil comparativ cu statele mai dezvoltate şi în ce priveşte progresul social, politic, democratic[50].

Odată cu dezvoltarea relațiilor de piață se modifică sursele şi mijloacele formării culturii politice. Aceasta din urmă devine mai diferențiată din punctul de vedere al exponenților, subiecților şi al metodelor de exprimare. Concomitent, procesul formării culturii politice devine mai diversificat şi mai complicat, deoarece în perioada de tranziție are loc o polarizare adâncă a societății (în oameni bogați şi săraci), se intensifică mobilitatea socială a populației (mişcarea pe verticală şi orizontală a scării sociale ierarhice), alte fenomene de ordin politic şi economic, ceea ce creează mari dificultăți în dialogul dintre putere şi societate. Cultura politică a statelor Europei de Est care traversează aceleaşi procese ale reformelor economice şi politice, se caracterizează prin următoarele particularități:

- un nivel minimal al convingerii populației în posibilitatea regimului politic de a reforma radical societatea;
- un nivel redus al încrederii cetățenilor față de instituțiile şi organele de stat;
- acceptarea ideii peții libere cu toate incertitudinile de implementare a ei;
- o concluzie puternică în reflectarea şi interpretarea unor termeni ca: democrație, pluralism politic, separarea puterilor etc.;
- alegerea politică a alegătorului este determinată nu de anumite motive politice clare şi de concepte general acceptate, ci de considerente individuale (simpatie-antipatie), psihologie (agresivitate - spirit paşnic), fie că este, simplu o alegere accidentală[51].

Dimensiunea "culturii politice" în cadrul regimului politic democratic din Republica Moldova.

În Republica Moldova ani la rând se vorbeşte despre trecerea la economia de piață, însă măsurile care se adoptă sunt în mare parte distanțate de aceasta. Astăzi şi-au pierdut creditul unii termeni specifici ce desemnează re-

---

[50] *Voiculescu M. Îndoieli şi certitudini. - Bucureşti, Casa Editorială "Odeon". 1992, p.84-88*

[51] *Stănciugelu Şt. Ideal - tipuri şi tipuri reale în cultura politică românească. // Sfera Politicii, nr.21, 1994, p.6-8*

alități economico-sociale sau politice, cum ar fi: liberalizarea prețurilor – echivalentă cu ridicarea lor; economia de piață - asimilată speculei, privatizarea - echivalată afacerilor dubioase, reforma - percepută exclusiv prin şomaj şi sărăcie. Populația a înțeles că economia de piață şi raporturile concurențiale aduc avantaje, dar implică şi riscuri, că generează noi tipuri de probleme sociale, declanşează conflicte.

Transformările democratice din Moldova au provocat unele schimbări şi în mentalitatea oamenilor, nu însă dintre cele radicale. Perioada de tranziție în Republica Moldova se caracterizează prin inconsecvență în promovarea reformelor economice, accentuarea rivalității dintre reprezentanții națiunii române şi grupurile etnice rusolingve, încetinirea desfăşurării proceselor democratice etc. Toate au avut o influență negativă asupra evoluției vieții politice, astfel că s-a ajuns la conflictul armat din Transnistria[52].

Unii observatori occidentali sunt uimiți de standardul coborât al politicului la popoarele din Estul Europei, cazul Republicii Moldova fiind, din acest punct de vedere, dintre cele mai impresionante. Ei consideră nefiresc acest standard pentru nişte societăți în care totul era "politizat" - de la programele grădinițelor de copii la viața culturală şi de la şedințele de producție din fabrici până la cele ale Academiei de Ştiințe, totul fiind subordonat politicului. Însă "politic" în Est înseamnă cu totul altceva decât în Vest. Istoria are cea mai multă istorie în Est, însă aici politica include puțină politică. Într-o accepțiune generală, viața politică, în sens propriu, începe cu recunoaşterea existenței unor categorii, grupuri sociale, diferite, având diverse interese – recunoscute şi agreate ca atare, cu posibilitatea funcționării unor tipuri diferite de discurs public.

Începe, deci, cu pluralismul. Adică, exact ceea ce a lipsit în societățile cu regimuri totalitare. Însă atunci când interesele şi cerințele cetățenilor nu sunt luate în seamă de către structurile puterii, oamenii devin pasivi, demonstrează alienare şi apatie politică. Cu atât mai mult că majoritatea populației nu este ferm convinsă de faptul că criza actuală poate fi depăşită în termen scurt.

Cultura politică a societății moldoveneşti este o sinteză a diverselor valori politice, orientări şi standarde ale activității politice. Desigur valorile sovietice declarate n-au putut să asigure formarea rapidă la cetățeni a unei culturi politice democratice. Or, societatea civilă în spațiile posttotalitare urmează a fi concepută ca un macroproces a unui sistem societal polidimensional deschis, în cadrul căruia funcționează şi interacționează subsisteme intrasoci-

---

[52] *Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledoarie socială. - Chişinău, Editura "Civitas", 2000, p.55*

etale fiecare fiind articulat în una dintre dimensiunile ei: politică, economică, socială, juridică, instituţională, culturală, comunicaţională[53].

Nivelul culturii politice în Republica Moldova este demonstrat de votul alegătorilor. Din 1990 până în prezent cetăţenii republicii au fost convocaţi la urne de nouă ori pentru a-şi alege reprezentanţii instituţiilor puterii locale, în Parlament, preşedintele Republicii. În toate cazurile, prezenţa la urnă pentru exercitarea dreptului de vot a fost pozitivă, constituind în medie 80%.

Participarea activă a electoratului la vot denotă un interes sporit din partea populaţiei faţă de politica ţării şi un nivel al culturii politice ce corespunde în mare parte normelor democratice. Neregulile, anularea unui anumit număr de buletine de vot au reuşit să compromită sau să degradeze fondul şi conţinutul acestui principiu al democraţiei. Faptul că fiecare cetăţean care a dorit să voteze a putut să o facă neîngrădit, confirmă că, din acest punct de vedere, climatul favorabil democraţiei este deja un bun câştig şi asumat.

Însă, ceea ce trebuie de menţionat, este că nu toţi alegătorii se prezintă la urnele de vot, în primul rând o mare parte din tineretul ţării. Astfel, la alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001 nu şi-au dat votul 30,4% din alegători. O barieră importantă în calea tânărului alegător constituie prevederile anticonstituţionale ale Codului Electoral care limitează exercitarea dreptului la vot, specificând că cetăţeanul poate să voteze numai dacă este inclus în listele secţiei de votare în baza vizei sale de reşedinţă[54].

De menţionat că subculturile regionale existente în societatea moldovenească sunt determinate în mare parte de factorii geografici şi economici. Astfel, în zona de est a republicii sunt amplasate majoritatea întreprinderilor industriale, în zona de sud predomină cultura cerealelor, pentru zona de centru este specifică viticultura, iar în cea de nord - creşterea animalelor. Cultura politică a maselor mai depinde foarte mult şi de influenţa pe care o produce activitatea partidelor şi a mişcărilor social-politice asupra locuitorilor din zona respectivă.

Acest lucru e conformat de practica şi rezultatele alegerilor parlamentare, prezidenţiale şi locale. De exemplu, alegerile parlamentare din februarie 1994 şi 2001, martie 1998, au demonstrat că dacă locuitorii zonei de nord au preferat partidele tradiţionaliste de centru-stânga, favorite fiind cele de stânga, iar locuitorii zonei de centru au fost mai sensibili la mesajul partidelor naţional reformatoare de dreapta, apoi locuitorii zonei de sud au susţinut formaţiunile politice de stânga ale eşchierului politic. De rând cu factorii geografici şi economici, asupra orientării comportamentului electoral mai influenţează

---

[53] *Idem., p.62-64*

[54] *Electorala 2001. Documente şi cifre. Ediţia a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău, 2001*

religia, valorile transmise şi dobândite prin intermediul mecanismelor de socializare politică[55].

Un fenomen important care modifică radical cultura politică a societății moldoveneşti în perioada de tranziție îl continue migrațiile. Procesele migraționiste sunt detaliat cercetate şi analizate de specialiştii în domeniu din republică. În baza cercetărilor sociologice sunt analizate situația social-economică, planurile migraționiste ale tineretului studios din Republica Moldova, ale cetățenilor străini şi ale repatriaților care se află pe teritoriul țării. Actualmente, potrivit datelor oficiale, la muncă peste hotarele republicii se află peste 600.000 de persoane, iar conform datelor neoficiale - peste 1000.000 de persoane.

Cetățeanul pleacă peste hotare având o anumită cultură politică, iar la întoarcere în țară are deja altă cultură, în general, şi altă cultură olitică, în special. Totodată, mulți dintre aceşti cetățeni rămân acolo cu traiul permanent, obținând cetățenia țării respective.

O altă realitate este determinată de situația social-economică destul de dificilă din republică ce sporeşte migrațiile tineretului studios. Bunăstarea materială este apreciată de către studenți drept cel mai valoros şi chiar unic scop al existenței. Tineretul studios îşi orientează aspirațiile spre a obține o profesie, cu perspectiva unui venit material substanțial sau cu mari dispoziții migraționiste, însă nicidecum cu cea a muncii în serviciul societății moldave[56].

Un rol important în formarea culturii politice revine ideologiei. Problemele ideologiei nu pot fi separate de problemele ce se referă la autoritate, putere şi relații de putere. Ea este chemată să acorde importanță relațiilor stabilite între cetățeni, să explice relațiile politice în condițiile concrete.

Ideologia este un element constituitiv al politicii dar nu este alternativa ei. Ideologia explică categoriile şi noțiunile, cu ajutorul cărora sunt justificate sau respinse instituțiile politice, acțiunile politice, cursul politic, dar ea nu poate înlocui cultura politică. Ideologiile sunt ansambluri articulate de norme, valori şi reprezentări colective ce le oferă oamenilor o grijă coerentă de interpretare a lumii, ele organizând perceperea raporturilor sociale, a fenomenelor de putere şi dominare, ordonându-le acțiunile.

Fiind un ansamblu de idei, reprezentări, mituri elaborate de formațiunile politice în scopul orientării comportamentului individului şi grupurilor sociale în problemele fundamentale ale dezvoltării societății (forma şi modul de

---

[55] *Şofransky O. Geografia electorală a Moldovei: patru alegeri libere şi democratice. // Arena Politicii. 1998, Nr.7, p.16-18*

[56] *Moşneaga V. Migrațiile contemporane: studierea şi reglarea. - Chişinău, USM, 2000, p.60*

guvernare, natura şi conţinutul regimului politic, obiectivele dezvoltării societăţii, valorile demne de urmat etc.), ideologia reprezintă un set coerent de idei care ghidează acţiunea politică a cetăţenilor. Ea asigură perceperea valorică, exprimarea intereselor politice de grup şi individuale, deprinderea de a analiza procesele social-politice prin prisma intereselor şi scopurilor personale. Astfel, putem constata că ideologia este o parte componentă a realităţii care asigură, sub diferite aspecte, existenţa societăţii contemporane[57].

Constituirea şi consolidarea unei societăţi democratice presupune elaborarea şi acceptarea de către populaţie a unei culturi politice democratice, a valorilor şi normelor ei. Cultura politică formează orientarea şi caracterul activităţii politice, nivelul de dezvoltare al ei, determină în mare măsură capacitate societăţii de a prospera şi a se dezvolta. Asimilarea şi acceptarea unei culturi politice democratice, participative, poate să asigure viabilitatea regimului politic, creând prin aceasta un fundament corespunzător pentru dezvoltarea socio-economică a ţării. Unul dintre factorii esenţiali, care contribuie la constituirea culturii politice a unei societăţi este sistemul de valori al acestei societăţi.

Două valori esenţiale ale societăţii democratice - Libertatea şi Responsabilitatea, valori care presupun o existenţă şi funcţionare reciprocă, nu sunt pe deplin asimilate şi acceptate de către populaţie. Oamenii au acceptat cu uşurinţă Libertatea, dar în acelaşi timp, au frică de Responsabilitatea de a lua de sinestătător anumite hotărâri, de a-şi asuma anumite riscuri.

Persistenţa ideilor, a valorilor egalitariste face dificilă acceptarea celor individualiste. Continuă de aceea să fie acceptat paternalismul şi prin aceasta, se susţine o cultură parohial-pasivă, împiedicându-se crearea unei culturi participative, a democraţiei. Remunerarea proastă a muncii intelectuale a condus la faptul că ştiinţa nu este apreciată la justa ei valoare.

De aceea importanţa unei asemenea valori ca Cunoaşterea, acumularea cunoştinţelor în perioada de tranziţie a fost în mare măsură ştirbită. Acest fapt are o puternică influenţă asupra dezvoltării culturii politice, deoarece cu cât cetăţenii unui stat au mai multe cunoştinţe, sunt mai educaţi, cu atât mai clar este percepută de către ei realitatea politică, cu atât mai temeinică este cultura lor politică, iar comportamentul lor, inclusiv în cadrul domeniului politic va favoriza dezvoltarea democraţiei.

Cunoaşterea de către cetăţeni a drepturilor, libertăţilor şi obligaţiunilor lor, la fel, influenţează pozitiv dezvoltarea culturii politice. Este adevărat că apariţia şi funcţionarea unor instituţii politice democratice contribuie la răs-

---

[57] *Varzari P., Tănase R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. // Revista de filosofie şi drept, 2000, Nr.1, p.15-25*

pândirea valorilor democratice. Dar societatea nu este pe deplin pregătită pentru acceptarea acestor valori. Conştiinţa oamenilor este într-o anumită măsură dedublată, ceea ce se manifestă prin acceptarea unor valori contradictorii.

Lipsa unor valori politice fundamentale şi a unor valori general acceptate, a unui sistem integru de socializare politică creează dificultăţi vădite pentru implementare unei culturi politice democratice. Constituirea, acceptarea şi funcţionarea unei culturi politice democratice, participative, va avea loc doar în condiţiile depăşirii crizei sistemului de valori din societate, prin crearea unui nou sistem de valori, fără goluri şi false valori[58].

Un rol deosebit în avansarea culturii politice îl au simbolurile politice. Este vorba, în primul rând, de drapelul, stema şi imnul de stat. Aceste simboluri se adoptă prin hotărâri speciale şi confirmă autoritatea statului oriunde el ar fi reprezentat, devenind simbolurile lui oficiale. În acest context mai evidenţiem emblemele siglele, uniformele, ceremoniile, mitingurile, comemorările, defilările etc. Simbolurile existente şi utilizate redau vieţii politice un colorit evident.

Iniţiativa punerii în discuţie a problemei simbolurilor naţionale aparţine populaţiei băştinaşe din Republica Moldova, care a devenit deosebit de activă, din punct de vedere politic, la sfârşitul anilor '80 ai sec. XX şi a întreprins mai multe eforturi pentru a restabili memoria etnoistorică. Interesul faţă de tradiţiile legate de simbolurile naţionale a crescut mult şi s-a aprofundat. Simbolurile de stat ale Republicii Moldova: Drapelul - Tricolorul, Stema de Stat cu capul de bour, Imnul de Stat - "Limba noastră" sunt expresia fiinţei naţionale a poporului şi sunt apreciate ca forme superioare de exprimare a adevărului istoric şi a sentimentelor poporului, exprimându-i aspiraţiile, reflectând prin limbaj plastic şi imagini codificate înlănţuirea istorică dintre trecut şi prezent[59].

Apariţia Republicii Moldova ca stat a pus în chip firesc problema culturii politice pentru o societate, ce se înscria pe traectoria unui amplu proces de transformare. Alegerea culturii politice în calitate de factor determinant al procesului de democratizare a societăţii în tranziţie, în particular societatea moldovenească, este departe de a fi un fapt accidental. Dezvoltarea şi menţinerea unei democraţii stabile depinde de un anumit set de atitudini politice şi civice, de un anumit nivel al culturii politice a cetăţenilor. În multe ţări aflate în tranziţie, inclusiv în Republica Moldova, se poate constata că, în ciuda adoptării unor modele de constituţii democratice, în pofida pluralismului po-

---

[58] *Ţurcan G. Influenţa crizei sistemului de valori asupra dezvoltării culturi politice. // Materialele Conferinţei Internaţionale "Filosofie. Ştiinţă. Politică: realizări, implementări, perspective". - Chişinău, CE USM, 2003, p.336*

[59] *Mânăscurtă C. Simbolurile de stat - expresie a identităţii naţionale. // Idem, p.315*

litic şi a prezenței unor instituții democratice - nu există încă democrație. Nu poate exista democrație în afara unei culturi politice, democratice. Aceasta din urmă este criteriul hotărâtor pentru a decide caracterul democratic al unui regim politic.

Astfel, cultura politică a devenit imperativul politic al țărilor care năzuiesc spre democrație. Lipsa conducerii totalitare nu presupune, încă, existența democrației autentice. Ea poate exista atunci, când prioritățile acestei forme de guvernământ sunt aduse la cunoştință şi educate în interiorul maselor largi, ca mai apoi acestea să o poată dezvolta şi proteja. Conform viziunilor politologilor moldoveni Rusnac Gh. şi Fruntaşu P., în cadrul culturii politice moldoveneşti se pot distinge următoarele categorii de subculturi: a) etnolingvistice, se are în vedere subcultura politică ucraineană, rusă, romă, găgăuză, bulgară etc.; b) socio-economice, adică diverse grupe sociale cu statut economice şi social diferit - muncitori, țărani, oameni de afaceri; c) regionale - zona de nord, centru, sud. Starea fragmentară şi conflictuală a culturii politice moldoveneşti e datorează moştenirii valorilor şi orientărilor politice ce au stat la baza culturii politice comuniste. În Moldova epocii sovietice, exista doar cultura identificării şi înstrăinării cu regimul politic şi contra lui, nu o cultură a cetățenilor, ci a unor oameni dependenți de regim[60].

Din fericire, contextul politic actual oferă deja, țărilor ex-comuniste, acele condiții esențiale pentru făurirea şi dezvoltarea unei culturi politice noi şi instaurarea unei veritabile democrații, însă toate acestea rămân la discreția fiecărui stat în parte. Experiența americană de constituire a culturii politice democratice a demonstrat că aceasta, este o cale istorică lungă şi că e imposibil de a crea o națiune, mai întâi de toate bogată economic şi apoi instruită politic şi cultural, cum, se pare, gândesc mulți din guvernanții noştri. Educația rafinează moravurile unei comunități, iar aceasta din urmă, aşa cum sublinia Alexis de Tocqueville, servesc într-o mai mare măsură decât legile la consolidarea democrației.

Cultura politică democrată presupune un nivel ridicat de educație, informație, competență, fără de care este imposibil participarea complexă pe care o presupune viața politică a unui regim democratic. Republica Moldova este obligată să surmonteze handicapul apreciabil de cultură politică prin substituirea elitelor politice de factură comunistă, cu alte forțe noi, în baza unei compoziții loiale, ce vor dispune, de spirit de inițiativă, creativitate şi responsabilitate, voință politică şi nu în ultimul rând să posede sentimentul de patriotism, a cărui lipsă astăzi se simte în societatea moldovenească.

---

[60] *Chiorescu Iu. Cultura politică în Republica Moldova: studiu de caz. // Idem, p.383*

Printre prioritățile naționale trebuie să figureze şi ideea reîntregirii țării, coeziunii şi solidarității sociale. În pofida infantilismului culturii politice moldoveneşti, evenimentele ultimilor ani, în special: stabilirea şi consolidarea treptată a sistemului de drept, evoluția statalității, constituirea bazelor socialității politice, funcționarea sistemului pluripartidist, ascensiunea societății civile, amplificarea şi difersificare mijloacelor de comunicare în masă şi alte elemente pozitive, permite să facem nişte pronosticuri optimiste în dezvoltarea culturii politice în Republica Moldova şi să constatăm că ea se dovedeşte de o mare importanță, de o mare actualitate şi de garanție spre viitor[61].

Totodată, pentru o mai veridică percepere a esenței culturii politice, a componentelor ei, trebuie de conştientizat faptul că Republica Moldova este o societate polietnică, unde conviețuiesc moldoveni, ruşi, ucraineni, romi, găgăuzi, bulgari, evrei, polonezi etc. De aceea, subculturile etnolingvistice sunt legate nemijlocit de particularitățile etnice şi de limbă ale populației. Asupra culturii politice a etniilor din republică, o influență deosebită exercită astfel de factori ca conştiința etnică şi caracterul național. De astfel, valorile, preferințele şi orientările politice ale subculturilor menționate sunt influențate şi de unii factori din exterior.

Unii politologi, printre care Iu.Josanu, consideră că societății moldoveneşti îi corespunde o cultură politică, fragmentară, segmentară, dispersată, conflictuală, că ea nu este o cultură integrată, consensuală, ci una care îmbină elemente ale diferitelor subculturi, adesea opuse una altora. Însă cu toate neajunsurile sale, în Republica Moldova exista totuşi o anumită cultură politică care are în substanță atât elemente conservatoare cât şi inovatoare, iar populația țării este aptă, dispusă şi interesată să-şi structureze o cultură politică de factură. La formarea unei asemenea culturi politice democratice, integrate, neconflictuale pot contribui: tendința cetățenilor spre unitate; evoluția spre omogenitate în ce priveşte atitudine față de valorile democratice ale statului de drept; reducere nivelului de conflictualitate şi de violență politică; loialitatea față de regimul politic stabilit[62].

Încheind analiza culturii politice din Republica Moldova, menționăm că cultura politică indică gradul de cunoaştere şi de creativitate în domeniul organizării şi conducerii politice a societății, fiind acea valoare spirituală care este necesară atât societății politice, cât şi societății civile. Funcționarea unei societăți, respectiv stabilitatea şi eficiența ei depind de existența şi afirmarea

---

[61] *Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, USM, 2001, p.162-174*

[62] *Solomon C. Contribuții la studierea culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziție. - Iaşi, Academia Ecologică din România, 2001, Nr.6, p.283-292.*

activă a unei anumite culturi politice favorabile mişcării optime a mecanismelor sociale prin contribuţia participativă a cetăţenilor.

Totodată, cultura politică poate influenţa perfecţionarea regimului politic, poate facilita conştientizarea necesităţii de acţiune întru implementarea şi buna funcţionare a tuturor mecanismelor lui. Totuşi, în cadrul societăţii moldoveneşti nu s-a format până ce o cultură integrată, consesuală, care să îmbine elemente ale diferitelor subculturi. Stabilitatea politică a societăţii şi dezvoltarea ei durabilă vor fi posibile o dată cu transformarea culturii politice fragmentare şi conflictuale într-o cultură nouă democratică, pluralistă, bazată pe deziderate şi opţiuni comune ale populaţiei[63].

Bibliografie

Almond G., Verba S. Cultura Civică. - Bucureşti, Editura "CEU-Press", 1996.

Dicţionar de Sociologie. - Bucureşti, Editura "Babel", 1993.

Duverger M. Sociologie de la politoloque. - Paris, PUF, 1973.

Electorala 2001. Documente şi cifre. Ediţia a Comisiei Electorale Centrale. - Chişinău, 2001

Josanu Iu. Cultura politică. Abordare de concept. // Arena Politicii, 1996, nr.5.

Marin C. Societatea civilă: între mit politic şi pledoarie socială. - Chişinău, "Civitas", 2000.

Materialele Conferinţei Internaţionale "Filosofie. Ştiinţă. Politică: realizări, implementări, perspective". - Chişinău, USM, 2003.

Mitran I. Politologie. - Bucureşti, Editura Fundaţiei "România de Mâine", 2000.

Moşneaga V. Migraţiile contemporane: studierea şi reglarea. - Chişinău, USM, 2000.

Solomon C. Aspecte ale culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVII. – Chişinău, USM, 2001, p.162-174

Solomon C. Contribuţii la studierea culturii politice în Republica Moldova în perioada de tranziţie. - Iaşi, Academia Ecologică din România, 2001, Nr.6.

Solomon C. Cunoştinţe politice şi cultura politică. // Cugetul, 2001, Nr.3-4.

Stănciugelu Şt. Ideal - tipuri şi tipuri reale în cultura politică românească. // Sfera Politicii, 1994, nr.21.

---

[63] *Solomon C. Cunoştinţe politice şi cultura politică. // Cugetul, Nr.3-4, 2001, p.49-55*

Şofransky O. Geografia electorală a Moldovei: patru alegeri libere şi democratice. // Arena Politicii. 1998, Nr.7.
Trăsnea O. Cultura politică şi stil politic. // Conştiinţă şi progres. - Iaşi, Editura "Junimea", 1984.
Varzari P., Tănase R. Unele considerente privind fenomenul ideologic. // Revista de filosofie şi drept, 2000, Nr.1.
Voiculescu M. Cultura politică - sistem politic. // Conştiinţă şi progres. - Iaşi, Editura "Junimea", 1984.
Voiculescu M. Îndoieli şi certitudini. - Bucureşti, Casa Editorială "Odeon". 1992.

SOCIOLOGIA POLITICĂ

PARAMETRII GEOCRONOELECTORALI AI VIEȚII POLITICE MOLDOVENEŞTI[64]

Margarita BULOVA
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Ştiințe Politice şi Administrative
lector, magistru în ştiințe politice

The starting-point in this article is studying of the metrical parameters of the electoral spatial-temporal continuum within the framework of this the social and political development of the Republic of Moldova is in processes of change.

As a result, we can affirm that the social-political development in electoral space and time represent inseparable parts of the single advancing electoral process the Republic of Moldova, expressed in quantitative and qualitative parameters. This development in the transition society's conditions can be taken in the account only in correlations of historical and actual electoral parameters.

[64] ***Recenzent*** *– doctor, profesor Ion SANDU*

Actualitatea cercetării de față, la începutul sec. XXI, este condiționată, în primul rând, de o dimensiune spațial - temporală complexă a proceselor electorale ce au loc în Republica Moldova în condițiile tranziției democratice. În al doilea rând, o abordare de bază a relațiilor interdependente dintre spațiul şi timpul electoral în cazul societății moldoveneşti constă în faptul, că acestea evoluează nu într-un spațiu şi timp obişnuit, ci destul de contradictoriu, prin numeroase procese dihotomice ale ascensiunii şi descensiunii, continuității şi discontinuității politice.

În orice forme de activitate social-politică atât a actorilor politici, cât şi a societății civile din Republica Moldova, în cursul timpului electoral au loc anumite transformări cantitative, care, totodată, duc la apariția în spațiul electoral a unei noi calități ce exprimă un anumit nivel al evoluției sociale. Astfel, transformările care survin în câmpul geocronopolitic moldovenesc atesta faptul că dimensiunea temporală mai mult sau mai puțin determinată de evoluția factorului politic, devine deosebit de importantă, deoarece ea concentrează mai multe feluri de activități şi diferite rezultate. Ca urmare, putem afirma că anume după caracter evoluțiilor social-politice în dimensiuni de spațiu şi timp electoral sunt părțile indisolubile a unui proces electoral unic, manifestat în diferite câmpuri electorale ale Republicii Moldova prin prisma însuşirilor metrice (cantitative) şi topologice (calitative), care, la rândul lor întruchipează anumiți indici de măsurare a spațiului şi timpului electoral. Perceperea la justa valoare a evoluțiilor în cauză este posibilă numai prin cunoaşterea corelațiilor parametrilor istorici şi actuali de natură geocronoelectorală.

Un parametru important al fenomenului geocronoelectoral ce vizează transformarea vieții politice a societății moldoveneşti în perioada 1990-2004, este *orientarea ei*. Acest parametru al evoluției politice a societății moldoveneşti se realizează în cadrul unui proces electoral complicat şi, totodată, prin anumite transformări politice, întrucât realitatea timpului electoral ține de un timp real, măsurat prin luni, săptămâni şi cicluri zilnice, adică de un proces continuu sau în scara timpului istoric electoral măsurat prin cicluri, ce caracterizează reînnoirea şi dinamismul spațiului electoral (adică transformarea)[65].

Configurația actuală a câmpului electoral moldovenesc a apărut odată cu politizarea în masă a societății moldoveneşti în anii 1989-1991, când politica în Republica Moldova se forma ca o realitate nouă, independentă. În acest sens alegerile politice, prin caracterul lor relativ liber, se transformă preponderent din forme ale activității realizate de sine stătător ale indivizilor

---

[65] *Vezi: Ильин М.В. Ритмы и масштабы перемен. // Политические исследования, 1993, № 2, p.60.*

şi grupurilor sociale într-un instrument de transformare atît a conştiinţei sociale, cît şi a sistemului politic în întregime.

Aşadar, procesul electoral din Republica Moldova, la răscrucea secolelor XX-XXI, este bogat în evenimente politice, legate mai întîi de fenomenul alegerilor politice, ceea ce, evident creează unele dificultăţi în stabilirea criteriilor de divizare a spaţiului electoral în segmente temporale separate. Reieşind din cele spuse şi anume, din numărul evenimentelor politice în perioada anilor 1990-2003, în spaţiul electoral din Moldova evidenţiem trei cicluri electorale.

Primul ciclu electoral cuprinde evenimentele de la 1990 pînă în 1994 (primele alegeri democratice). El include alegerile din primăvara 1990 în Sovietul Suprem şi alegerile din decembrie 1991, cînd a avut loc prima electorala prezidenţială din Republica Moldova. La 8 decembrie 1991 în rezultatul primelor alegeri prezidenţiale directe, libere, în condiţiile cînd ţara tindea spre cucerirea independenţei politice, a fost ales primul preşedinte al Republicii Moldova.

Analizând procesul salturilor cantitative în cadrul sistemului politic al ţării, sub unghiul indicilor metrici (la proprietăţile metrice ale timpului electoral se referă *durata de existenţă a procesului electoral;* metricul spaţiului se măsoară printr-un aşa parametru ca *întinderea*) de participare a populaţiei în alegeri, e necesar a menţiona că anul 1991 a devenit anul de cotitură a tranziţiei comportamentului electoral iniţiate în 1989-1990, de la sistemul ritual de votare, caracterizat prin prezenţa de 99% de alegători şi prin rezultatul pregătit anticipat al "alegerii dintr-un singur candidat", la un comportament variat, în ciclul doi (anul 1994) în cadrul căruia au avut loc primele alegeri democratice parlamentare. Dacă în 1991 în cadrul primelor alegeri prezidenţiale M.Snegur, care era unicul candidat fără concurenţi reali, a obţinut peste 98% (mai exact 98,17%) de voturi[66], atunci în 1996 în electorala prezidenţială au participat deja 9 candidaţi.

Acest factor metric serveşte drept dovadă faptului că competivitatea în sistemul electoral s-a început de la al doilea ciclu electoral şi anume, din februarie 1994 pînă în 1998, cuprinzând trei momente ale timpului electoral: alegerile parlamentare din 25 februarie 1994, alegerile locale din 16 aprilie 1995, alegerile prezidenţiale din 17 noiembrie şi 1 decembrie 1996, şi, de asemenea, adoptarea Constituţiei Republicii Moldova. La 6 martie 1994 a avut loc sondajul sociologic «La sfatul cu poporul» cu genericul - cheie: "*Sunteţi pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent şi in-*

---

[66] *Республика Молдова в 1989-1991 годах: взгляд со стороны. (Дайджест зарубежной печати). – Кишинев, 1992, р.166-167.*

divizibil în hotarele recunoscute de ONU, să promoveze o politică de neutralitate, să garanteze tuturor cetăţenilor ei drepturi egale conform normelor de drept internaţional?”. În votare au participat 95,4% din numărul cetăţenilor Moldovei[67].

Grupurile politico-ideologice cu pretenţii spre crearea “Moldovei Democratice” (intelectualitatea democratică, întitulându-se “democraţii” şi naţionalismul de protest al lui Iu.Roşca) au apărut prima oară în cursul aşa numitei electorale parlamentare, ce s-a soldat cu alegerea lui M.Snegur în Prezidiul Sovietului Suprem la 27 aprilie 1990. Însă, victoria Frontului Popular din Moldova asupra Partidului Comunist şi destrămarea URSS nu au condus la primele alegeri parlamentare şi prezidenţiale pe baza principiului pluripartidist din cauza comuniştilor, care se poziţionau în cadrul altor formaţiuni politice. Deşi în cursul electoralei din 1990 comuniştii au suferit eşec, 83% din numărul deputaţilor erau foştii membri ai acestui partid[68].

Vârful stresului social-psihologic şi al accelerării tuturor tipurilor de încordare (economică şi politico-ideologică) pentru populaţie este condiţionat în primul rând, de atitudinea ei faţă de “terapia de şoc” fapt ce se referă la anul 1993. Conflictul militar din Transnistria, conflictul în organul legislativ, după părerea noastră, a conturat definitiv electoratul naţional de protest. Aceasta a fost o reacţie a populaţiei faţă de şocul social-psihologic pe scară naţională.

Trecînd la analiza rezultatelor alegerilor, ca experiment politico-psihologic, în calitate de indiciu metric al dinamicii activităţii politice a alegătorilor în spaţiul electoral, se foloseşte, în special, nivelul lor de participare la votare, adică factorul prezenţei lor la alegerile politice.

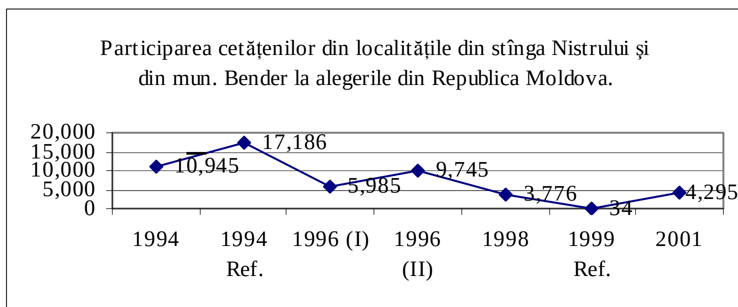
În Moldova contemporană politizarea populaţiei şi respectiv, prezenţa alegătorilor în orice regiune sunt însoţite de parametrii metrici ai spaţiului electoral, în special, de întinderea acestuia într-un anumit tip de localitare şi zonă, de amplasare geografică a fenomenului electoral. După cum am menţionat mai sus, satul prin preponderenţa populaţiei titulare a republicii, votează metric cu o regularitate mai mare decât oraşul. Zonele conflictelor politice, cum ar fi Transnistria, pe tot parcursul proceselor electorale, în cadrul ciclurilor 1990-2003, se caracterizează printr-o prezenţă relativ joasă a alegătorilor în comparaţie cu indiciul metric al întinderii geografice a Republicii Moldova, fiind totodată, determinate de o oscilare imensă.

---

[67] *Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: CE USM, 2002, p.117.*

[68] *Ibidem, p.184-185.*

Diagrama 1[69].

Din punct de vedere cantitativ pe malul stâng al Nistrului, în municipiul Bender, prezența alegătorilor la alegerile parlamentare din 1994 a constituit 10.945 de cetățeni, pe când 17.186 au participat la referendum. Aceşti indici ne demonstrează ritmul lent al procesului electoral în Transnistria, întrucât din vina administrației locale 400.000 de cetățeni au rămas lipsiți de dreptul electoral. Şi, după cum susțin V.Moşneaga şi Gh.Rusnac, în cadrul celui de al doilea ciclu electoral din 1994, situația creată la alegerile parlamentare se datorează nu lipsei de dorință a electoratului de a participa în viața politică al Republicii Moldova, ci din cauza de temere față de organele locale de putere[70].

Activitatea alegătorilor în această regiune de conflict a evoluat de la faza creştere bruscă incendiare în 1989-1991, în special, la alegerile parlamentare din 1994, la o fază de decădere evidentă care a atins indiciul său maximal, care a avut loc, în special, în timpul referendumului din 1999.

În acest sens, sporirea mobilității electorale a populației în anii 1990-1996 *(vezi diagrama 2)* se caracterizează prin următoarele indici: nivelul de participare al alegătorilor în alegerile prezidențiale de la 8 decembrie 1991 a constituit 83,96%, adică cu 4,65% mai mult decât în februarie 1994 – (79,31%)[71], nivel, ce aproape coincide cu prezența la referendumul din 27 februarie 1994 (75,1%). Sporirea activității electorale a populației a durat şi

---

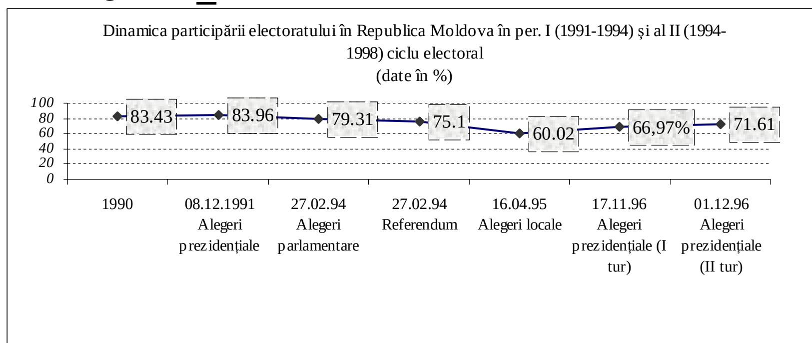
[69] *Tănasă R. Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele. Teza de doctor în ştiințe politice. – Chişinău, 2003, p.143.*

[70] *Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. – Chişinău, 1997, p.32.*

[71] *Prin urmare, ritmul electoral trebuia să ne indice o mobilizare mai dinamică a populației la alegerile parlamentare din 27 februarie 1994 în comparație cu alegerile preşedențiale din 1991. Întrucît, alegerile parlamentare din 1994 sunt considerate primele alegeri democratice în baza pluripartidismului organizate în spațiul electoral al Republicii Moldova după căderea regimului totalitar.*

în viitor. Deşi diferența esențială în prezența alegătorului este reprezentată de dinamica activității electoratului în cadrul alegerilor locale din 16 aprilie 1995 (60,02%), la alegeri au participat cu 23,94% mai puțini oameni decât la alegerile prezidențiale din 1991 (83,96%) şi cu 19,29% mai puțini participanți activi în comparație cu alegerile parlamentare din 1994.

Diagrama 2.[72]

Căderea nivelului de prezență a alegătorilor în timpul electoral din 1995 se explică în primul rînd, de un nivel scăzut al culturii politice a cetățenilor.

În al doilea rând, atare nivel este condiționat de o subestimare de către electorat a importanței alegerilor locale în comparație cu cele parlamentare sau prezidențiale în cadrul primului şi celui de al doilea ciclu electoral.

În al treilea rând, sondajele sociologice mărturisesc despre o tendință crescîndă de estimare de către respondenți a stării social-economice din Republica Moldova. Astfel, în 1992-1994 respondenții apreciau o stare critică în creştere a republicii (în 1992 – 42%, în 1993 – 55%, în 1994 – 58%[73]), întrucît această perioadă a timpului electoral se caracterizează prin transformări esențiale în structura electoratului. Cauza acestei situații a servit-o evoluția social-economică din Republica Moldova şi criza încrederii față de cursul guvernului. După datele sondajelor sociologice din 1994, numai 7% din respondenți consideră că Guvernul dispune de un program bine chibzuit de redre-

---

[72] *Vezi: Electorala '94. Documente şi cifre. / Ediție a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău, 1994; Electorala '95. Documente şi cifre. / Ediție a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău, TISH, 1995.*

[73] *Даний Ф., Тимуш А. Время и люди: актуальные проблемы социальной жизни. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть V. – Кишинев, 1995, p.86.*

sare a situației în economie şi în sfera socială[74]. Astfel, în acest timp se conturează decepționarea şi diferențierea populației privind promisiunile noilor puteri din cauza agravării reale a vieții majorității populației din Moldova, ceea ce a condiționat direct nu numai susținerea opoziției, ci, într-o măsură mai mare şi pasivitatea electoratului.

În al patrulea rând, interesul scăzut al electoratului față de alegerile locale se dovedeşte şi prin indicele cantitaivi de participare a formațiunilor politice. Dacă în timpul alegerilor parlamentare din 1994 au participat 33 concurenți electorali, atunci în 1995 – numai 8 agenți politici[75].

În general, metrica activității electoratului distinge în mod calitativ alegerile prezidențiale din 1996 de alte campanii electorale. În turul doi al alegerilor din 1996 au participat cu 114 mii de oameni mai mulți decât în primul tur. Activitatea electoratului în turul doi s-a mărit cu 4,64% comparativ cu primul tur (66,97%), alcătuind 71,61%[76]. În general, această activitate a electoratului în turul doi se explică prin balanța între alegătorii moldoveni şi nemoldoveni. Alegerile au demonstrat că pentru P.Lucinschi au votat 43% de moldoveni şi 93% din reprezentanții populației netitulare, în timp ce pentru M.Snegur au votat 57% din populația titulară şi doar 7% din numărul nemoldovenilor[77].

După părerea noastră, retorica selectivă a lui P.Lucinschi era în mare măsură orientată spre tentativa de a mobiliza suportul alegătorilor, obiectivele căruia în cadrul ciclului electoral din 1994-1998 erau contradictorii şi inconsecvente datorită culturii politice joase şi lipsei experienței de participare în alegerile democratice. În cazul dat avem un exemplu elocvent al votării dihotomice în turul doi al campaniei prezidențiale din 1996.

Însă activitatea alegătorilor de la un ciclu la altul depinde, în opinia lui R.Tănasă şi de doi factori nu mai puțin importanți: în primul rând, de tipul alegerilor (potrivit organului ales), şi în al doilea rând, de timpul desfăşurării alegerilor[78]. În viziunea noastră, la această opinie trebuie adăugată şi depen-

---

[74] *Ibidem, p.109.*

[75] *Мошняга В. Выборы в местные органы власти и проблемы консолидации демократической государственности в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть VII. – Кишинев, 1995. p.184.*

[76] *Мошняга В. Президентские выборы в республике Молдова: опыт предшествующих (1991, 1996) и перспективы предстоящей (2000) избирательных кампаний. // Электоральные технологии и президентские выборы. – Кишинэу, 2000, p.67.*

[77] *Ibidem, p.65.*

[78] *Vezi: Tănasă R. Comportamentul electoratului din Republica Moldova: determinante, mecanisme, modele. Teza de doctor în ştiințe politice. – Chişinău, 2003, p.96.*

dența activității electoratului în timpul electoral de distribuirea timpului populației în perioada unei electorale.

Aceasta se manifestă prin diferite tipuri de activitate a populației, care se află în funcție de durata de timp de care dispun alegătorii. Spre exemplu, populația rurală dispune de un fond limitat de timp, însă activitatea lor, comparativ cu populația urbană, este destul de sporită, deşi electoratul urban dispune de mai mult timp. Conform datelor sondajelor sociologice, „Dacă duminica viitoare s-ar desfăşura alegerile pentru Parlamentul Moldovei, Dvs. v-ați duce la vot?» 58,4 din populația rurală a răspuns pozitiv, pe când populația urbană – numai în 52,8% de cazuri[79]. Astfel tendințele de efectuare a alegerilor menționate de noi, în iarna sau primăvara timpurie presupune că actorii politici încearcă să creeze condiții pentru eliberarea timpului pentru populație, în special, pentru cea rurală. După părerea noastră, formarea timpului electoral liber prezintă unul din obiectivele de distribuire a timpului sub influența preferințelor social-politice, fapt confirmat şi de alți cercetători[80].

În general, primele alegeri democratice în baza principiului pluripartidist din 1994, cîştigate de Partidul Democrat Agrar din Moldova (poziția căruі s-a dovedit a fi cea mai convingătoare pentru conştiința electoratului moldovenesc) şi primele alegeri prezidențiale competitive încheie cel de al doilea ciclu electoral în spațiul electoral din Republica Moldova.

Ca urmare, metrica dinamicii activității electoratului în primul şi cel de al doilea ciclu electoral, evidențiate în baza orientărilor politico-partinice s-a dovedit a fi destul de stabilă. Perioada anilor 1990-1996 s-a caracterizat prin inițierea formării ritmului electoral şi a bazei electorale a partidelor şi blocurilor politice sub influența directă a procesului de identificare politică, întrucât alegerea electorală s-a format deja din punct de vedere metric în 1994 (comparativ cu 1991) mai mult în baza electorală a orientărilor partinice.

Astfel, cel de al doilea ciclu electoral, în general, a condiționat un ritm electoral dinamic pe tot parcursul activităților electorale, şi de asemenea a influențat durabilitatea mai stabilă de existență a proceselor electorale. Sfîrşitul celui de al doilea ciclu electoral de asemenea a marcat şi sfîrşitul procesului de transformare a regimului politic din Republica Moldova. Statul nostru a intrat pe deplin în perioada de tranziție, adică de schimbare a unui regim politic prin altul. A sosit timpul de a totaliza rezultatele atât ale "alegerilor de constituire" a instituțiilor de putere, cât şi a procesului politico-electoral transformațional.

---

[79] *Barometrul opiniei publice din Moldova. Aprilie-mai 2004, p.60.*

[80] *Митрикас А. Время населения в социальном планировании. – Вильнюс, 1987, pp.20-35.*

Cel de a treilea ciclu electoral în condițiile "noii democrații", se măsoară din punct de vedere metric prin durabilitatea timpului electoral cu intervale scurte ale timpului extraelectoral în perioada anilor 1998-2003 şi se caracterizează prin mai multe activități electorale. În primul rând, la 22 martie 1998 au avut loc alegerile parlamentare; în al doilea rând, în mai-iunie 1999 au avut loc alegerile în organele locale; în al treilea rând, simultan cu alegerile locale de putere, în mai 1999 s-a efectuat după propunerea Preşedintelui Republicii Moldova P.Lucinschi referendumul consultativ cu genericul *"Pentru modificarea Constituției în scopul constituirii sistemului prezidențial de guvernare în Republica Moldova, în cadrul căruia Preşedintele republicii va purta responsabilitatea pentru formarea Guvernului şi conducerea lui precum şi pentru rezultatele guvernării în țară?"*; în al patrulea rând, la 25 februarie 2001 au aut loc alegeri anticipate în Parlamentul Republicii Moldova, în al cincilea rînd, conform Legii promulgate la 5 iulie 2000 de către Parlamentul Republicii Moldova "Cu privire la modificarea şi completarea Constituției Republicii Moldova"[81], "Preşedintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret"[82]. Drept rezultat, la 4 aprilie 2001 au avut loc alegerile prezidențiale deja în Republica Parlamentară Moldova; în al şaselea rând, la 25 mai 2003 au avut loc noi alegeri în organele locale de putere.

Ciclul electoral din 1998-2003 din punctul de vedere al dimensiunilor metrice, atrage o deosebită atenție, deoarece transformările survenite în spațiul electoral din Republica Moldova încă rămân în memorie. Primă dată în spațiul post-sovietic, drept urmare a alegerilor naționale democratice, în practica societății moldoveneşti în transformare la putere au venit comuniştii.

Experiența alegerilor din Republica Moldova creează un dinamism special al diferitor abordări şi analize ale procesului electoral, ce are nevoie, după părerea noastră, de reglementare prin dezvoltarea noțiunilor de metrică a spațiului electoral şi metrica a timpului electoral, întrucât retorica alegerilor de obicei caracterizează transformările dinamice, ce au loc de la un ciclu electoral la altul prin intermediul indicilor - cantitativi şi calitativi.

În general, cel de al treilea ciclu electoral se caracterizează în primul rând, prin instabilitatea duratei timpului electoral (electorala parlamentară din 2001 a durat 45 zile, pe când durata timpului electoral pentru alegeri parlamentare constituie 90 zile). Şi, în al doilea rând, acest ciclu se caracterizează prin caracterul său contradictoriu de structurare a spațiului electoral, deoarece reducerea duratei timpului electoral n-a dat posibilitate concurenților electorali de a conduce o strategie destul de concludentă (alegerile parlamentare din

---

[81] *Monitorul oficial al Republicii Moldova. – 2000. № 88-90, p.3-5.*
[82] *Ibidem, p.3.*

2001) şi, de asemenea, de a crea într-un termen electoral destul de scurt o imagine pozitivă în rândurile electoratului pe aripa dreaptă a spaţiului electoral din Republica Moldova[83] şi a spaţiului electoral în ansamblu al Republicii Moldova[84].

Instabilitatea şi caracterul contradictoriu al timpului electoral se caracterizează prin faptul că pe întinderea spaţiului electoral în ansamblu al Republicii Moldova, în perioada 1998-2003, au loc alegerile parlamentare anticipate din 2001. Conform art. 63 (I) al Constituţiei Republicii Moldova, "Parlamentul este ales pentru un mandat de 4 ani, care poate fi prelungit, prin lege organică, în caz de război sau de catastrofă"[85]. Dat fiind că Parlamentul ales în 1998 a existat numai 3 ani din 4 ani preconizaţi şi din cauza lipsei de compromis în legislativ în decembrie 2000, deputaţii aşa şi nu şi-au găsit punctele de conciliere în vederea alegerii preşedintelui statului nostru. Ca urmare printr-un decret emis de Preşedintele ţării Parlamentul convocat în 1998 a fost dizolvat[86].

Ca rezultat, spaţiul electoral al Republicii Moldova, pe parcursul tuturor ciclurilor electorale, trebuie înţeles ca un spaţiu al alegerii politice şi al alternativelor politice, care pentru ziua de astăzi se transformă metric în timpul electoral al societăţii moldoveneşti.

Analiza dinamicii prezenţei şi a variaţiei temporale în Republica Moldova nu se deosebeşte calitativ de ciclurile electorale precedente. Al treilea ciclu se distinge preponderent din punct de vedere calitativ. Spre deosebire de configurarea spaţiului electoral în cadrul alegerilor locale din 1995, spaţiul electoral la alegerile din 2003 conturează aria pro-comunistă. După cum consideră profesorul V.Moşneaga, sarcina de bază, de-facto, în cadrul alegerilor

---

[83] *Transformările ce au avut loc în spaţiul politic din Republica Moldova în perioada 2000-2001, întruchipate atît în ciocnirile dintre preşedintele ţării şi organul legislativ, cît şi în incapacitatea soluţionării problemei prezidenţiale de către fracţiunile parlamentare, a favorizat creşterea ratingului negativ al liderilor politici, situaţi în partea dreaptă a continuumului spaţiului electoral al Republicii Moldova. Conform rezultatelor sondajelor sociologice, efectuate de CAPTES, cetăţenii nu vor vota Partidul Renaşterii şi Concilierii Republicii Moldova (M.Snegur) – 18,2%; PPCD (I.Roşca - N.ALexei) – 9,7%; Partidul Forţelor Democratice (V. Matei) – 5,4%.*

[84] *Vezi: Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, 2001, p.28-89.*

[85] *Constituţia Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. – Chişinău, 1996, p.20.*

[86] *Мошняга В., Руснак Г. Президентские (2000) выборы в Республике Молдова: особенности и результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, 2001, p.59-94.*

din 25 mai 2003, pentru PCRM, constă în menținerea puterii acestuia prin, modificarea simultană a sistemului politic şi de partid al statului moldovenesc, dintr-un sistem pluralist extrem în cel al partidului puterii dominante[87].

Mai mult decât atât, transformările social-politice ceau avut loc pe parcursul a 10 ani de independență într-o societate transformațională orientau atât electoratul, cât şi actorii politici în diferite perioade de guvernare a țării. Compararea intervalelor temporale ale dezvoltării social-politice a Republicii Moldova a condiționat în mare măsură alegerea electoratului în al treilea ciclu electoral. De fapt electoratul moldovenesc de pe pozițiile comparației temporale, a fenomenului electoral, apreciau evoluția politică a Republicii Moldova[88].

Dacă primul (1991-1994) şi cel de al doilea (1994-1998) ciclu electoral sunt legate de formarea unui regim politic nou, atunci cel de al treilea ciclu electoral prezintă procesul de consolidare a acestuia. Deşi comportamentul electoral de masă, pe parcursul celor trei cicluri electorale, se caracterizează prin instabilitate, în spațiul electoral al republicii, dominat la etapa inițială a independenței Moldovei de un nivel destul de înalt de inconstanță a continuumului vectorial al sistemului de partid, au început deja să se contureze particularitățile sistemului partidist.

Însă momentul principal constă în faptul, că alegerile din cadrul celui de al treilea ciclu electoral în Moldova a-u devenit un mecanism de concurență politică, înlăturarea sau, cel puțin delimitarea căruia era posibilă doar prin schimbarea formei de guvernare (la 5 iulie 2000 Republica Moldova devine republica parlamentară). Alegerile în cadrul celui de al treilea ciclu electoral în Moldova au devenit un mecanism de schimbare a puterii. Pe de altă parte, deşi avem multiple alegeri ale diferitor organe ale puterii, şi totodată în stat nu s-au creat garanții instituționale, care ar exclude sabotarea alegerilor (cazul anului 2000 – alegerile preşedintelui de către organul legislativ). Majoritatea sugestiilor subliniate îşi mențin caracterul contradictoriu, eterogen, izotrop atât al spațiului electoral, cât şi a instabilității duratei timpului electoral.

Însă ce factori se ascund după acestea contradicții? Înseamnă oare că

---

[87] *Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, 2003, p.145; Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.*

[88] *Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, 2001, p.29.*

ele pentru ziua de astăzi sunt doar evenimente temporale, trecătoare, condiționate numai de caracterul neterminat al perioadei de tranziție şi de diferite situații survenite în spațiul electoral al republicii? După părerea noastră, aceste caracteristici ale alegerilor moldoveneşti şi ale regimului politic existent prezintă nu o parte a tranziției spre democrație, dar, posibil, dorința actualei puteri de a destrăma democrația. Toate acestea formează o tendință de lungă durată într-un timp electoral. Respectiv, al treilea ciclu electoral în Republica Moldova a devenit, după părerea noastră, un "moment de adevăr", permițând dezvăluirea esenței transformărilor în structura spațiului electoral.

În ajunul celui de al treilea ciclu electoral în 1998, a-u fost mai multe prognoze şi scenarii ale alegerilor[89]. Însă puțini oameni aşteptau ceea ce s-a întâmplat. PCRM a obținut în Parlamentul din 1998 - 487.002 de voturi (30.01% - 40 mandate), Blocul „Convenția Democrată din Moldova" 315.206 de votanți (19.42% - 26 de mandate), Blocul „Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă" 294.691 (18.16% - 24 de mandate), Partidul Forțelor Democratice 143.428 de votanți (8.84% - 11 mandate)[90].

După criza economică şi politică în cadrul primului şi celui de al doilea ciclu electoral, potrivit serviciului informațional-sociologic "OPINIA", 48,4% de respondenți au apreciat anul precedent ca unul mai greu, 36,2% - ca un an asemănător şi doar 15,4% - ca un an care a trecut mai bine. Astfel, aceasta presupune că partidul puterii, PDAM, n-a putut să obțină un rezultat pozitiv, din punctul de vedere al obligațiunilor sale şi a repartizării voturilor alegătorilor, mandatelor parlamentare şi a fotoliului prezidențial. Ei, de asemenea, n-au putut să garanteze, chiar pe o perioadă scurtă, legitimitatea şi eficacitatea regimului politic din Republica Moldova. Însă, analizând totalurile alegerilor din 1999-2003, adică într-o perioadă de tranziție, trebuie de menționat, că aceste rezultate se încadrează pe deplin în dinamica schimbării unui spațiu structurat şi consolidat de către altul.

După parametrii metrici ai ciclului electoral 1998-2003, activitatea alegătorilor şi-a căpătat o configurație nouă comparativ cu ciclurile electorale precedente. Dinamica prezenței alegătorilor în cel de al treilea ciclu electoral îşi are o configurație destul de stabilă în spațiul electoral, totodată, în corelația de procentaj, el se deosebeşte substanțial de primul şi al doilea ciclu electoral. După cum arată *diagrama 3*, activitatea alegătorilor la alegerile parlamentare din 1998 şi 2001 nu se deosebeşte deloc, diferența constituind doar 0,04%. Însă prezența la alegerile locale, comparativ cu cele parlamentare, diferă substanțial, deşi activitatea alegătorilor la alegerile în organele puterii lo-

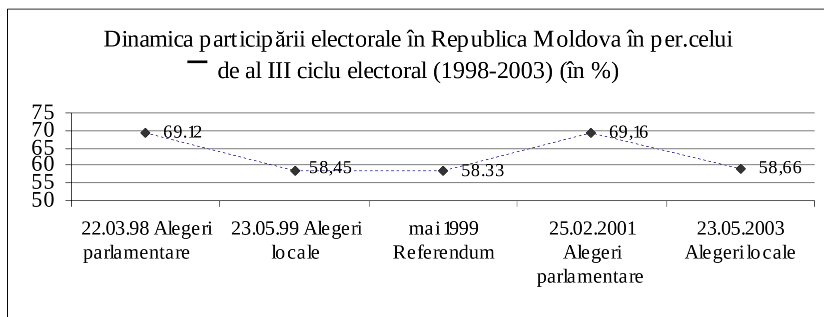
---

[89] *Vezi: Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинев, 1998.*

[90] *«Flux", 2001, 13 februarie, p.3.*

cale continuă să rămână destul de stabilă. Activitatea electoratului la 23 mai 1999 s-a redus cu 10,67% comparativ cu alegerile parlamentare din 22 martie 1998.

Diagrama 3[91].

O diferență substanțială în prezența alegătorilor nu se observă în timpul alegerilor din 1999 şi 2003 în organele puterii locale în comparație cu anul 1995. Astfel, la 23 mai 1999 prezența era cu 1,57% mai puțin comparativ cu anul 1995 (60,02%), iar la 23 mai 2003 – cu 1,36% mai puțin decît la 16 aprilie 1995. Astfel, prezența la alegerile din 2003 în organele puterii locale a sporit întrucâtva. Totodată, o deosebire cantitativă esențială s-a manifestat dintre rezultatele alegerilor parlamentare din 1994, 1998 şi 2001. Astfel, prezența la alegerile parlamentare din 1998 era cu 10,19% şi la alegerile parlamentare din 2001 cu 10,15% mai puțină decât la alegerile în organul legislativ în anul 1994, constituind activitatea electoratului – 79,31%.

Deja a devenit o trăsătură specifică a Republicii Moldova activitatea destul de scăzută a alegătorilor la toate ciclurile electorale în timpul alegerilor în organele administrației locale. Această situație este greu de explicat. Deşi după părerea noastră, concluzia certă constă în faptul că alegătorul are acum o atitudine mult mai serioasă față de alegerile parlamentare comparativ cu alegerile în organele puterii locale. Caracterul contradictoriu al acestui fenomen constă în faptul că, pe de o parte, prezența alegătorilor la alegerile administrației locale este mai redusă în comparație cu alegerile parlamentare. Pe de altă parte, suntem de acord cu profesorul V.Moşneaga, care susține că,

---

[91] *Vezi: Electorala '98. Documente şi cifre. / Ediție a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău, TISH, 1998, p.154. Текущий архив Центральной Избирательной Комиссии Республики Молдова за 1999 год; Electorala '2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. / Comisia Electorala Centrală. Centrul Republican de Informatică. – Chişinău, 2001, p.90-94.*

conform rezultatelor alegerilor locale din 1999, în comparaţie cu cele parlamentare din (1998), electoratul a votat raţional, anume pentru acei actori politici, care aveau mai multe şanse de a ocupa funcţii în organele puterii[92].

Încă un factor, ce caracterizează transformările şi structurarea spaţiului electoral al Republicii Moldova în al treilea ciclu electoral, este caracterul preferinţelor alegătorilor moldoveni. Dacă primul şi cel de al doilea ciclu electoral se caracterizau, în mare măsură, prin preferinţe ideologice a cetăţenilor, atunci la alegerile parlamentare din 2001 centrul preferinţelor în spaţiul electoral s-a mutat deja spre votarea pentru liderii carismatici aflate în fruntea formaţiunilor politice. În acest context profesorii V.Moşneaga şi Gh. Rusnac afirmă pe bună dreptate, că anume liderii politici erau acel simbol politic, "acea icoană electorală" faţă de care reacţionau alegătorii[93].

Aşadar, transformările metrice ale spaţiului electoral caracterizează ritmul electoral de la unele cicluri la altele de participare a agenţilor politici în spectrul multilateral politic al Republicii Moldova. Dacă la alegerile parlamentare din 1994 au participat 13 partide politice şi 20 candidaţi independenţi, în totalitate 33 agenţi, atunci spre 1998 participarea în alegeri au declarat-o 15 partide politice şi 60 candidaţi independenţi. Anul 2001 s-a caracterizat prin scăderea metrică de participare a actorilor, constituind în totalitate 27 concurenţi electorali: 10 candidaţi independenţi şi 17 formaţiuni politice. Însă, spre deosebire de procesele electorale precedente, în 2001 au participat independent 12 partide politice. La alegerile din 1994 şi 1999 au participat respectiv numai 9 partide politice. Totodată, s-a modificat numeric, după formă şi conţinut, blocurile electorale: de la 4 blocuri cu câte 2, 3, 4, 5 partide fiecare în 1994 la 6 blocuri în 1998 (3 blocuri –din 3 partide, 2 blocuri din 4 partide, 1 bloc din 5 partide). Iar campania electorală din 2001 a întrunit 5 blocuri electorale – 4 blocuri din 2 partide şi un singur bloc din 6 partide politice[94].

Astfel, după soldarea celui de al treilea ciclu electoral cu alegerile din 2003 în organele administraţiei locale, s-ar putea vorbi despre apropierea celui de al patrulea ciclu electoral, care îşi va lua startul în timpul electoral din

[92] *Vezi: Мошняга В., Руснак Г. Выборы (1999) генерального примара столицы Республики Молдова и избирательные технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, 1999, p.122-152.*

[93] *Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты. электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, 2001, p.33.*

[94] *Vezi: Saca V. Transformări politico-partinice în dimensiuni de sistem: reflecţii asupra societăţii moldoveneşti. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). №1 (XXV). – Chişinău, USM, 2004, p.97.*

alegerile parlamentare din 2005. Deşi de-jure timpul electoral pentru concurenții electorali încă nu s-a început, dar de-facto, vorbim despre o oarecare accelerare a ritmului timpului electoral începând cu inițierea formării blocului electoral „Moldova Democrată” (compus din Alianța „Moldova Noastră”, Partidul Democrat din Moldova, Partidul Social Liberal), format pe aripa centru-dreapta a spațiului electoral, precum şi cu formarea pe aripa stângă, în opoziție față de PCRM, a Uniunii social-politice a cetățenilor „Patria-Rodina” (Partidul Socialist, Partidul Socialiştilor, “Noul Comsomol”, Partidul Comunist - aflat în faza oformării)[95].

După părerea unor lideri din opoziție din Republica Moldova, noul Bloc electoral “Moldova Democrată”, format în ajunul noului timp electoral, formează condiții favorabile pentru înteracțiunea sănătoasă a câmpurilor electorale în Republica Moldova, deoarece Declarația lui de program manifestă interes evident pentru modernizarea şi dezvoltarea durabilă a Republicii Moldova într-o atmosferă de libertate şi responsabilitate față de societatea moldovenească. Ei consideră că pe arena politică Blocul “Moldova Democrată” este principalul pretendent la putere care propune scopuri politice adecvate realităților timpurilor moderne şi că el nu este adversar al timpurilor din trecut.

Actualmente, putem vorbi despre ciclurile electorale de până acum, caracterizându-le ca momente istorice ale timpului electoral, care întruchipează elementele de bază ale regimului politic şi compozițiile vectoriale ale instituțiilor şi actorilor cu anumite resurse şi strategii într-un spațiu electoral în transformare al Republicii Moldova. Susținem această constatare în pofida faptului că se modifică cadrul personal al unor sau altor poziții politice ale actorilor şi a raportului lor de forță.

După totalurile ciclului electoral din 1998-2003 spațiul electoral din Moldova poate fi consemnat prin următoarele particularități. În primul rând, el se caracterizează prin monocentrism (prezența actorului dominant, pe care nimeni nu poate să-l împotrivească eficient din punctul de vedere teleologic). Şi în al doilea rând, după părerea noastră, predominarea strategiilor politice pe arena politică a partidului de putere în condițiile interacțiunii dintre actorului dominant şi a cei subminați, actualmente, recunoaşte faptul, că opoziția politică este lipsită de şansele de a veni la putere[96].

Bibliografie:

Barometrul opiniei publice din Moldova. Aprilie-mai 2004.– Chişinău, 2004
Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. – Chişinău, 1996.

---

[95] *И теперь левее левых всех. // “Кишиневские новости”, 2004, июнь.*

[96] *Despre aceasta mărturisesc şi rezultatele sondajelor sociologice. Adică e vorba de dominarea în spațiul electoral al “partidului puterii”.*

Electorala ’2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. / Comisia Electorala Centrală. – Chişinău: Centrul Republican de Informatică, 2001.
Electorala ’94. Documente şi cifre. / Ediţie a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău: TISH, 1994.
Electorala ’95. Documente şi cifre. / Ediţie a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău: TISH, 1995.
Electorala ’98. Documente şi cifre. / Ediţie a Comisiei Electorale Centrale. – Chişinău: TISH, 1998.
Monitorul oficial al Republicii Moldova. – 2000. № 88-90.
Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova: alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. Monografie. – Chişinău: USM, 1997.
Saca V. Transformări politico-partinice în dimensiuni de sistem: reflecţii asupra societăţii moldoveneşti. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). №1 (XXV). – Chişinău: USM, 2004, p.95-107.
Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: CE USM, 2002.
Даний Ф., Тимуш А. Время и люди: актуальные проблемы социальной жизни. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть V. – Кишинев: USM, 1995, p.85-118.
Ильин М.В. Ритмы и масштабы перемен. // Политические исследования, 1993, № 2, p.57-68.
Митрикас А. Время населения в социальном планировании. – Вильнюс: Минтис, 1987.
Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. – Кишинев: „Perspectiva”, 1998.
Мошняга В. Выборы в местные органы власти и проблемы консолидации демократической государственности в Республике Молдова. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть VII. – Кишинев, 1995.
Мошняга В. Выборы генерального примара Кишинэу в ходе местных (2003) выборов в Республике Молдова в контексте трансформации партийной системы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău: USM, 2003, p.145-177.
Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău: USM, 2003, p.3-67.
Мошняга В. Президентские выборы в республике Молдова: опыт предшествующих (1991, 1996) и перспективы предстоящей (2000) из-

бирательных кампаний. // Электоральные технологии и президентские выборы. – Кишинэу: CAPTES, 2000, p.57-75.
Мошняга В., Руснак Г. Выборы (1999) генерального примара столицы Республики Молдова и избирательные технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău: USM, 1999, p.122-152.
Мошняга В., Руснак Г. Парламентские (2001) выборы в Республике Молдова: специфика, результаты, электоральные стратегии и технологии. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău: USM, 2001, p.28-89.
Мошняга В., Руснак Г. Президентские (2000) выборы в Республике Молдова: особенности и результаты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău: USM, 2001, p.59-94.
Республика Молдова в 1989-1991 годах: взгляд со стороны. (Дайджест зарубежной печати). – Кишинев: Штиинца, 1992.

ГРАЖДАНСКОЕ ОБЩЕСТВО РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ[97].

Ирина МАЛАЙ
Республика Молдова, Кишинев
Академия Наук Республики Молдова,
Институт Философии, Социологии и Права
докторанд

The presented article stresses the importance and live issue of civil society existence. The author tries to elucidate the role of globalization for the development and the presence of a contemporary civil society. Moreover, the probability of united global civil society in the political, economic, social and cultural circumstances turned out in the world is discovered in the article. The most actual and real example of such kind of society might be the European Union. As a conclusion author suggests to take into consideration the reality of the local and global level of civil society and inadmissibility of contradiction in terms on the problem.

The main part of the article presents the role and the position of the civil society in Republic of Moldova. The author makes effort to give the analyses of the basic elements of the civil society in Republic of Moldova and its de-

[97] *Рецензент – доктор, доцент Клавдия ЗАВТУР*

velopment perspectives. In this article NGOs are presented as the most practical part of the civil society in conditions of the becoming of the civil society in Republic of Moldova. It is important to understand the contribution of the political classes and political institutes in the development process of civil society. The constructive consolidation between state and civil society, particularly in Republic of Moldova, is one of the most necessary conditions in political and civil development.

Одной из приоритетных тем современных исследований является проблематика, связанная с гражданским обществом. Многие практики и теоретики политологии представляют его в качестве одного из основных ключей к политическому, экономическому, и социальному успеху. Однако как понятие и реальность гражданское общество таит в себе достаточное количество не уточнённых и неисследованных моментов. Находясь в постоянном развитии и зависимости от многих составляющих, требуется более внимательное рассмотрение этот вопроса со стороны его потенциальных потребителей, чтобы избежать возможных разочарований.

Глобальная тенденция демократизации предоставила возможность развития гражданского общества во всем мире, даже в странах бывшего диктаторского режима. В Соединенных Штатах и Западной Европе, в обществах, уставших от однообразия стабильных политических систем, зажегся интерес к гражданскому обществу как к средству общественного обновления. Особенное значение гражданское общество приобрело в развивающихся странах, где приватизация и другие рыночные реформы создали почву для его развития, особенно в условиях слабости государственного аппарата. Информационная революция обеспечила новые инструменты для налаживания связей и роста гражданской инициативы. С окончанием холодной войны гражданское общество стало ключевым элементом духа времени.

В правильном понимании гражданское общество - понятие более широкое, охватывающее все организации и ассоциации, которые существуют вне государства, включая политические партии и рынок. В него входит целая гамма организаций, которые политологи традиционно называют группами интересов, - не только неправительственные организации, но также и профсоюзы, профессиональные ассоциации (например, союзы докторов и адвокатов), торговые палаты, этнические ассоциации, и другие. В него входят и многие другие ассоциации, существующие для иных целей, нежели продвижение определенных социальных или политических программ, например религиозные организации, студенче-

ские союзы, культурные организации (от кружка любителей хорового пения до клуба птицеводов), спортивные клубы и неофициальные сообщества[98].

Рассматривая понятие гражданского общества в условиях появления глобальных сообществ следует отметить, что оно, а точнее его функции и активность, выходят далеко за рамки отдельно взятых государств. Важнейшим признаком гражданского общества современности является обширная автономия его членов, организаций и объединений. Под этим имеется в виду независимость от властного центра, то есть как от государства, так и от партий. Идеалы гражданского общества сегодня - это идеалы прав человека, свободы и собственной инициативы независимо от того проявляется это в отдельно взятом государстве или в глобальном объединении нескольких государств по любому из возможных критериев.

В условиях глобализации этот принцип практически очень легко осуществляется. Гражданин в этом смысле слова - не спрашивает, что могут сделать для него другие (в частности государство), он спрашивает, что он может сделать для общества. Для такого гражданского общества характерна добровольная, бескорыстная и направленная на общее благо деятельность. Ее принципы - гуманизм, терпимость и ненасильственность. При этом спектр тем и проблем гражданского общества практически безграничен. Естественно, что активное участие граждан в общественной жизни чрезвычайно многообразно, оно не замыкается в национальных границах. В качестве примера можно привести хотя бы такие организации, как "Международная амнистия", "Деятели искусства за мир", "Врачи мира за предотвращение атомной войны".

Тем не менее, не поддаётся сомнению тот факт, что глобальное гражданское общество представляет собой естественное продолжение тенденции разрастания гражданского общества в пределах одной страны.

Процесс формирования гражданского общества в Республике Молдова, как водится, ещё далёк от завершения. И это естественно. Становление гражданского общества и демократического государства - это длительный процесс, масштабы и темпы которого невозможно загонять в конкретные временные рамки. Однако этот процесс можно ускорить, проводя активную политику, рассматривая формирование гражданского общества как важное самостоятельное направление политики реформ. При этом невозможно исключение гражданского общества Молдовы из глобализационных процессов или его изолированное развитие.

---

[98] *Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, 1998, с.75*

В экономической сфере реальными структурными элементами гражданского общества республики являются негосударственные объединения и предприятия: коллективные хозяйства, акционерные общества, частные предприятия и учреждения, ассоциации и другие добровольные объединения людей, которые создаются по собственной инициативе. На современном этапе своего экономического развития Молдова представлена большим количеством акционерных обществ, частных предприятий и иных объединений экономического характера. Данные объединения охватывают такие сектора как табачное и алкогольное производство, нефтеперерабатывающий сектор. Однако как показывает действительность, понятие рынка в классически практическом варианте усугубляется наличием так называемой «естественной монополии». Примером может служить такой крупный монополист как компания «Юнион Феноса» в энергетическом секторе.

При этом деструктивные последствия привносят внешние инвестиции, даже с учётом их крайней необходимости для развивающихся рыночных отношений Молдовы. Например, купленный французским концерном “Lafarge” цементный завод в г.Резина был разбит на мелкие предприятия и распродан. Тем самым создались условия необходимости увеличения экспорта продукции концерна “Lafarge”, для заполнения спроса рынка. С одной стороны внешние капиталы являются одним из способов включения республики в глобальные экономические процессы, а с другой стороны они же способны подорвать её внутриэкономические основы.

Наблюдается также непропорциональное взаимодействие экономической сферы гражданского общества и государства. Чрезмерное вмешательство государства в область ценовой политики граничит с низким уровнем субсидирования нуждающегося в поддержке сектора, например, сельского хозяйства. Учитывая эти факты, следует констатировать, что, несмотря на то, что одними из непосредственных атрибутов экономической сферы гражданского общества являются естественная интеграция, конкуренция, свободные, но регулируемые обществом рыночные отношения, в реальности на настоящий момент такового в Республике Молдова не наблюдается.

В социально-политической сфере для Республики Молдова характерно наличие определённого уровня децентрализация властных полномочий, конституционно закреплённое разделение властей, политический плюрализм, доступ граждан к участию в государственных и общественных делах с целью защиты политических прав и свобод граждан; соблюдение демократических традиций, принципов, процедур. В принципе

теоретически можно говорить об присутствии всех классических элементов этой сферы гражданского общества. При этом необходимо отметить и наличие независимых СМИ, как механизма выявления, формирования и выражения общественного мнения. Хотя в данном случае утверждение о реальной степени независимости средств информации является спорным.

В противовес этому можно рассмотреть довольно активную деятельность молдавского профсоюзного движения. Хотя бы на примере рассмотрения резолюции III съезд Всеобщей Федерации Профсоюзов Республики Молдова. В частности в резолюции представлена роль профсоюзов в деле построения гражданского общества. Означенная роль сводиться к провозглашению взаимодействия со всеми прогрессивными силами во имя продвижения демократических реформ, а также продолжению сотрудничества на основе паритета с публичными властями и структурами патроната исключительно в целях защиты интересов членов профсоюзов, в то же время находясь в конструктивной оппозиции к государственной власти.

Ведётся, кроме всего прочего, разработка и применение эффективного механизма, надзора за соблюдением законодательства в области прав наемных работников, проведение в этом плане независимых экспертиз, обращая внимание властей, общественности и международных организаций на случаи нарушения прав и интересов человека в Республике Молдова. При этом профсоюзный сектор всегда выступал и практически осуществлял внедрение эффективного механизма сотрудничества государственных структур и составляющих компонентов общественного сектора, основанного на гласности законотворческого процесса, деятельности государственного аппарата на всех уровнях, а также обеспечении возможностей участия посредством неправительственных организаций, широких слоев населения в разработке и внедрении социальных проектов. Другой вопрос, что степень предполагаемой эффективности редко совпадала с уровнем её практического воплощения.

В духовной сфере развития гражданского общества Молдовы следует отметить наличие свободы мысли, слова, совести, более или менее реальных возможностей независимой от государственных и политических структур деятельности творческих, научных и других объединений граждан. Помимо этого стоит уделить внимание такому сектору и очень «продуктивно» развивающемуся объединению граждан, как церковь. В стране сегодня зарегистрировано 7 культов и 14 религиозных организаций. Среди названных особенно активно действуют православная церковь, русская старообрядческая церковь, римско-католическая церковь,

иудеи, баптисты, адвентисты, пятидесятники и другие организации. Кроме того, сегодня добиваются своей легализации через суд малочисленные общины исламского толка, мунистов, русской зарубежной православной церкви и др. Молдавская православная церковь насчитывает в настоящее время около 1300 приходов (для сравнения: к «Бессарабской митрополии» отошло немногим более 40).

Подавляющее большинство населения (90%) являются прихожанами Молдавской Православной Церкви. Неизменное внимание к церковным проблемам в Молдавии наблюдается со стороны высших иерархов Русской православной церкви (РПЦ), прежде всего Патриарха Московского и Всея Руси Алексея II, а также их моральная поддержка действий нынешнего руководства Республики Молдова, направленных на сохранение единства православия и межконфессионального согласия в стране. При этом в Молдове нет конфессионального конфликта и между православными и католиками, число которых достигает 20 тысяч. К примеру, 11 католических приходов развивают полезную благотворительную деятельность, которую приветствуют и православные благотворительные организации. Во время своего визита в Молдову чешский епископ католической церкви Вацлав Малы, отметил, что благодаря осуществляющимся проектам, которые базируются на первоначальном финансовом вкладе, проводится помощь участникам проекта развить самостоятельную инициативу.[99]

Ещё один аспект духовной сферы гражданского общества Молдовы продолжает своё более или менее успешное развитие – этнокультурные образования, представленные, в частности, различными диаспорами. Недавно прошёл очередной этнокультурный фестиваль, проведение и поддержание которого является значительным шагом в укреплении глубокого чувства взаимопонимания, а также выражает плодотворное взаимодействие этой стороны гражданского общества. Цивилизованное сообщество создается его гражданами только доброжелательностью и взаимоуважением. Такого рода фестивали есть один из способов активного включения в продвижение культуры мира. Кроме того, такого рода факт способствует оптимизации интеграционных процессов в Республике Молдова и ускорению интеграцию нашей страны в Европейское сообщество пока что на культурном уровне.

Понятие гражданского общества не может обойтись без такого элемента, как «третий сектор». После распада Советского Союза во всех странах региона стали быстро возникать негосударственные организа-

[99] *Новости Румынской Православной Церкви. (www.km.press.md)*

ции. Республика Молдова не стала исключением. В настоящее время в Молдове зарегистрировано примерно 3.000 неправительственных организаций. Из них приблизительно 65% расположены в столице.

Однако, "зарегистрированный" не значит "активный". Меньше 30% этих неправительственных организаций считают активными. Согласно исследованию, проведенному в 2001, главными областями деятельности неправительственных организации являются: образование и исследование - 26%, здоровье - 11%, культура и искусство - 10%, спортивные состязания - 10%, экономическое развитие и развитие местного сообщества – 8%, права человека – 6% и т.д.[100]

Следует подчеркнуть, что на современном этапе неправительственные организации действительно играют важную и всевозрастающую роль в развитых и развивающихся странах как составной элемент гражданского общества. Они формируют политику, оказывая давление на правительство и предоставляя аналитическую информацию публичным политикам. Они способствуют росту гражданской инициативы, ангажированию граждан в политику и росту гражданского самосознания. Они обеспечивают обучение навыкам лидерства молодых людей, стремящихся активно участвовать в общественной жизни, но не желающих идти путем политических партий. Именно НПО на определённом этапе стали посредниками в приобретении понятиям гражданского общества глобального характера.

Самая большая проблема неправительственных организаций – финансирование, большая часть которого приходит от иностранных доноров. Некоммерческие организации не освобождены от налога на добавленную стоимость или таможенных пошлин. Министерство юстиции решает, какие организации квалифицировать как благотворительные, которые освобождаются от подоходного налога, а которые нет. Низкий уровень развития и недостаток прозрачности в деятельности неправительственных организаций - только некоторые из причин слабого сотрудничества между ними и общественностью и частным сектором.

Например, Стратегия Сокращения Бедности Всемирного Банка предоставила уникальную возможность для гражданского общества участия в разработке государственного плана по сокращению бедности. Однако, уровень единства среди участников гражданского общества невелик. Поэтому Всемирным Банком было отмечено, что уровень участия гражданского общества в этом процессе был неудовлетворителен.

---

[100] *Исследование развития неправительственных организаций в Молдове, Национальный центр по поддержке и информированию общественных организаций Республики Молдова CONTACT. (www.contact.md)*

Очевидно: процесс формирования гражданского общества — дело очень сложное. Он будет постоянно сталкиваться с определенными трудностями. Во-первых, общественные структуры подвержены опасности превратиться в институты обслуживания эгоистических, индивидуальных или групповых деструктивных интересов. Во-вторых, их всегда будет пытаться прибрать к рукам власть бюрократического аппарата (о том, как это происходит, нам всем хорошо известно). И, наконец, третья опасность: структуры гражданского общества могут быть либо слишком рыхлыми, не способными принимать конструктивные решения (то, что обычно называют «базаром»), либо чересчур организованными, где отдельные члены ассоциаций не могут проявить свою самостоятельность.

Словом, проблем много, но решать их можно будет лишь тогда, когда мы вступим на путь формирования гражданского общества. Процесс формирования гражданского общества в Молдове необходимо начинать уже сейчас. И возможен такой процесс только при одновременном развитии автономных от государства структур гражданского общества.

Гражданское общество не создается в один день и даже в один год. Оно не создается по указке сверху. Даже самая активная поддержка этого процесса со стороны Запада не гарантирует успеха, хотя бы в силу уникальности современной социально-политической ситуации в Молдове, где трансформация общественных и государственных институтов происходят в сложной ситуации, когда нормы и правила советских времен уже отброшены, а новые – только нарабатываются.

Отношения власти и общества имеют свою историю — в Европе и на постсоветском пространстве разную. На Западе гражданское общество сформировано в процессе исторического развития европейской цивилизации как независимая от государства форма самодеятельности граждан. Это — «общество граждан», то есть лиц, наделенных широким кругом прав, которые они используют добровольно, активно и ответственно как индивидуально, так и коллективно. При этом отношения между властью, гражданами и их объединениями основаны на общепринятой системе ценностей.

В процессе постсоветского развития Молдовы «направляющий» элемент государственной машины был уничтожен. Но демократическая альтернатива, предполагающая определенную гражданскую зрелость населения и элиты, не могла быть создана мгновенно. Бюрократия не адаптируется к рыночным и демократическим реформам, она адаптирует эти реформы под свои интересы и профессиональные навыки. Не способствует консолидации гражданского общества в Молдове и неспособность правящих элит сформулировать общенациональную идею, во-

круг которой должны сплотить усилия все институты государства и общества.

Одной из ключевых задач политического класса в нашей стране должно стать содействие освобождению граждан от отживших стереотипов сильного государства, наделённого неограниченными правомочиями. Сильным является государство, способное последовательно и неуклонно реализовать точно определённый круг функций, возложенный на него обществом.

Гражданские организации могут играть важную роль там, где их поддерживает общественная активность, когда в обществе сформирован спрос на их деятельность. Если такого спроса нет, общественные организации и демократические институты находятся в положении, когда в принципе завоёваны кое-какие позиции, а на практике действенных результатов не наблюдается. В таких условиях поддержка политического класса просто жизненно необходимое условие. И такую поддержку они должны получить, прежде всего, от партий. Согласно исследованиям негосударственных организаций в Республике Молдова, проведенным Центром «Contact», только 16% НПО в Молдове связаны с политическими партиями.[101]

Ещё одним существенным моментом является интеллектуальный кризис во власти страны: политическая неразбериха в политике внутренней, постоянные шараханья из крайности в крайность в политике внешней. Одна из далеко не последних причин — отказ от использования интеллектуального потенциала, находящегося за дверью власти, в неправительственном секторе.

Неправительственные организации по существу посредники между властью и обществом. Они выявляют болевые точки и проблемы развития, предлагают пути их решения; трансформируют идеи в реальную политику; обеспечивают возможность обмена мнениями между ключевыми игроками политического процесса. Предлагая альтернативные решения, они осуществляют общественное лоббирование, влияние на власть с целью повышения качества государственной политики во всех сферах.

Неправительственные организации работают эффективно при наличии двух условий — это поддержка их усилий средствами массовой информации и восприимчивость к альтернативным предложениям со стороны властных структур.

---

[101] *Исследование развития неправительственных организаций в Молдове, Национальный центр по поддержке и информированию общественных организаций Республики Молдова CONTACT. (www.contact.md)*

Однако, в качестве вывода, справедливо отметить и тот факт, что во многих странах НПО вытесняются более традиционными институтами гражданского общества. И Молдова в этом отношении не исключение. Религиозные организации, профсоюзы и другие объединения обычно имеют в обществе более стабильную поддержку и более надежные источники финансирования, чего так часто недостает группам интересов, особенно НПО в новых демократиях. В свою очередь, данные институты органически включаются в решения глобальных проблем, отвечая тем самым нуждам и защищая интересы своих граждан-членов. Тем самым они все более активно становятся посредником на пути глобализации, в частности молдавского, гражданского общества.

Таким образом, довольно беглый анализ положения гражданского общества в Молдове выявил ряд негативных моментов, связанных с относительно коротким сроком его развития на основе принципов демократии, обеспечения прав и свобод человека в контексте построения правового государства. Если обращаться к глобальному уровню, то данный масштаб требует определения и реализации более чётких линий именно внутреннего развития гражданского направления.

При этом успех также зависит от степени взаимодействия гражданских институтов и государственных структур. В этом отношении теснота сотрудничества определяет эффективность конечного результата – достижения общественного блага и приобретение достойного места на мировом уровне. Однако, основные тенденции формирования, а также постепенная заинтересованность правящих кругов, дают основания для оптимизма, позволяя предполагать, что в скором времени демократические ценности станут базовыми для строительства институтов гражданского общества в Республике Молдова, которые будут способствовать движения государства в направлении успешного практического развития.

Библиография

Анхайер Х. Гражданское общество и "третий сектор". В чем проявляется гражданское общество в Германии? – Лондон, Институт экономики, Центр гражданского общества, 2001.

Исследование развития неправительственных организаций в Молдове, Национальный центр по поддержке и информированию общественных организаций Республики Молдова CONTACT, www.contact.md

Харичев И. Гражданское общество в подарок. Глобальный мир перед новыми вызовами. – Минск, 2001

Joas H. Decline of Community? Comparative Observations on Germany and the United States. // Janning J., Kupchan Ch., Rumberg D. (eds) Civic Engagement in the Atlantic Community. Gutersloh, Bertelsmann Foundation Publishes, 1999
Каротерс Т. Критический взгляд на гражданское общество. - Нью-Йорк, Фонд Карнеги, 2001
Лимбах Ю. Гражданское общество в Европе: правовые аспекты. // Проблемы формирования новой системы международных отношений: материалы круглого стола. – Минск, БГУ, 2002.
Новости Румынской Православной Церкви. www.km.press.md
Политология. Энциклопедический словарь. – Москва, 1998
Secrieru Gr., Bogatencov P. Rolul NREN în procesul globalizării schimbului de informaţii ştiinţifice. // Regional Problems in the Context of the Globalization Process. - Chisinau, ASEM, 2002
Vaux T., Barrett J. Conflicting Interests: Moldova and the impact of Transdniestria. – London, Humanitarian Initiatives, 2002

ASPECTE ALE TRANZIŢIEI DEMOCRATICE EST-EUROPENE[101]

Ion MARIN
Republica Moldova, Chişinău
Facultatea Relaţii Internaţionale
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctorand

The article focuses on the problems of the political and economic transition in East European countries. Transition is understand as an interval between the first opening of an established non-democratic regime and the introduction of a new stable regime which is not necessarily democratic. As Guillermo O`Donnel and Philippe C.Schmitter mentioned, the result can be, the "instauration of a political democracy or the restoration of a new and possibly more severe, form of authoritarian rule." The outcome can be simply confusion, that is, the rotation in power of successive governments which fail to provide any enduring solution to the problem of institutionalizing political power. Transitions can also develop into widespread, violent confron-

[101] *Recenzent – doctor, conferenţiar Panteleimon VARZARI.*

tations, eventually giving way to revolutionary regimes which promote changes going far beyond the political realm. In the aria of Eastern Europe there are some problems that stopped the process of transition to democracy and can lead some of its countries to new non-democratic regimes called also posttotalitarian regimes. The author tries to point to these problems or factors such as social and class segmentation, the economic situation, political culture, level of autonomy of civil society etc. that greatly influence the consolidation of democracy in Eastern Europe.

Granițele Europei de Est – politice, ideologice, economice şi militare – au fost redefinite în mod radical în 1989: blocul sovietic a dispărut; partidele comuniste din fiecare țară est europeană au adăugat la pierderea anterioară a țelului ideologic, din timpul perioadei "socialismului real", şi pierderea puterii politice; iar Uniunea Sovietică, "Centrul neînduplecat … impersonal, perpetuu"[102] al acestui imperiu, nu numai că a tolerat, dar chiar a provocat colapsul acestuia.

Datorită experienței sale istorice, diversității tradițiilor sale culturale şi vulnerabilității sale în fața intervenției marilor puteri, Europa de Est a avut şi va continua să aibă un rol creativ unic în a produce idei şi soluții experimentale pentru rezolvarea problemelor majore ale lumii moderne. În prima jumătate a secolului XX, Europa de Est a adus contribuții inovatoare majore nu numai la un număr de mişcări artistice şi literare importante, dar şi la unele ideologii politice, precum fascismul, socialismul şi țărănismul[103]. Dispariția în masă a regimurilor leniniste din Europa de Est, în 1989, este un eveniment dramatic, promițător şi neliniştitor, iar consecința sa imediată este o contestare deschisă a granițelor şi identităților regiunii, precum şi a părților ei constitutive. Indiferent dacă transformarea este privită ca un imperativ, ca un proces sau ca o consecință, Europa de Est este pe cale de a-şi redefini cadrul de referință cultural, instituțiile economice şi politice şi granițile politico-teritoriale. Încă o dată, Europa de Est a devenit un laborator în care au loc o serie de experimente în condiții nu tocmai controlate. De la 1989 încoace majoritatea au eşuat, câteva au reuşit, iar multe dintre acestea au, în mare măsură, trăsături capitaliste antidemocratice. Indiferent de rezultatul dezordinilor curente din Europa de Est, un lucru este clar: noile modele instituționale sînt determinate de "ereditatea" şi moştenirea a jumătate de secol de conducere leninistă.

Confruntați cu un mediu turbulent, intelectualii au tendința, vizibilă şi previzibilă, de înțeles întru câtva, de a restaura certitudinea în mod ideomatic.

---

[102] Le Carre J. The Spy Who Came IN from the Cold. - New York: Dell, 1963, p.144.
[103] Chirot D. Beginning E.E.P.S. // Eastern European Politics and Societies, 1987, p.36.

Acesta este, cu siguranță, cazul Europei de Est. Una dintre expresiile cele mai pronunțate ale acestei situații o constituie repetarea obsesivă a frazei "tranziția spre democrație". Din perspectiva "tranziției spre democrație", Europa de Est aminteşte de o tablă istorică scrisă cu cretă leninistă timp de patruzeci de ani, ştearsă în 1989 (în mare măsură) prin acțiunea sovieticilor şi aşteptând, tabula rasa, să fie scrisă acum cu caractere de tip capitalist liberal.

Cazul cel mai elocvent şi probabil cel mai dramatic este dispariția aproape desăvârşită, cu excepția Republicii Moldova, a ideilor de stânga după căderea totalitarismului. Eşecul regimului este aproape unanim identificat cu eşecul ideilor la care regimul a recurs pentru a-şi legitima utilitatea istorică. Marxismului vulgar oficializat de comunism i se opune astăzi un liberalism didactic, format din idei fragmentare, din sentințe şi formule mnemotehnice, un liberalism construit din elemente disparate, preluate din surse diferite şi care recurge cu exclusivitate la logica învățării. Ca şi cum acest liberalism expurgat şi rudimentar ar fi unicul pedagog al democrației. Recursul la un astfel de discurs liberal elementar şi difuz nu are doar rostul de a marca trecerea elitelor de partea ideilor învingătoare. Liberalismul prezintă, în plus, avantajul de a oferi partizanilor săi un fel de scutire etică de a purta povara trecutului, adesea stânjenitor în context democratic. Devenind liberali după 1989, foştii practicieni ai "socialismului ştiințific" nu se mai simt în nici un fel datori să-şi explice – şi cu atât mai puțin să-şi răscumpere – trecutul. Singura lor responsabilitate este față de ultima lor alegere, care anulează complet precedenta lor opțiune. A fi liberal în epoca tranziției este un mod confortabil de a continua etica iresponsabilității şi de a nu fi obligat să te raportezi la o etică a convingerii.

De fapt, anul 1989 nu a adus decât o schimbare a conținutului dogmatic al discursului public fără să-i modifice regulile de producere şi reproducere, ori funcția socială. Societatea civilă – unanim celebrată ca o alternativă democratică la puterea neo-, post- sau cripto-comunistă – nu este, de fapt, decât "ultima ideologie" a secolului XX.

În linii mari, totalitarismul a trecut în istorie. Ideile însă, dacă sînt întemeiate pe convingeri, au capacitatea de a supraviețui istoriei în măsura în care au şi calitatea de a o precede. Totalitarismul este, probabil, mai puțin un amurg al ideologiei, decât un eşec al oamenilor care s-au folosit de ideologie pentru a câştiga şi menține puterea. Acest eşec nu l-a asumat nimeni. Într-adevăr, cei mai mulți politicieni ai anilor 90 (de stânga, de centru, ori de dreapta), au fost cândva membri ai Partidului Comunist, uneori chiar activişti, mai mult sau mai puțin vizibili, ai acestui partid. Această constatare este valabilă, în bună măsură, şi în privința elitei intelectuale şi culturale. În fapt, nu numai că numeroşi intelectuali proeminenți (inclusiv criticii cei mai severi ai

neo-comunismului şi campionii societății civile) au acelaşi trecut ca şi politicienii pe care-i contestă, dar cei mai mulți dintre ei şi-au câştigat notorietatea publică chiar sub regimul comunist. Ambele categorii – formând laolaltă o adevărată post-nomenclatură – recurg acum la renegarea comunismului ca la o modalitate de a refuza să accepte că propriile lor cariere, începute înainte de 1989, sânt, în principiu, rezultatul unei selecții bazate pe criteriul fidelității declarate față de ideologia şi instituțiile socialismului de stat. Pretinzând astăzi că la originea pozițiilor lor actuale de dominație (în politică, administrație, afaceri sau cultură) se află în exclusivitate meritul personal, ei sînt cei mai interesați să şteargă comunismul din memoria colectivă.

Totuşi, orice analiză serioasă a şanselor democrației şi capitalismului de piață în Europa de Est trebuie să interpreteze confuzia însăşi, iar aceasta înseamnă o abordare analitică a "eredității" culturale, politice şi economice a patruzeci de ani de conducere comunistă.

Unele moşteniri istorice contribuie în mod constructiv la dezvoltarea statelor succesoare dar nu şi în cazul Europei de Est. Moştenirea leninistă modelează astăzi şi va continua să modeleze eforturile şi rezultatele dezvoltării în Europa de Est. În privința moştenirii leniniste, Timothy Garton Ash afirmă: "Începutul înțelepciunii, probabil, este recunoaşterea faptului că ceea ce a lăsat în urmă comunismul este un talmeş-balmeş extraordinar"[104].

Moştenirea comunistă este contradictorie, confuză şi, din fericire, identificabilă. Într-un mod curios, neintenționat şi foarte logic, conducerea leninistă a reîntărit multe dintre cele mai pronunțate caracteristici ale culturii tradiționale în întreaga Europă de Est. Prin organizarea şi spiritul lor, au stimulat o serie de răspunsuri social adaptive informale (comportamentale şi atitudinale) care, în multe privințe sînt compatibile şi întăresc anumite elemente de bază ale culturii politice tradiționale a acestor societăți. În schimb, aceste elemente sînt potrivnice apariției unui regim şi a unei societăți cu un etos şi o structură întemeiate pe o relație complementară între spațiul public şi cel privat, pe viabilitatea regulilor şi normelor impersonale şi pe valoarea egalitarismului exprimată prin rolul participantului efectiv. Or, în Europa de Est, experiența leninistă a reîntărit distincția exclusivă şi antagonismul dihotomic şi cel privat. Vreme de patruzeci de ani, indiferent de schimbările evolutive, destul de substanțiale, în relațiile Partidului cu societățile gazdă, partidele leniniste aflate la putere s-au definit şi s-au pretins, cu perseverență, a fi alternativa superioară a statului națiune, locul autarhic exclusiv al conducerii şi participării politice. Drept consecință politică, a fost reîntărită diferența tradițională abso-

[104] *Ash T.G. Eastern Europe: Apres le Deluge, Nous. – New-York, Review of Books, 1990, p.52.*

lută dintre un spaţiu oficial privelegiat, care domină, şi un spaţiu privat, caracterizat de o suspiciune reciprocă. În cea mai mare parte a Europei de Est nu a existat şi nu există nici un spaţiu public care să cuprindă întreaga naţiune, integrând-o politic. Experienţa leninistă a reîntărit şi a sporit cu intensitate imaginea deja negativă a domeniului politic şi caracterul insular al spaţiului privat. Această realitate s-a manifestat în diferite moduri în timpul perioadei de conducere leninistă şi persistă astăzi, nu numai din inerţie, în întreaga Europă de Est. Impactul politico-psihologic al absenţei unei identităţi publice comune există în întreaga regiune iar influenţa sa reală este clară: întăreşte caracterul insular, personalizat al vieţii sociale şi împiedică discuţia publică asupra problemelor naţionale. Secretomania neotradiţională caracteristică partidului leninist conducător; neîncrederea corespunzătoare a acestuia într-o populaţie "nereeducată" ideologic; juxtapunerea ingrată a unei elite aflate în posesia adevărului real, dar secret, despre societate, economie… şi a unei populaţii care trăieşte în "peştera" zvonurilor politice sînt moşteniri care continuă să modeleze caracterul "societăţii civile" în Europa de Est.

Într-un alt mod, organizarea şi funcţionarea conducerii leniniste au contribuit la dificultatea cu care se confruntă acum populaţiile est-europene în efortul lor de a crea structuri prin care să stabilească legături între identităţile lor personale, sociale şi politice într-o manieră complementară, şi nu într-una fragmentară.

Modul charismatic de funcţionare a Partidului a modelat, de asemenea, acţiunile şi predispoziţiile populaţiilor est-europene. Partidele leniniste din această regiune erau preocupate în mod covârşitor de planuri şi rezultate, de scopuri, şi nu de mijloace şi au acţionat într-o manieră eroică pentru a le atinge. Rezultatul îl constituie o populaţie est-europeană ai cărei membri, în marea lor majoritate, au foarte puţină experienţă în privinţa activităţii politice şi economice calculate, normală într-un context de proceduri impersonale; o populaţie care prin trăsăturile ei este mai familiară cu separarea precisă dintre perioadele de activitate intensă şi de pasivitate decât cu ceea ce Weber a denumit "câştig raţional metodic" (de bunuri sau voturi); o populaţie care, în majoritatea ei, ar găsi conţinutul şi funcţionarea modului de viaţă capitalist liberal protestant al lui Benjamin Franklin plictisitoare, înjositoare şi, în mare parte, de neînţeles.

Ceea ce se întâmplă acum în Europa de Est este mai mult prăbuşirea identităţilor şi graniţelor existente decât descoperirea unora noi. Înainte ca aceasta să se întâmple, conflictul politic din Europa de Est va trebui să treacă de la stadiul "mulţi sînt chemaţi" către stadiul "puţini sînt aleşi", către un punct în care oponenţii sînt organizaţi politic, nu numai identificaţi visceral. În prezent clivajele din Europa de Est nu sînt nici încrucişate şi nici supra-

puse. Ele sînt difuze, slab articulate, atât psihologice, cît şi politice şi, din această cauză sînt deosebit de intense. Un motiv al manifestării difuze a clivajelor socio-politice este absența unor elite succesoare consacrate în aceste țări. Europa de Est duce lipsa de o “elită consacrată”, cea care cunoaşte locul legitim al tuturor membrilor ei în societate, în ciuda diferențelor de partid, politică şi ideologie, reale şi profund resimțite; care a realizat moduri de interacțiune civile şi practice şi care poate identifica şi organiza electoratul socio-politic în mod regulat. Aproape nici o țară est-europeană nu are o elită (democratică sau nedemocratică) consacrată. Aceasta înseamnă că ele sînt societăți fragile – societăți democratice extrem de fragile. Absența unor elite succesoare consacrate, democratice sau nedemocratice, favorizează şi accentuează gradul de confuzie a vieții în întreaga zonă.

Dificultatea de a crea o elită politică consacrată şi democratică cu o cultură tolerantă este intensificată de schimbarea “refoluționară”[105], care a avut loc în 1989. Personalul leninist joacă încă un rol proeminent în viața administrativă, economică şi politică. În Europa de Est se poate observa un fenomen evolutiv nou: supraviețuirea celui dintâi, nu numai a celui mai bine adaptat. Fostele cadre de partid sînt extraordinar de bine plasate pentru a se adapta cu succes la schimbările din ordinea economică şi administrativă. Dovezi ale acestei abilități de adaptare abundă peste tot în Europa de Est. La aceasta, adăugând segmentul considerabil al populației care a colaborat cu Partidul într-o măsură semnificativă primim rețeta unui climat social dezagreabil, un climat de amărăciune psihologică, în unele locuri chiar de furie prelungită, o amărăciune care exprimă fragmentarea emoțională a populației care nu poate identifica o soluție politică acceptabilă la problemele legate de supraviețuitorii leninişti. Fragmentarea este realitatea est-europeană dominantă. Astăzi, Europa de Est este o regiune fragilă, în care predomină suspiciunea, diviziunea şi fragmentarea, nu coalizarea şi integrarea. Ca răspuns la dezordinea economică persistentă, disperarea populară duce la o emigrare în masă, care include pe mulți dintre cei mai tineri, cei mai bine pregătiți şi mai talentați membri ai populației.

Acestea fiind spuse, este evident că dacă comunismul este mort ca ideologie şi sistem de guvernare în Europa de Est, cu unele excepții, moştenirea sa stânjenitoare continuă să bîntuie peisajul politic şi social. Întrucât tranziția a fost blândă, cea mai mare parte a nomenclaturii rămâne, încercând la fiecare cotitură să convertească vechile ei privilegii politice în drepturi economice noi. Acest fenomen a întreținut un sentiment de injustiție difuz, dar pro-

---

[105] *Ash T.G. Refolution: The Springtime of The Nations. – New-York, Review of Books, 1989, p.29.*

fund, şi i-a ispitit pe mulţi ca să-i urmeze pe radicali pentru a cere socoteală oficialilor şi "colaboratorilor" care au condus maşinăria represivă a vechiului regim. După o tranziţie blândă au apărut privaţiunile economice şi sociale, precum şi căutarea celor responsabili pentru crimele trecutului şi pentru dificultăţile prezentului. Toate aceste probleme au reorientat oarecum politica statelor Europei de Est ce s-au angajat într-un proces de tranziţie spre democraţie şi economie de piaţă.

O definiţie a cuvântului tranziţie ne arată că ea reprezintă o "trecere lentă sau bruscă de la o stare, o situaţie, de la o idee la alta"[106]. Aşadar nu există nici o urmă de îndoială că tranziţia presupune o schimbare, o trecere de la o structură la alta într-o perioadă de timp mai scurtă sau mai îndelungată. În acest proces există un punct de plecare cunoscut şi un punct terminus scontat dar nu neapărat realizabil. În cazul Europei de Est, mai cu seamă spaţiul postsoveitic, procesul de tranziţie a plecat de la o economie centralizată din punct de vedere economic şi de la o dictatură din punct de vedere politic şi trebuia să ajungă la economia de piaţă şi democraţie.

O serie de factori dovedesc că atât tranziţia economică cât şi cea politică încă nu şi-au atins scopurile propuse iniţial de a ajunge la ceea ce Juan Linz şi Alfred Stepan au numit "democraţie consolidată"[107]. În primul rând este vorba de lipsa unei schimbări radicale în plan intelectual, moral a vechilor mentalităţi şi obiceiuri şi încercarea readaptării acestora la cerinţele noilor conjuncturi. Tranziţia intelectuală se constituie ca o premisă şi o bază de sprijin pentru toate celelalte componente ale tranziţiei. Tranziţia intelectuală cuprinde mai multe elemente care poate uneori depăşesc înţelegerea curentă a cuvîntului, dar care se consideră a fi parte componentă a unui anumit tip de schimbare în ceea ce priveşte mentalităţile, obiceiurile, modul de gîndire, ideile, opiniile, atitudinile etc.

Există desigur opinii conform cărora aceste schimbări vin ca o consecinţă, ca o rezultantă a tranziţiei economice şi politice. S-ar putea să existe şi un astfel de proces care însă apare în cazul unei societăţi în care schimbarea este indusă din exterior spre interior, când în sistem se introduce calul troian, care în cazul nostru poartă imaginea economiei de piaţă şi apoi are loc o cucerire totală la toate nivelele. Reprezentativ aici este cazul Germaniei de Est, unde s-a realizat o operaţiune de acest tip cu un succes total. Vestul a investit enorm de mult capital care a contribuit rapid la creşterea nivelului de trai şi a

[106] *DEX, Academia Română, Editura Univers Enciclopedia. - Bucureşti, 1998, p.1106.*

[107] *Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America and Post-Communist Europe. - Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1996a, p.5.*

demonstrat că economia de piață este mult mai eficientă decât cea socialistă. Rezultatul a fost că indivizii au îmbrățişat fără reticențe şi frământări noua orientare.

În cele mai dese cazuri care țin de transformările din Europa de Est din fostul bloc comunist, logica faptelor a fost alta. Unul din cele mai grave efecte pe care l-a produs perioada comunistă asupra psihologiei individului a fost modificarea atitudinii față de proprietate, inducerea iluziei că totul este al tuturor şi în consecință nimic nu este al nimănui. De aici a apărut o totală iresponsabilitate în ceea ce priveşte atitudinea față de muncă. Sloganul marxist "fiecare după posibilități, fiecăruia după nevoi", a născut cele mai perverse atitudini. În general se consideră că individul este rațional, că el obține maximum de efect cu minimum de resurse. În cazul de față judecata de valoare l-a adus la concluzia că poate să obțină acelaşi efect, indiferent câte resurse consumă. Începând să muncească din ce în ce mai puțin, calitatea muncii a scăzut, ajungându-se ca în ultima perioadă lenea şi trândăvia să atingă proporții de masă. Şi mai rău este că s-au pierdut rădăcinile raționale ale acestei atitudini, ajungând ca ea să se transforme într-o mentalitate greu de schimbat.

O altă problemă constă în lipsa încrederii în proprietatea privată şi avantajele ei. "Omul (fiind stăpân sieşi şi proprietar al propriei sale persoane, ca şi al acțiunilor sau muncii sale) are în el însuşi marele fundament al proprietății[108]. Acesta este munca. Cincizeci de ani de comunism au diminuat înclinația individului spre muncă, această stare generând şi o neîncredere în avantajele proprietății şi în deținătorii de proprietăți. Adeseori aceştia sânt priviți ca hoți, bişnițari, profitori, conceptul de proprietate privată căpătând o conotație negativă în percepția individului de rând. Dezvoltarea proprietății private, a dimensiunii acesteia, este văzută ca un atentat la siguranța celorlalți. Sentimentul de invidie ce se naşte de aici nu este canalizat, din păcate, în sens pozitiv, ci capătă o orientare distructivă.

Istoria a demonstrat că este necesar, pentru ca societatea să progreseze, ca unii să o ia înaintea celorlalți. Inegalitatea este un stimulent natural în favoarea progresului. Deschizătorii de drumuri experimentează noi căi, asumându-şi riscul, sperând într-un profit mai mare. De rezultatele activității lor vor beneficia în mod indirect şi ceilalți. Doar iminența obținerii unui avantaj îl poate stimula pe individ să devină mai eficient în acțiunile sale. Dar despre eficiență nu se poate vorbi decât în cadrul proprietății private. Doar aici este posibilă alocarea cea mai rațională a resurselor.

---

[108] *Locke J. Al doilea tratat despre cârmuire. – Bucureşti, Nemira, 1999, p.79.*

Următoarea problemă caracteristică Europei de Est, mai cu seamă spaţiului post-sovietic, este cea a corupţiei, birocraţiei şi a neîncrederii în instituţiile statului. Din păcate, în ceea ce priveşte modificarea structurii şi modificării aparatului de stat, perioada de după 1989 se caracterizează printr-o inerţie extraordinară. Preluarea din mers a vechilor instituţii şi adaptarea lor la cerinţele pieţei s-a realizat în general cu aceiaşi oameni de dinainte de 1989. Se ajunge astfel la aceeaşi problemă a lipsei unei schimbări radicale a vechilor mentalităţi şi încercarea readaptării acestora la cerinţele noilor conjuncturi. Astfel, cetăţeanul de rând se vede neputincios în faţa puterii publice gata să acuze sistemul politic democratic şi pe cel economic al economiei de piaţă, fără să sesizeze de fapt că soluţia ar fi chiar întărirea acestui sistem, doar un stat de drept minim fiind capabil să înlăture aceste neajunsuri.

Bibliografie

Almond G. Cultură civică: Atitudini politice şi democraţie în cinci naţiuni. - Bucureşti, Du Style. 1996

Alexandru D. Conservatorism, Modernizare şi Tranziţie. // Polis, 1998, vol.5, N2

Ashi T. Foloasele prigoanei: eseuri despre destinul Europei centrale şi de Est. - Bucureşti, ed. Fundaţiei Culturale Române. 1997

Albert A. Drumul către democraţia stabilă: Europa. // Sfera Politicii, 1997, N.53

Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziţiei. - Bucureşti, Diogene, 1995

Crăiuţu A. Un tunel la capătul luminii? Note despre retorica marii transformări din Europa de Est. // Polis. 1997, nr.4

Crăiuţu A. Cultura politică şi societatea post-comunistă: condiţii ale democraţiei. // Polis. 1994, nr.3

Duţu M. Perspective economice ale ţărilor din Europa Centrală şi de Est. – Brăila, 1998

Diamond L. Political culture and democracy in developing countries. - Colorado, Boulder, 1994

Десять лет системной трансформации в странах ЦВЕ и России: Итоги и уроки. // Власть, 2000, N4

Дилигенский Г. Что мы знаем о демократии и гражданском обществе? // Pro el Contra, Осень, 1997

Fruntaşu P. Republica Moldova pe calea democratizării. – Chişinău, 1999

Saca V. Tranziţia la democraţie ca dimensiune socială de manifestare a intereselor şi relaţiilor politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999,

Tismăneanu V. Noaptea totalitară: Crepusculul ideologiilor radicale în Europa de Est. - Bucureşti, Atena, 1995
Шмиттер Ф. Процесс демократического транзита и консолидации демократии. // Полис, 1999, N.3

DINAMICA CIRCULAȚIEI ELITEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA[102]

Ana MARGARINT
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relatii Internationale,
Stiinte Politice şi Administrative
Catedra politologie
Lector, magistru în ştiințe politice

The article examine a system of recruiting of the political elites (entrepreneurial and guild system). There are some possibilities to analyze the emergent process of the new political elites in the context of reform and take into account the main features of politicians from legislative, executive, juridical branch highlights the way of recruiting the political elite, following different criteria (age, sex, studies and persons who wasn't in communist nomenclature).

Were studied 860 biographies of the deputies from the parliaments, ministers, ambassadors and judges from Constitutional Court, and showed the criterion of the elite's recruitment and their internal circulation.

Fenomenul circulației şi recrutării elitei politice, factor important al procesului social-politic contemporan, atrage permanent atenția politologilor şi este studiat din toate punctele de vedere posibile. Unul dintre primii care a cugetat asupra circulației elitelor şi importanței acestui fenomen a fost V.Pareto. El explica dinamica socială prin circulația elitelor. "Ele apar în păturile cele mai de jos, prin luptă se ridică în cele de sus acolo "înfloresc" şi în sfârşit se epuizează şi dispar. Acest circuit al elitelor prezintă legea universală a istoriei."[109] Calitățile ce asigură elitei conducerea, pe parcursul ciclului social

---

[102] *Recenzent – doctor, conferențiar Vasile CUJBĂ*
[109] *V.Pareto Les systems socialistes. - Paris 1902, p.34 apud Ашин Г. Смена элит. // Общественные Науки и Современность, 1995, Nr.1, c.40.*

se schimbă, astfel modificând şi tipurile de elite. Istoria ni se prezintă ca un "cimitir al aristocraţiei"[110].

În elitologie sunt cunoscute două tipuri de bază de recrutare: Sistemul închis „de ghildă" şi sistemul deschis „de antreprenoriat". Sistemul de ghildă presupune o recrutare în baza unor reguli stricte. O avansare (promovare) lentă a candidaţilor pe verticala puterii şi cerinţe formale pentru pretendentul (competitorul) la postul de conducere (nivelul studiilor, stagiul de partid şi contribuţia personală în cadrul partidului, experienţa de lucru cu oamenii etc.). Selectarea candidaţilor se efectuează din anumite grupuri (pături) de oameni sau dintr-un anumit partid. Acest sistem de recrutare, fiind unul cu caracter închis, este în esenţă conservator, lipsind orice concurenţă între aspiranţi la funcţiile de putere[111].

Tipul închis de recrutare al elitei a fost caracteristic Republicii Moldova şi mai înainte de timpul regimului comunist totalitar. Cercetând tradiţiile recrutării elitei în Moldova, observăm că din perioada medievală elita era recrutată din rândurile boierilor (tip închis), apoi în perioada contemporană din rândurile păturilor superioare ale societăţii.

Perioada comunistă a distrus sistemul existent, dar nu a schimbat caracterul închis al elitei. Elita aristocratică a fost înlocuită cu elita sovietică, a cărei recrutare preia un caracter de sistem nomenclaturist. Nu putem afirma că sistemul nomenclaturist a fost completamente unul închis (sisteme închise practic nu există), cu atât mai mult că la acel moment baza socială a elitei politice a fost extinsă, în acest mod, elita ajungând să fie accesibilă oamenilor noi din păturile de jos.

Experienţa istorică ne demonstrează că elita închisă ce se formează din reprezentanţii unei pături înguste privilegiate, adică care se reproduce în limitele sferei sale, când scade viteza de circulaţie, în mod inevitabil va degrada, cedând locul unei societăţi cu o elită dinamică, deschisă, care va genera schimbarea întregii structuri politice.

Cum menţionează I.Bădescu atunci când viteza de circulaţie a elitei politice este foarte scăzută, structura socială capătă un rol preponderent în relaţia sa cu structura politică. Creşterea vitezei de circulaţie a elitei conferă însă un rol preponderent structurii politice. Aşa se face că în perioadele revoluţionare şi postrevoluţionare importanţa elitelor politice este hotărâtoare[112].

---

[110] *Ашин Г. Смена элит. // Общественные Науки и Современность, 1995, Nr.1, с.41.*

[111] *Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, CE USM, 2003, p.89.*

[112] *Badescu I. Istoria Sociologiei. Perioada marilor sisteme. - Galaţi, Porto-Franco, 1994, p. 407.*

Cu cât mai închisă se prezintă elita, cu atât mai redusă este baza ei socială şi şansele de aşi prelungi dominarea devin minimale, în schimb, creşte şansa unei revolte violente. Elita sovietică, fiind o elită închisă, şi-a pierdut capacitatea de o conducere efectivă şi, în esenţă, a provocat formarea contra-elitei, care a ştiut să instige nemulţămirea masei pentru a distruge sistemul social existent şi a provoca schimbul elitei (evenimente precum Marea Adunare Naţională, stabilirea zilei naţionale Limba Noastră, declararea Suveranităţii şi Independenţei).

Mai adecvat cerinţelor timpului este sistemul deschis de recrutare. Tipul deschis de recrutare al elitei politice mai este numit „sistemul antreprenorial" al recrutării elitei politice. Cum consideră politologul P.Varzari sistemul antreprenorial al recrutării clasei dominante presupune, pe de o parte, o concurenţă dură între aspiranţii la funcţiile de putere, unde fiecare din ei se bizuie pe ingeniozitate proprie, activitate creatoare şi spirit inovator, iar, pe de altă parte, acest sistem nu este predestinat unei alegeri serioase pe principiul competenţei profesionale a candidatului"[113].

Tipul deschis de recrutare al elitei se fundamentează, de regulă, pe un concurs cinstit, în care importante sunt calităţile personale ale omului: capacităţile, studiile, nivelul moral, intelectual şi profesional; apartenenţa la o anumită pătură socială fiind neglijată.

Neajunsul sistemului deschis este posibilitatea de a recruta persoane marginale în politică, persoane „întâmplătoare (ocazionale), a aventurierilor care pot genera doar "efecte"[114]. Acest fapt condiţionează instabilitatea sistemului, previziunea conduitei fiind scăzută, elitele sunt dezbinate, căci fiecare trage la turta sa, nu există o doctrină corporativă unificatoare, un spirit de echipă, ei nu sunt legaţi prin efortul comun al mişcării anevoioase în ierarhia puterii şi al ideilor ascunse aşa cum sunt elitele recrutate prin sistemul de ghildă.

Cu timpul, sistemul devine instabil şi elita antreprenorială este substituită prin cea de breaslă, pentru că elitele din sistemul de ghildă gândesc, vorbesc, au un mod comun de viaţă - viitorul lor şi, de rând cu el, şi viitorul ţării este stabil, uşor de prevăzut chiar până la stagnare; şi atunci încep schimbările descrise şi de V.Pareto, care afirmă că elita stagnantă se schimbă prin elita demagogilor. Într-un mod asemănător, are loc încă un vârtej în spirala istoriei.

Calitatea elitei depinde mult de principiile ce stau la baza formării sau recrutării sale. Cum ierarhia consideră A.D.Rachieru este conceptul forte al viziunii elitare, prezintă interes criteriile de recrutare şi regulile de funcţionare,

---

[113] *Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, CE USM, 2003, p.90.*
[114] *Ibidem, p.90.*

impunând un stil propriu dar şi grija pentru conservarea prerogativelor, ca urmare a presiunii maselor”[115].

Recrutarea politică este implicarea oamenilor în viaţa politică activă şi este strâns legată de stratificarea şi mobilitatea socială. Stratificarea societăţii şi ierarhizarea ei se produce în baza criteriilor de statut şi prestigiu social, profesia practicată, studiile primite, valorile materiale deţinute precum şi a rolului individului în sistemul social şi de putere. „Stratificarea politică fixează volumul de putere al subiecţilor politici în raport cu nivelul dominaţiei politice, locul şi rolul lor în sistemul politic al societăţii”[116]. Mobilitatea socială este schimbarea individului sau grupului social a locului său în structura socială.

Un loc important îl ocupă recrutarea elitei politice, prin intermediul căreia se formează organele legislative şi executive ale statului, aparatul de stat, cadrele judiciare. Procesul schimbărilor politice apare în două filiere: Prima este circulaţia indivizilor a membrilor elitei la posturile de conducere, în acele instituţii politice care şi-au păstrat puterea sa în structura de bază şi în mersul schimbării regimurilor.

Guvernele, parlamentele, organele judiciare, partidele politice, armata, uzinele strategice, ziarele de bază, televiziunea de regulă suferă nişte transformări superficiale, dar străduie să se adapteze regimului prin schimbarea conducerii sale, de regulă partea de vârf suferă în cazul unei gafe, regele moare, miniştrii se schimbă, dar vice-miniştrii şi funcţionarii rămân. Este imposibil să schimbi toate cadrele, oricum orice regim nou duce lipsă de cadre calificate şi sunt nevoiţi să mai lase şi din cele vechi.

În această ordine de idei, observaţia lui R.Putnam că fiecare sistem social politic elaborează o tehnologie ramificată de separare a oamenilor care aspiră la putere de cei care realmente deţin aceste poziţii, iar regulile de selecţie elaborate servesc drept norme care gestionează mobilitatea pe verticală şi rutinizează procesul de recrutare a elitei[117] este cât se poate de exactă. În acest caz, cercetarea circulaţiei elitei este mişcarea ei în cadrul acestor instituţii, precum şi criteriile de recrutare la suplinirea posturilor vacante.

În sistemele politice stabile recrutarea elitei este instituţionalizată, adică se înfăptuieşte în concordanţă cu proceduri prelucrate detaliat, în rezultatul

---

[115] Rachieru A.D. Elitism şi postmodernism. Postmodernismul românesc şi circulaţia elitelor. - Chişinău, Garuda-art, 2000. p.166.

[116] Varzari P. Stratificarea politică a societăţii în tranziţie: abordare de conţinut. // Conferinţa corpului didactico-ştiinţific „Bilanţul activităţii ştiinţifice a USM în anii 2000-2002”. vol. II. - Chişinău, 2003, p. 237.

[117] Putman R. The Comparative Study of Political Elites. - New Jersey, 1976, p.209.

cărora componența elitei se schimbă, mai mult sau mai puțin periodic se reînnoieşte, iar însăşi structura politică, în mare măsură rămâne neschimbată.

În condițiile fărâmițării sistemului politic, în perioada instabilității politice, are loc transformarea sau schimbul elitelor. Oamenii care dețin posturile-cheie în conducerea statului sunt lipsiți de funcțiile sale, prin urmare, apar multe locuri vacante, care sunt completate neglijând normele tradiționale de rutină. Doritori de a suplini posturile elitare întotdeauna au fost îndeajuns, această doleanță este stimulată de statutul înalt al activității de conducător, prestigiu, posibilitate de a obține un şir de privilegii, în acelaşi rând şi privilegii materiale. Semnificativă, în acest sens, ar fi calificarea recruților în postura sa elitară, calitățile lor morale şi profesionale.

Mijloacele recrutării elitei au o importanță deosebită pentru sistemul politic, ele sunt capabile să asigure accesul la putere, mai mult sau mai puțin egal pentru toți cetățenii, ori limitează aceste şanse ori, în genere, le desființează. K.Mannheim[118] scria că democrația atrage după sine o tendință antielitară, dar nu cere să mergem până la urmă şi să egalăm utopic elita şi masa. Noi înțelegem că democrația nu se caracterizează prin lipsa stratului de elită, ci mai degrabă printr-o metodă nouă de recrutare şi un concept nou de sine al elitei.

Calitatea elitei depinde de metodele ei de recrutare, de nivelul de transparență al elitei (mai deschisă) pentru cei mai activi, mai competenți, mai novatori, descendenți din toate păturile sociale, de asemenea, depinde şi de existența barierelor de acces şi limită pentru toți oamenii întâmplători cu un nivel moral scăzut, altfel zis, depinde, dacă în rândurile ei ajung oamenii cei mai demni, cu calități morale şi profesionale valoroase. O elită deschisă este elementul de bază al unei societăți deschise, în care nivelul mobilității sociale este foarte ridicat. Respectiv, elitele închise "intransparente" sunt un element al societății închise, în care mobilitatea socială este scăzută ori lipseşte.

Nu putem spune că Republica Moldova este o societate unde se realizează totalmente principiul democratic care conferă posibilități egale de autorealizare în sfera politică. În sistemul politic moldovenesc exponenții păturilor superioare ale societății, deținătorii de capital, relații sociale, de priorități în accesul la studii au mai multe posibilități de a realiza o carieră elitară. Deci teza "accesului liber la putere" în Moldova este pusă la îndoială, aici există obstacole în calea recrutării elitei.

Pentru o înțelegere mai corectă a procesului actual de recrutare, trebuie să trecem în revistă istoria țării. În mare parte procesul de astăzi are la bază elementele sistemului nomenclaturist. Cu acest prilej, facem un recurs în istorie şi observăm că perioada stalinistă a fost perioada ascensiunilor vertiginoase

---

[118] *vezi: Манхейм К. Диагноз нашего времени. - Москва, Юрист, 1994.*

asigurate de locurile vacante apărute în urma represiilor de proporţii. În anii ’60-80 sistemul de selecţie nu numai că se stabilizează, dar devine un sistem de rutină. Posibilitatea de deplasare “în sus” se limitează de schimbul redus dintre elite, practic funcţiile erau pe viaţă. Sistemul acorda preferinţe funcţionarilor bine “şlefuiţi” ce şi-au demonstrat loialitatea şi complicitatea.

În anii 60-80 cresc cerinţele formale faţă de persoanele ce-şi realizau cariera elitară (loialitate, naţionalitatea, provenienţa socială, studii superioare, şcoala de partid) şi se excludeau regulat cei ce nu corespundeau standardelor. Însă societatea progresa, iar elita rămânea stagnantă şi ei îi era tot mai complicat să răspundă cerinţelor epocii postindustriale. În epoca industrială în perioada dezvoltării extensive a economiei elita nomenclaturistă a reuşit să mobilizeze masele (prin metode violente) pentru soluţionarea problemelor cu care se confrunta ţara şi chiar a obţinut anumite succese. Epoca postindustrială necesită alte metode de gestionare. Elita stagnantă nu mai corespundea chemărilor timpului.

Restructurarea a fost o încercare de a reînnoi elita, eliminând din ea elementele cele mai conservatoare pentru a salva sistemul. Restructurarea a fost perioada de scuturare a birocraţiei de partid în loc să fie perioada de înstrăinare a ei de la putere. Dar să nu negăm şi succesele obţinute în formarea elitei nomenclaturiste. În comparaţie cu elita actuală, în unele cazuri, aparatul de conducere nomenclaturist activa mult mai eficient. Deloc întâmplător, cadrele produse de această maşină, au ocupat cele mai înalte funcţii de conducere din diferite state (P.Lucinschi, B.Elţin, L.Cravciuc, N.Nazarbaev, E.Şevarnadze, G.Aliev, A.Brazauscas etc.).

Putem spune, că acest sistem producea cadre orientate spre putere, iar ideologia comunistă a fost doar o acoperire a acestui scop principal, sau cauză ar fi că ei au o experienţă în domeniul conducerii, administrării, iar liderii democratici (de miting) ne avizaţi în administraţie nu pot concura cu ei. O altă concluzie: pe bună dreptate noi respingem sistemul nomenclaturist, însă nu putem totalmente neglija experienţa lui, prin urmare recrutarea de la zero a elitei actuale moldoveneşti ar fi un pas incorect.

Dincolo de aceste aprecieri, putem spune că, recrutarea elitei în Moldova postsovietică, în multe cazuri, este tiparul sistemului nomenclaturist. Cel mai negativ factor este că din experienţa nomenclaturii se preiau laturile ei negative - protecţionismul, nepotismul, cumătrismul, lipsa unei concurenţe depline. Anume din aceste considerente elita moldovenească, adeseori, este numită elită nomenclaturistă.

Cariera unui funcţionar este influenţată, în primul rând, de relaţia de devotament personal şi de asemeni de susţinerea unei structuri economice; influenţa lor prevalează asupra calităţilor profesionale: calificare, studii, abilităţi

etc. Dar să nu exagerăm asemănarea recrutării elitelor sovietice şi postsovietice neglijând diferențele dintre ele.

Un mecanism important de reproducere a elitei politice a Moldovei sunt alegerile în parlament. Anume acest mecanism retranslează şi întăreşte la nivel de establishment politic contradicțiile existente. Deja primele alegeri, relativ democratice, din 1991, iar mai mult cele din 1994 au desemnat apariția unui canal puternic, principial nou, de recrutare a elitei, unde în calitate de selector apare întreaga populație, mai precis-electoratul. A fost un pas important, un progres pentru Moldova, țară, unde până în anii '90 toți conducătorii aleşi de popor de fapt erau numiți, iar alegerile formale, căci nu putem numi alegeri sistemul când este înaintat numai un candidat, iar propunerea unui al doilea pedepsită.

Alegerile parlamentare şi locale fiind organizate regulat au o influență decisivă asupra componenței elitei care va realiza puterea şi politica ei. Scrutinele democratice care au avut loc au influențat componența, relațiile, valorile elitei.

Trist este să constatăm, că acest canal de recrutare nu generează o perfecționare calitativă a noii elite, fapt ce rezultă atât din cultura politică joasă a electoratului, cît şi din lipsa tradițiilor democratice. Acest canal doar provoacă unele obstacole pentru carierişti şi pentru cei neavizați în politică.

Structurarea elitei politice presupune descrierea calităților de care trebuie să beneficieze aceasta, pe câtă vreme recrutarea are în vedere procesele sociale şi politice, care propulsează oameni pe poziții dominante. În acest context, trebuie luat în calcul vârsta, sexul, originea socială şi familiară, nivelul de instruire, apartenența de partid etc. Datele de la care se porneşte în această analiză au la bază schema dnei Crâştanovskaia[119] pentru perioada de timp Brejnev – Gorbaciov şi cercetările mele personale bazate pe surse din presă, din timpul campaniilor electorale, publicațiile listei deputaților însoțită de curriculum vitae din Moldova Suverană, revista Logos-Press „Cine ce este în Moldova 1000 de biografii", precum şi biografiile membrilor Guvernului Republicii Moldova, ambasadorilor, judecătorilor Curții Constituționale, Arhiva Parlamentului pentru parlamentul de legislatura a XII, Ghidul cetățeanului[120] pentru Parlamentul de legislatura XIV, publicația Parlamentul Republi-

---

[119] *Крыштановская О. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // Общественные Науки и Современность, №1, 1995, с.61-64.*

[120] *Ghidul cetățeanului. Un ghid al instituțiilor publice şi al căilor de acces spre informația cu caracter public. / Col. Red.: Muntenu I., Cuhal I., Oprunenco A., Catlabuga V., Boțan I. - Chişinău, Ed.Cartier, 1998.*

cii Moldova 1996[121], 2003[122]. Pentru elita de partid M.Snegur, P.Lucinschi, V.Voronin datele sunt luate din listele candidaților din partea partidelor la alegeri publicate în electoralele[123] respective. În total, au fost prelucrate datele statistice ale 860 biografii. Cifrele sunt calculate în procente. Fatalmente, datele nu acoperă 100 % problema supusă cercetării. (Tabelul 1.)

Dacă comparăm datele ce caracterizează unele calități ale elitelor din cinci generații: L.Brejnev, M.Gorbaciov, M.Snegur, P.Lucinschi, V.Voronin putem observa că elita ce corespunde perioadei de timp Snegur – Lucinschi nu este mai tânără. Media de vârstă a membrilor elitei politice reprezintă o imagine parțială a realității, dar pune în evidență numărul limitat al persoanelor tinere sau vârstnice.

Din tabel rezultă că elita actuală este cuprinsă în grupa de vârstă medie 56,24 prin comparație cu cea din timpul sovietic – 52,8. Elita democratică este mai vârstnică, cauza fiind că ea practic nu s-a schimbat, aproximativ 70% din persoane au rădăcini nomenclaturiste, respectiv este o continuitate şi ea nu are de unde fi mai tânără. În general, comparând parlamentele de legislatură a XII, XIII, XIV, XV putem observa fluctuația mediei de vârstă respectiv XII - 57,84; XIII - 57,37; XIV - 54,34; XV - 55,41.

Sub reprezentarea tinerilor şi vârstnicilor este condiționată de motive specifice. În primul caz, înscrierea în competiția electorală este legată de străbaterea treptelor ierarhiei de partid şi funcțiile îndeplinite în administrația publică, cea mai frecventă incriminare adusă tinerilor, fiind aceea că s-ar dovedi incompetenți politici, datorită lipsei de experiență.

Procentul care revine grupei vârstnice este datorat condiționărilor biologice şi psihice specifice, dar şi presiunilor psihologice pentru a ceda locul celor mai tineri, astfel în prezent şansele celor mai tineri sunt mai ridicate, avansarea are loc mai accelerat, fiind depăşită perioada când treceau ani în şir până ce înainta în funcție, respectiv parlamentul de legislatura a XV este mai tânăr media 55 ani, cel mai tânăr deputat fiind T. Nicoară având vârsta de doar 26 ani.

---

[121] *Parlamentul Republicii Moldova. / col. de autori. Lucinschi P., Diaconu A., Ganagiuc M., Petrache M., etc., studioul de creație „Fotojurnalist”. - Chişinău, octombrie, 1996.*

[122] *Parlamentul Republicii Moldova. / Col. Red.: Ostapciuc E., Camerzan M., Vlădică S.. – Chişinău, Bastina-Radog, 2003.*

[123] *Electorala 94. Documente şi cifre. - Chişinău, TISH, 1994; Electorala 98. Documente şi cifre. - Chişinău, TISH, 1998; Electorala 2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile parlamentului Republicii Moldova. Comisia electorală centrală. Centrul republican de informatică. - Chişinău, 2001.*

Dacă cercetăm recrutarea în funcţie de sex evidenţiem problema reprezentării feminine în viaţa politică moldovenească ce demonstrează legătura dintre participarea la putere şi viziunea pe care o societate o are despre unui grup social (femeii) în cadrul ansamblului. Se poate vorbi despre un monopol masculin, aproape absolut asupra puterii. Femeile sunt reprezentate numai în legislativ. Legislatura XII - 3,9%, Legislatura XIII - 4,8%, XIV - 8,9%, XV – 16%.

Executivul ne îndrăznind să prezinte nici o femeie – candidat la postul de ministru până la formarea guvernului Sturza (postul de ministru a industrie şi comerţului îl deţinea Alexandra Can) şi guvernul Braghiş două (vice ministru Lidia Guţu şi ministru al justiţiei Valeria Şterbeţ). Actualul guvern Tarlev tot nu are nici o femeie la postul de ministru.

În 1996 trei femei au fost antrenate în competiţia prezidenţială – Iuliana Gorea – Costin (0,64%), Veronica Abramciuc (0,42%), Maricica Leviţchi (2,13%) ce constituie un pas important în anihilarea decalajului dintre realizarea asumării responsabilităţilor în diferite domenii de activitate şi predominanţa ideii că femeia are rolul de a se ocupa exclusiv de familie, care este unul din miturile societăţii moldoveneşti, de unde consecinţa că femeile nu sunt făcute pentru politică, domeniu rezervat doar concurenţei masculine.

Conducerea comunistă a hotărât să schimbe situaţi reprezentanţei feminine, astfel în martie 2001 este aleasă în calitate de preşedinte al Parlamentului Eugenia Ostapciuc, pentru prima dată în Republica Moldova o femeie ocupă unul din cele mai importante posturi al ţării. Scorul scăzut al reprezentativităţii feminine în Parlament (8,9%) legislatura a XIV şi puţin mai ridicat 16% pentru legislatura XV şi numărul mic de voturi obţinute de cele trei femei în compania prezidenţială este un indicator al statutului femeii în societatea moldovenească.

Altă componenţă a imaginii pe care oamenii politici o oferă este aceea de specializare în domenii ce induc prestanţă socială, materializată prin diplome universitare sau postuniversitare. Comparând cele patru generaţii evidenţiem un nivel de instruire mai ridicat al generaţiei Snegur – Lucinschi-Voronin (92,33% - 94,5% - 97,03%) faţă de (81,3% - 71,15%) din perioada Brejnev - Gorbaciov. Sunt mai puţini tehnocraţi (47,41% - 42,2% - 33,23%, faţă de 63,46% - 50,2%) şi s-a ridicat rata umaniştilor, economiştilor şi juriştilor.

În elita precedentă (sovietică), predominau persoane cu studii tehnice fapt ce inducea tendinţe tehnocrate. Este suficient de menţionat că în planificarea de stat practic lipseau umanitarii. Tendinţa zilei de azi este alta, baza socială a elitei politice devine intelectualitate. Lipsa de profesionalism în politică fac ca studiile superioare să fie afirmate drept singura dovadă a competenţei în acest domeniu. Se observă destul de mulţi reprezentanţi cu grade ştiinţifice

15,7% XIII - 13,1% XIV şi mai puţin parlamentul XV – 8,3% cu titluri de doctori în ştiinţe; 7,8% - 7,1% - 4,2% doctori habilitat; 9,8% - 3% - 13,5% persoane ce au absolvit şcoala de partid din fosta URSS şi mai puţin care au obţinut două studii superioare 2,9% - 1% - 14,6%.

Un loc aparte ar trebui să-l aibă juriştii şi economiştii al căror competenţă profesională se manifestă în domeniul politic (cazul specializării juridice a clasei politice occidentale) şi teoria potrivit căreia economia este nucleul ştiinţelor politice. Rolul acestora este cu atât mai important, dacă se ţine seama de condiţiile specifice ale tranziţiei de la economia de comandă şi totalitarism la economia de piaţă şi democraţie. În Parlamentul Republicii Moldova, la starea anului 2003, repartiţia la nivel de studii indică 96% - studii superioare şi 4% - studii medii de specialitate.

În funcţie de tipul studiilor superioare-34%-tehnocraţi, 10% din parlamentari sunt jurişti, 17%-economişti, 17% agronomi, 4% medici, 18% au studii umanitare. Cei mai mulţi jurişti în legislativ au fost pe timpul lui Snegur, parlamentul XIII – 14,4%, dar şi cei mai puţini economişti 3,8% poate este şi cauza că economia Moldovei în acel timp nu a cunoscut o dezvoltare. Membrii Guvernului şi candidaţii la Preşedinţie au în exclusivitate diplome universitare - 5,9% din guvern sunt jurişti, 5,9% - economişti, 11,8% - medici şi 35,3% - au studii tehnice, 29% studii umanitare, un agronom şi o persoană din elita economică.

Preeminenţa în structurile Executivului a tehnocraţilor, economiştilor şi juriştilor demonstrează că unul din elementele de bază ale puterii este creditul acordat competenţei tehnice. Marea majoritate dintre jurişti care îşi fac loc la diferite posturi, de fapt nu acumulează capital politic ci statutar şi se străduie să-şi facă cât mai multe relaţii posibile. Anii petrecuţi în „serviciul societăţii” conferă relaţii care mult ajută viitoarei practice judiciare. Un anumit număr de miniştri provin direct din administraţie, fără a mai fi trecut prin Parlament, punând în evidenţă circulaţia din domeniul administrativ spre zona politicului; 61,9% din miniştrii (cabinetul Bragiş) şi 17,64 % (trei persoane) din cabinetul Tarlev au făcut parte din guvernul precedent.

Cât priveşte recrutarea conform criteriului naţional observăm că în Parlamentul XII moldoveni (români) sunt 71,6%; XIII – 72,12%; XIV – 79,2%; XV – 52%. Se observă o ritmicitate a creşterii şi descreşterii numărului de reprezentanţi ai populaţiei de bază din Republica Moldova.

În ceea ce priveşte reprezentanţa în ambasade putem evidenţia vârsta cuprinsă de la 69 ani până la 35 ani la persoanele numiţi în funcţia de ambasadori. În ceea ce priveşte recrutarea în funcţie de sex doar 2 (8%) femei deţin înalta funcţie din numărul total de 25 ambasadori (foşti şi prezenţi) examinaţi. Dintre ei 11 persoane sunt cadre nomenclaturiste, 4 persoane şi-au înce-

put cariera din diferite organe locale de conducere, au în exclusivitate studii superioare, 8 dețin titlurile de doctori în știință, 1 magistru, 2 persoane au absolvit câte două facultăți, 14 dintre ei au studii umanitare, 1 economist, 3 jurişti, 2 au studii tehnice.

Persoanele ce dețin înalta funcție de judecători la Curtea Constituțională sunt mai vârstnici, cel mai bătrân 72 ani, cel mai tânăr 48 ani. De regulă au o carieră îndelungată de judecători prin localități; 3 persoane, toți au în exclusivitate studii superioare în domeniul jurisprudenței, dintre cei 9 judecători numai o doamnă a fost admisă pe acest tărâm masculin.

Sunt interesante fluctuațiile în interiorul reprezentanților elitei. Spre exemplu 31 de persoane recrutate în parlamentul de Legislatură a XIII au fost şi în parlamentul de Legislatura XII, 23 deputați au activat în organele publice locale, 10 în organele de conducere ale formațiunilor social politice şi obşteşti, 17 sunt antreprenori, 14 din știință și învățământ, 16 au deținut funcții de conducere din complexele agroindustriale. Până la 1 ianuarie 1996 – 15 deputați şi-au depus mandatele pe motiv că au fost aleşi sau numiți în funcții de conducere în organele administrației publice centrale şi locale, la întreprinderi şi organizații din republică[124].

Examinând membrii parlamentului de Legislatura a XIV depistăm că 28 de deputați şi-au exercitat mandatele şi în parlamentul de legislatura XIII. Dacă să verificăm listele deputaților parlamentului de Legislatură a XV depistăm 36 persoane care au mai făcut parte din alte Legislaturi. Ponderea parlamentarilor cu un al doilea mandat este un indice al profesionalizării elitei politice.

Spre exemplu lideri ai rezistenței în cadrul elitei sunt foştii şi prezentul Preşedinte a Republicii Moldova. Unii deputați şi miniştri, lideri ai partidelor, V.Cubreacov prezent în 3 parlamente; I.Roşca tot în 3 parlamente; N.Andronic prezent în 2 parlamente (XII, XIII) şi 2 guverne „Ciubuc-2” şi Sturza; I.Ungureanu – 3 parlamente şi 1 guvern; A.Muravschi 2 parlamente şi 2 guverne (o dată Prim-Ministru); I.Sturza două guverne o dată în calitate de Prim-Ministru, I.Guțu în 2 guverne şi parlamentul XV; V.Iovv parlamentele XII, XIV, şi 2 guverne; V.Dolganiuc 2 parlamente şi un guvern; Cunev un parlament şi 2 guverne; lider al rezistenței în guvern este desigur M.Severovan prezent în 5 guverne (Sangheli 1,2; Ciubuc 1,2; Sturza) în calitate de ministru al serviciilor comunale şi explorării fondului de locuințe al Republicii Moldova, apoi transformat în dezvoltării teritoriale, gospodăriei comunale şi construcțiilor numai guvernul Braghiş şi Tarlev au putut explora fondul de

[124] *Parlamentul Republicii Moldova / col. de autori. Lucinschi P., Diaconu A., Ganagiuc M., Petrache M., etc. - Chişinău, Studioul de creație „Fotojurnalist”, octombrie, 1996.*

locuințe fără ajutorul domnului M.Severovan, rezistența sa poate fi comparată doar cu cea a lui V.Bulgari parte din parlamentul XII, şi 4 guverne „Sangheli-2”, „Ciubuc-1”, „Ciubuc-2” şi I.Sturza şi G.Ciobanu prezent în 4 Guverne.

O tendință interesantă se depistează în interiorul executivului, persoane după ce servesc poporul în calitate de ministru pleacă la odihnă binemeritată prin ambasade, astfel V.Sturza prezent în 2 guverne apoi pleacă la ambasadă, A.Arapu după 2 guverne devine diplomat, T.Botnaru după activitate în 3 guverne pleacă la ambasadă, N.Dudău din guvern pleacă la ambasadă, N.Cernomaz după exercitarea funcțiilor în 2 guverne pleacă la ambasadă apoi se întoarce în guvernul V.Tarlev.

Din 860 biografii a deputaților din patru parlamente (Legislatura XII, XIII, XIV, XV) 7 Guverne, 8 judecători ai Curții Constituționale (foşti şi prezenți) şi Ambasadorii misiunilor diplomatice, Preşedintele Comisiei Electorale Centrale supuse cercetării - 159 persoane suplinesc diferite posturi prezentând o circulație internă, de regulă conform schemei Parlament – Guvern – Parlament sau Guvern – Ambasadă, mai rar Parlament – Curtea Constituțională; respectiv cei depistați pentru prima dată sunt aproximativ 160 persoane în 13 ani de independență, putem spune că este un indice al faptului că elita este la sfârşitul etapei sale de formare şi începe să se închidă.

Bibliografie

Badescu I. Istoria Sociologiei. Perioada marilor sisteme. - Galați, Porto-Franco, 1994.

Electorala 94. Documente şi cifre. Ediție a CEC. - Chişinău, TISH, 1994.

Electorala 98. Documente şi cifre. Ediție a CEC. - Chişinău, TISH, 1998.

Electorala 2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile parlamentului Republicii Moldova. Comisia electorală centrală. - Chişinău, Centrul republican de informatică, 2001.

Ghidul cetățeanului. Un ghid al instituțiilor publice şi al căilor de acces spre informația cu caracter public. / Col. Red.: Muntenu I., Cuhal I., Oprunenco A., Catlabuga V., Boțan I. - Chişinău, Ed.Cartier,1998.

Ашин Г. Смена элит. // Общественные Науки и Современность, 1995, Nr.1.

Parlamentul Republicii Moldova. / Col. Red.: Ostapciuc E., Camerzan M., Vlădică S. - Chişinău, Bastina-Radog, 2003.

Parlamentul Republicii Moldova. / col. de autori: Lucinschi P., Diaconu A., Ganaciuc M., Petrache M., etc. - Chişinău, Studioul de creație „Fotojurnalist”, octombrie, 1996.

Putman R. The Comparative Study of Political Elites. - New Jersey, 1976.

Rachieru A.D. Elitism şi postmodernism. Postmodernismul românesc şi circulația elitelor. - Chişinău, Garuda-art, 2000.
Tănase S. Revoluția ca eşec. Elite & societate. - Iaşi, Polirom, 1996.
Ungureanu I., Paradigmele cunoaşterii societății. - Bucureşti, Humanitas, 1990.
Моска Г. Правящий класс. // Антология мировой политической мысли: в 5 т., Т.2. - Москва, 1997.
Парето В. Компендиум по общей социологии. // Антология мировой политической мысли в 5 т., Т. 2. - Москва, 1997.
Varzari P. Introducere în elitologie. - Chişinău, CE USM, 2003.
Varzari P. Stratificarea politică a societății în tranziție: abordare de conținut. // Conferința corpului didactico-ştiințific „Bilanțul activității ştiințifice a USM în anii 2000-2002”. vol. II. - Chişinău, 2003.
Крыштановская О. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту. // Общественные Науки и Современность, №1, 1995.
Манхейм К. Диагноз нашего времени. - Москва, Юрист, 1994.

Tabelul 1.

Perioada de timp	*Elita parlamentară*	*Elita guvernamentală*
Dinamica vârstei medii %		
L.Brejnev	41,9	61,0
M.Gorbaciov	44,0	56,2
M.Snegur	57,37	52,9
P.Lucinschi	54,34	46,1
V.Voronin	55,41	53,35
Femei în elită %		
L.Brejnev	32,8	0
M.Gorbaciov	8,4	-
M.Snegur	4,8	0
P.Lucinschi	8,9	0,05
V.Voronin	16	0
Persoane cu studii superioare %		
L.Brejnev	51,3	100
M.Gorbaciov	67,9	-
M.Snegur	98,1	100
P.Lucinschi	98	100
V.Voronin	96	100

Persoane cu studii tehnice %		
L.Brejnev	37,4	80,7
M.Gorbaciov	48,9	-
M.Snegur	24	43,4
P.Lucinschi	25,7	42,8
V.Voronin	34	35,3
Persoane ce n-au făcut parte din nomenclatura comunistă %		
L.Brejnev	51,3	0
M.Gorbaciov	40,6	-
M.Snegur	28,8	13,4
P.Lucinschi	27,7	28,5
V.Voronin	42	35,3

CORUPȚIE ŞI CRIMĂ ORGANIZATĂ ÎN PERIOADA TRANZITIEI: CAUZE ŞI REPERCUSIUNI

Alexandru ROŞCA
Republica Moldova, Chisinau
Academia de Ştiințe din Moldova
academician

Alexei RUSNAC
Republica Moldova, Chisinau
Ambasada Republicii Moldova în Federația Rusă
Colaborator

This article is dedicated to a concise analysis of the causes and consequences of corruption and organized crime within the context of transition towards market economy, under way in Republic of Moldova and other CIS states. It is mentioned that in the late soviet epoch the social delinquency was basically considered a social micro-environment's product, or even a social pathology. Some changes are analyzed that entered the criminal scene during the transition. It is uttered that in present the causes of criminality must be looked for in all the spheres of human activity (politic, social, economic, cultural-spiritual) as well as on all the levels of social organization; first of all on the macro-level. The last sheds light on a transition society's drawbacks that serve as sources of criminal behaviour. The article also passes in review

the degradating effects of corruption and organized crime on society and individual.

În ştiinţa despre criminalitate un loc deosebit, chiar primordial, îl ocupă identificarea cauzelor acesteia. Din cercetările la temă rezultă că criminalitatea inclusiv corupţia, se înscriu în conceptele mai largi de devianţă şi delincvenţă, ceea ce lărgeşte cadrul de analiză a cauzelor care le provoacă. Orice ramură a ştiinţei îşi propune mai întîi de toate definirea multiaspectuală a fenomenului, iar mai apoi analiza cauzelor acestuia. „Este o exigenţă impusă de însăşi raţiunea de a fi a oricărei ştiinţe, care nu se poate mulţumi cu datul, care este chemată să privească dincolo de aparenţe, să sesizeze, să analizeze şi să explice esenţa fenomenului”[125] Înţelegerea corectă a lucrurilor din domeniu examinat, pe lângă evidenţierea cauzelor, implică necesitatea unor clarificări de ordin conceptual precum aceea de: condiţii, factor, efect, probabilitate, obiectiv, subiectiv, general, particular, specific, posibilitate, realitate etc. Toate acestea se includ în aria studiului, atribuindu-i calitatea unui ansamblu organizat de elemente, aflate în relaţii complimentare, de întregire a sistemului dat, de conturare a frontierelor acestuia în scopul despărţirii de la ambientul său.

Aşa precum definise mai mulţi autori, cauza este fenomenul care precede şi care în anumite condiţii provoacă apariţia altui fenomen-efect. Acest înţeles al cuvântului „cauză” este distinct de cel care exprimă un deziderat individual sau colectiv, pentru realizarea căruia se cer eforturi susţinute. Spre exemplu: "cauza păcii", sau "cauza securităţii naţionale/internaţionale cere combaterea terorismului local/internaţional" etc. O analiză de cauzalitate caută să identifice acţiunea premergătoare „sau să o transforme într-o variabilă, numită variabilă independentă, care produce sau care contribuie la producerea unei transformări într-o a doua variabilă, numită variabilă dependentă”[126]. Examinând subiectul cauzalităţii vom ţine cont de faptul că totdeauna cauza este însoţită, acompaniată de anumite condiţii, împrejurări, circumstanţe fără de care efectul nu poate fi generat şi nu se produce.

Însă nici condiţiile luate prin sine însăşi nu sunt deloc suficiente pentru a genera o realitate; ele constituie numai o posibilitate abstractă, pe când cauza este o posibilitate reală. Noi nu vom examina detaliat întregul ansamblu de relaţii dintre cauză şi categoriile sale conexe. Aceasta ne-ar sustrage de la tematica noastră de cercetare şi ne-ar angaja într-un studiu din domeniul filozofiei şi metodologiei ştiinţei, ceea ce nu intră în intenţiile noastre.

---

[125] *Stănoiu R.M. Criminologie. Vol.1. - Bucureşti, 1995, p.129-130.*
[126] *Plano J.C., Riggs R.E., Robin H. Dicţionar de analiză politică. - Bucureşti, 1993, p.26.*

Înainte de a trece la analiza nemijlocită a cauzelor corupției şi crimei organizate vom interveni cu unele constatări preliminare. Menționăm mai întâi de toate că dispariția statului sovietic a provocat distrugerea unui spațiu comun economic, politic, social, juridic, tehnico-ştiințific şi cultural, în care delicventul era considerat în temei ca produs al micro-mediului social, sau chiar ca subiect patologizat. În tratările de atunci actele deviante nu aveau chipurile o motivare la macro-nivel, ci în micro-structurile sociumului. Totodată comportamentul delincvent din perioada aceea purta mai des un caracter individual şi mult mai rar unu organizat în grup.

Tranziția spre noi forme de organizare socială a adus cu sine schimbări cantitative şi calitative în situația criminogenă, ceea ce implică necesitatea mai multor clarificări de ordin principial. Aceasta este necesar pentru o înțelegere mai corectă a stării de lucruri din domeniu, precum şi pentru elaborarea unor programe de prevenire şi combatere a delictelor de toate genurile. În această ordine de idei menționăm că unele acte deviante au la bază cauze cu caracter mai general, iar altele sunt provocate de cauze cu caracter mai particular.

Drept cauze generale ale criminalității putem socoti neajunsurile, carențele, disfuncționalitățile ce au loc în structurile şi activitățile macro-sociale. În fond este vorba despre cursurile sistemului social concepute ca virtuale surse de comportament delincvent.

Drept cauze particulare ale infracțiunilor putem considera neajunsurile, carențele şi disfuncționalitățile din cadrul micro-structurilor şi al activităților sociale desfăşurate la acest nivel. În cazul dat infracțiunile au ca sursă deficiențele şi metehnele existente în cadrul familiei, şcolii, colectivului de muncă, grupurilor de prieteni, organizațiilor neformale etc.

În decursul timpului aceste două categorii de cauze obiective ale deviantelor se schimbă cu locurile din punct de vedere al importanței lor. Cum s-a spus mai sus, în perioada sovietică prioritatea în răspândirea fenomenelor delicvente revenea situației anormale de lucruri din anturajul social nemijlocit al individului. Reacția socială la fenomenele delicvente, inclusiv atenția cercetătorilor şi a presei erau respectiv concentrate asupra descoperirii caracteristicilor micro-mediului social în care se aflau şi activau infractorii. Era considerat că anume la micro-nivel persistă cauzele criminalității, că aici trebuiesc căutate şi aplicate mijloacele de combatere a acestui fenomen cu consecințe nocive pentru societate.

Cât priveşte cadrul social global, acesta prin natura sa era considerat ca fiind lipsit de deficiențe cronice generatoare de acte criminale. Se vorbea doar despre „unele rămăşițe ale trecutului” în diverse domenii ale vieții sociale,

dar mai ales în conştiinţa şi comportamentul unor indivizi slab socializaţi, insuficient antrenaţi în activitatea de producţie şi în cea publică.

Ca comportament care contrastează flagrant cu normele de conduită, crima în general şi cea organizată în particular are la bază o mare varietate de cauze şi condiţii aflate într-o strânsă legătură, ceea ce face dificilă evidenţierea precisă a ponderii fiecărei din ele în săvârşirea delictului concret.

Valorificarea informaţiilor şi datelor acumulate ne demonstrează că fenomenul criminal nu poate fi explicat numai prin evidenţierea cauzelor principale, sau a celei determinante. Examinând actul criminal comis trebuie să fie identificată o întreagă complexitate de fapte şi situaţii, selectându-le pe cele care au relaţia cea mai nemijlocită şi mai apropiată cu fapta săvârşită. Aceasta însă nu înseamnă ignorarea circumstanţelor, factorilor şi situaţiilor intermediare, particulare şi indirecte, care într-un fel sau altul, într-o măsură sau alta favorizează, influenţează comiterea actului penal. Este de menţionat şi faptul că acte criminale de acelaşi gen pot fi generate de diferite cauze, precum şi viceversa: cauze de acelaşi gen pot provoca comportamente criminale diferite.

În baza analizelor fundamentale şi îndelungate, cercetătorii din domeniul sociologiei politice au ajuns la constatări, că criminalitatea, îndeosebi cea organizată, este puternic supusă influenţei condiţiilor social-economice, social-politice şi social-culturale. Cu alte cuvinte, în contextul cazual al criminalităţii factorii determinanţi sunt cei de obîrşie socială.

Determinismul social, însă, nu este unica teorie explicativă în criminologie. Un loc aparte îl ocupă teoriile fondate pe principii de natură biologică, psihologică sau neuropsihologică care ignorează influenţa mediului social asupra comportamentului indivizilor, acordând prioritate factorilor care se manifestă la nivel biologic sau de mentalitate. Abordările de natură biologică sau psihanalitică n-au furnizat explicaţii clare şi suficiente asupra criminalităţii. Studiile efectuate în baza acestor teorii nu iau în cont ansamblul şi complexitatea determinărilor şi antecedentelor de natură obiectivă şi subiectivă în identificarea cauzelor care au generat acţiunea criminală şi rezultatele ei. Afirmaţiile că înclinările, predispoziţiile pentru criminalitate ar fi, chipurile, ereditare, genetic programate, sau rezultă din constituţia fizică, din natura biologică, din particularităţile strict individuale ale omului concret (particularităţi neinfluenţate din exterior) sunt contestate de experienţa socială acumulată şi, prin urmare, sunt respinse de cea mai mare parte a cercetătorilor din domeniu.

Pornind de la prioritatea factorilor sociali în geneza criminalităţii ne vom preocupa în continuare de specificarea acestora şi de manifestarea lor în condiţiile tranziţiei la economia şi relaţiile de piaţă.

Printre curentele de gândire care au promovat teoria despre mediul social (factorii sociali) ca principala sursă a criminalității se numără în primul rând şcoala lioneză reprezentată de A.Lacassangne, M.Manouvrier şi G.Tarde[127]. Şcoala mediului social s-a impus deosebit de pregnant prin cercetările lui Erico Ferri (1856-1929) contemporan şi compatriot al lui Cezare Lombroso (1835-1909). Însă, aşa precum este subliniat în literatura de specialitate, în pofida „viziunii sale complexe, analitice, dar şi sintetice asupra criminalității, Ferri nu a reuşit să distingă exact cauzele care determină criminalitatea ca fenomen de masă şi cauzele directe, nemijlocite care acționează la nivel individual, ipoteza interdependenței dintre acestea, rămânând mai mult la stadiul unui deziderat şi mai puțin al unei demonstrații ştiințifice convingătoare”[128].

Acordând prioritate factorilor sociali, vom menționa că ei influențează criminalitatea numai pe plan general, determină mai cu seamă amploarea, rata, structura şi dinamica fenomenelor penale. Influența factorilor sociali asupra creşterii criminalității a fost printre altele demonstrată în timp de către fenomenele industrializării, urbanizării, migrării în masă, precum şi de transformările bruşte provocate de revoluții, războaie, perioadele de tranziție precipitată, ceea ce în mod inevitabil aduce cu sine tulburări masive de comportament uman nu numai în rândurile păturilor de jos ale populației, dar şi la trepte mai înalte ale ierarhiei sociale.

La nivel individual cauzalitatea criminalistică se manifestă, erijează ca un fenomen multifactorial, care antrenează obiectivul şi subiectivul, generalul şi particularul, socialul şi biologicul, ereditatea şi educația etc., fiecare având cota sa contributivă în funcție de cazul concret. De aici şi rezultă, că în condiții sociale similare unii comit delicte, iar alții au un comportament pozitiv. Influența mediului deteriorat asupra individului nu este fatală, ultimul chiar şi în cele mai precare situații are posibilități de a alege, în dependență de subiectivitatea sa, între o conduită normală şi una penală.

Perspectiva politologică de abordare a tematicii privind corupția şi crima organizată presupune identificarea mai întîi de toate a cauzelor social-politice ale acestor fenomene. Acest aspect al studiului solicită raportarea la particularitățile şi problemele perioadei de trecere, în care se află Republica Moldova, precum şi celelalte foste republici unionale şi țări socialiste.

Printre particularitățile perioadei de tranziție, cu efecte asupra comportamentului criminal al unor membri ai societății, menționăm caracterul ei controversat, instabil şi tensionat. Sursele acestor stări de lucruri rezidă în sis-

---

[127] *Stănoiu R.M. Op. cit., p.180*
[128] *ibidem, p.185.*

temul politic şi normativ-juridic, precum şi în structurile sociale ale perioadei de tranziție.

În toate timpurile perioadele de trecere au fost anevoioase, însă în cazul arealului sovietic de odinioară tranziția se caracterizează prin dificultăți deosebite. A reforma în pragul sec. al XXI-lea un imens spațiu geografic, politic, economic, social şi cultural-etnic strâns integrat s-a dovedit a fi o problemă mult mai plină de riscuri, decât reformarea economiei germane la mijlocul sec. al XX-lea sau, ceva mai târziu a economiei spaniole.

Însă circumstanțele de timp istoric nu constituie, probabil, cel mai distinct moment dintre reformele occidentale şi cele din spațiul ex-sovietic. Decisive sunt în această privință amploarea şi profunzimea transformărilor, inclusiv modalitățile de înfăptuire a lor. Ca atare, cele întreprinse în fostele republici unionale nu au prezentat reforme propriu-zise.

Dacă ne raportăm la experiența Chinei, reformele au reuşit acolo fiindcă au pornit de la ideea construcției şi nu de la acea a distrugerii, cum s-a întâmplat în zonelele noastre. Modelul consensual de reformare a societății, precum este şi cel chinez, nu se soldează cu efecte colaterale atât de dramatice, pe când modelul conflictual se realizează prin ruptură, distrugerea precipitată şi totală a vechilor structuri, instituții, norme, valori etc. ceea ce în fapt înseamnă mai mult o revoluție decât reformă.

Oricum, perioada de tranziție de la bun început a creat un climat social-politic şi social-economic favorabil pentru răspândirea crescândă a corupției şi crimei organizate. La aceasta au contribuit: retragerea peste măsură a statului din viața societății; inițierea transformărilor pe dibuite, adică fără a avea o bază normativ-juridică pregătită şi o claritate a metodelor de realizare a transformărilor; sfidările ordinii de drept, samovolnicia noilor cinovnici; promovarea banului ca măsură a tuturor lucrurilor; dezavantajarea muncii oneste, a vieții spirituale etc.

La cele expuse mai adăugăm distrugerea temeinică a patrimoniului economic prin privatizarea ilicită şi alte modalități frauduloase de acaparare a averii publice. Dezindustrializarea, declinul economic general au provocat şomajul, sărăcia, lipsa de perspectivă a unei mari părți a tineretului, a viciat întregul sistem de relații sociale, golindu-le de substanța solidarității umane şi de alte valori menite să le acorde celor mulți încredere în ziua de mâne.

Dezorganizarea şi criza generală au condus la aşa numita anemie socială. Acest concept denotă o stare specifică a societății, apărută în rezultatul unor schimbări bruşte, caracterizate prin dereglarea normelor şi răsturnarea valorilor sociale, în urma cărora individul este descumpănit, derutat, îşi pierde identitatea şi apartenența de grup, capacitatea de a potrivi scopurile urmărite mijloacelor legitime de realizare a lor.

Fenomenul anemiei sociale capătă mari proporții în rezultatul zguduirilor sociale care acompaniază revoluțiile, războaiele, perioadele de tranziție de la un sistem social-politic şi social-economic la altul. Anemia este intensificată şi prin faptul că noua orânduire socială generează de regulă mari aşteptări la o viață mai bună, năzuințe de succes, de avansare socială şi de îmbunătățire a situației materiale. Pentru o bună parte a membrilor societății aceste aşteptări şi năzuințe devin zadarnice, ceea ce duce la dezamăgiri, la tentative de a prospera pe căi ilicite, inclusiv prin corupție şi crimă organizată.

Anemia, ca stare afectată a mediului social şi ca factor criminogen, mai este provocată şi de astfel de circumstanțe politice cum sunt lupta acerbă, lipsită de scrupule pentru putere dintre diferite forțe, care folosesc în acest scop orice metode şi tehnologii dubioase, capabile să buimăcească omul de rând, sau să-l facă să piardă încrederea în virtuțile cetățeneşti ale celor din avanscena politică, alegând pentru sine alte „reguli de joc”, menite să le aducă bunăstare şi succes pe alte căi, decât cele recunoscute de societate ca fiind corecte şi acceptabile.

În perioadele de trecere lupta pentru puterea politică înseamnă pentru mulți participanți la ea nu altceva decât lupta pentru un post avantajos, aducător de „venituri” suplimentare prin luare de mită şi prin alte modalități de pricopseală ilicită. Adeseori funcționarii de stat de toate nivelurile şi de toate rangurile, dându-şi seama de provizoratul lor în funcțiile respective, se străduie să stoarcă din ele maximum profit în scopul îmbogățirii personale, precum şi a rudelor din preajmă. În condițiile Republicii Moldova acest comportament delincvent este în mare măsură corelat cu fenomenul de cumătrism şi nepotism, despre care se vorbeşte demult, dar dezrădăcinarea sa se încearcă nu din acele structuri, din care el îşi ramifică metastazele.

Printre sursele politice generatoare de acte criminale rolul decisiv îi aparține ineficacității funcționării instituțiilor puterii de stat. Se creează impresia că lăsarea lucrurilor publice în voia soartei, la discreția mecanismelor peții a fost programată din start. Este vorba despre faptul, că în cazul unei guvernări normale, cei interesați în acapararea imenselor bogății la prețuri ridicole, prin şmecherii şi şiretlicuri n-ar fi reuşit să-şi realizeze intențiile frauduloase. Numai datorită aplicării unei doctrine politice de natură radical-liberală despre un „stat minimal”, conjugată cu reformarea economiei şi sferei sociale în lipsa unei baze juridice respective au devenit posibile hoțiile şi delapidările de la începutul tranziției.

Ineficacitatea instituțiilor puterii publice din fazele incipiente ale tranziției a încurajat mult elementele cu predispoziții criminale la acțiuni penale de tot genul, iar pe de altă parte a slăbit substanțial încrederea majorității populației în capacitatea aparatului de stat de a gestiona treburile societății şi de

a satisface cerinţele şi interesele personale sau colective ale cetăţenilor. În astfel de condiţii individul privat apelează mai degrabă la funcţionarul corupt, decât în mod oficial la instituţia publică, rezolvându-şi problemele prin mituire sau schimb ilicit de servicii particulare. Ineficienţa funcţionării organelor puterii de stat favorizează activitatea delincventă a slujbaşului libertin, înclinat să-şi facă în mod nestăvilit mendrele. Există o corelaţie între ineficienţa instituţiilor puterii publice şi comportamentul deviant al slujbaşului de stat: cu cât puterea organelor de stat este mai slabă, cu atât puterea cinovnicului corupt e mai mare şi cu atât mai mult acesta este dispus s-o exercite în afara normelor de drept, prin abolirea lor. Diagrama 1 (vezi anexe) ilustrează cum îşi explică cetăţenii Moldovei cauzele corupţiei din ţară.

Ineficienţa puterii de stat este în temei condiţionată de două circumstanţe: insuficienţa bazei juridice de reglementare a proceselor şi fenomenelor sociale; tendinţa funcţionarilor de a profita de postul pe care îl deţine pentru a-şi realiza interesele proprii în detrimentul celor publice. Lucrurile întradevăr par că se învârt într-un cerc vicios: anemia puterii de stat generează corupţie, iar corupţia anemiază statul.

Printre cauzele politice ale corupţiei şi crimei organizate menţionăm de asemenea nivelul scăzut al conştiinţei şi culturii politice, ceea ce este propriu multor angajaţi în serviciul de stat, precum şi maselor largi ale populaţiei. Conştiinţa politică include, pe de o parte, doctrine, teorii, concepţii, idei elaborate de teoreticieni şi oameni politici, iar pe de altă parte, sentimente, convingeri, iluzii, cunoştinţe empirice, pe care individual le dobândeşte în activitatea sa din domeniu în funcţie de rolul ce-i revine conform nivelului de pregătire şi în dependenţă de gradul de încadrare în viaţa social-politică.

Mai sus am subliniat deja că ideile radical-liberale despre „statul minimal”, impuse la începutul tranziţiei de unii politicieni, au contribuit la reducerea peste măsură a intervenţiei puterii publice în diverse domenii ale vieţii sociale. A fost demonstrată necunoaşterea faptului că epoca „statului minimal” este demult depăşită, că la finele secolului al XX-lea implementarea ideilor radical-liberale este lipsită de perspectivă şi nu se poate solda decât prin haos şi o răspândire largă a corupţiei, a criminalităţii în general.

La nivelul conştiinţei politice elementare cauzele corupţiei rezidă mai întâi de toate în lipsa sentimentului responsabilităţii cetăţeneşti a multor funcţionari de stat şi agenţi privaţi pentru acţiunile delincvente întreprinse. De cele mai multe ori cei care acceptă mita, sau chiar o extorchează, sunt datori să ofere serviciile respective conform postului pe care-l deţin. Însă nu-şi îndeplinesc obligaţiunile de serviciu fără a fi răsplătiţi şi pe această cale ilicită.

Drept cauză sau condiţie favorabilă a răspândirii corupţiei şi crimei organizate vom semnala reacţia socială neglijabilă, ezitantă, iar uneori chiar în-

curajatoare asupra faptelor de acest gen. Percepția gravității diverselor acte criminale este şi ea în mare dependență de conştiința şi cultura politică a subiecților sociali de toate nivelurile şi de toate rangurile. Sensibilitatea slabă a opiniei publice vizavi de comportamentul penal este un indice al nivelului scăzut al conştiinței şi culturii cetăţeneşti.

Printre țările care trec prin schimbări sociale radicale şi precipitate este caracteristică şi criza valorilor. Ceea ce a fost până la tranziție important, merituos, prestigios, încurajat şi înalt apreciat a căpătat peste noapte canotații diametral opuse. Vechile valori au fost răsturnate, iar noile încă rămân enigmatice şi puțin plauzibile. A devenit destul de clar că deficiențele în implementarea economiei şi relațiile de piață a dezavantajat sfera vieții spirituale. Golul spiritual-ideologic creat în urma prăbuşirilor epocale acționează asemenea unei „găuri negre" care absoarbă şi înghite în hăul său pe cei rătăciți, lipsiți de repere sigure, înclinați spre săvârşirea faptelor antisociale.

Este de menționat aparte săvârşirea actelor criminale ca modalitate specifică de reacție la diferențierea socială aprofundată. Aceasta din urmă poartă şi ea în mare măsură pecetea delincvenței crase. Indivizii socialmente defavorizați, cu posibilități infime de afirmare pozitivă sunt mai des expuşi a întreprinde acțiuni criminale. Însă a fi sărac, lipsit de perspectiva imediată de afirmare încă nu înseamnă a deveni în mod ineluctabil înclinat spre infracțiuni, sau chiar un infractor. Aflându-se în aceleaşi condiții social-economice, oamenii se comportă diferit, unii comit crime, iar alții se angajează în activități sociale edificatoare, apreciate respectiv de către cei din jur.

În suita cauzalității crimelor săvârşite, îndeosebi de tineret, un loc important îl ocupă codurile „culturale" parvenite de pe ecranele televizoarelor: cultul banilor, violenței, sadismul, cruzimea etc. Filmele de acțiune, perfecte prin tehnica turnării, dar distructive prin mesajul lor, pun stăpânire pe mințile şi spiritele firave ale generației în creştere, ceea ce duce adeseori la tulburări psihice şi de comportament, la comiterea a tot felul de crime, inclusiv grave şi săvârşite în grup.

Pentru mulți, drept ideal servesc aşa-zişii „oameni de afaceri", printre care sunt numeroşi inşi cu antecedente penale. În mrejele lumii interlope nimeresc mulți tineri, sunt create asociații criminale ale tineretului. A apărut nu numai goana după câştig uşor, tendința de a avea milioane, dar şi dorința de a conduce societatea în interesul celor cu buzunarul plin.

Din cele expuse concluzionăm că în om există o oarecare predispoziție delicventă, însă ea este virtuală şi se transformă în realitate numai în anumite condiții specifice în care decurge viața infractorului. Nu există criminali înnăscuți, ei sunt produsul anumitor circumstanțe şi factori, printre care mediul social este decisiv. Dacă condițiile propice actului criminal domină viața in-

dividului, atunci posibilitatea devierii sale de la normă este mai mare. Cu cât cadrul social, influențat de astfel de condiții, este mai larg, cu atât gradul de răspândire a comportamentului delincvent şi numărul de acte criminale sunt mai mari. Contextul social-politic, social-economic şi socio-cultural are un rol determinant în săvârşirea faptei penale. Mecanismele cauzale ale criminalității sunt indispensabile mediului social. Starea mediului social este puternic afectată îndeosebi în rezultatul războaielor, revoluțiilor, reformelor rău concepute, schimbărilor social-politice bruşte etc. În societățile de tranziție din arealul ex-sovietic o sursă serioasă a corupției şi crimei organizate consistă în discrepanțele dintre aşteptările, năzuințele, aspirațiile populației şi realitatea hidoasă, în fața căreia s-a pomenit cea mai mare parte a societății.

Ca forme ale comportamentului criminal corupția şi crima organizată au cele mai grave consecințe pentru societate. La ora actuală putem vorbi despre numeroase şi diverse organizații, grupări şi comunități criminale care au concentrat în mîinile lor bogății enorme. În spațiul CSI. banii fac nu numai bani, ci şi politică. Bogățiile sustrase de la popor îi permit lumii interlope, pe de o parte, să-i mituiască pe funcționarii de toate nivelurile puterii de stat, iar pe de altă parte, oferă acesteia posibilități de a-şi implementa "oamenii săi" în structurile puterii. Coruperea puterii politice este cea mai serioasă provocare a ordinii sociale, factorul decisiv al degradării tuturor celorlalte sfere ale societății, implicit al decăderii omului, antrenat nemijlocit sau indirect în astfel de acțiuni venale.

Vom încerca în continuare sa scoatem în evidență cele mai periculoase pentru societate urmări ale fenomenelor corupției şi crimei organizate.

Aşa precum cauzele acestor fenomene consistă în principalele domenii ale vieții sociale, tot aşa şi consecințele lor le vom căuta în domeniile respective: politic, economic, social, moral-spiritual.

În sfera vieții politice corupția contracarează tentativele privind edificarea unui stat constituțional-democratic. Acest boicot începe încă de la etapa de creare a organelor puterii publice. În perioada tranziției în diverse state ale CSI au fost înregistrate multe cazuri de aplicare a banilor în campaniile electorale în scopul promovării candidaturilor dorite de anumite grupări politice, de unii sau alții agenți economici etc. Cumpărarea voturilor este un fenomen cunoscut şi în republica noastră, fapt care zădărniceşte eforturile privind edificarea unui sistem electoral de tip democratic, bazat pe concurența liberă a forțelor politice, a subiecților individuali în lupta lor pentru putere şi pentru postul la care aspiră.

În domeniul politic drept urmări negative ale corupției şi crimei organizate putem socoti, de asemenea, subminarea încrederii populației în valorile şi instituțiile democratice, în eficacitatea funcționării organelor puterii pub-

lice de toate nivelurile, în ordinea de drept, puterea legii etc. Reflecția acestui fapt în parametri autohtoni este oferită de diagrama 2 (vezi anexe).

Se remarcă aici nivelul deosebit de modest al încrederii pentru organele de drept (justiție şi poliție). O complinire a acestei diagrame ar fi o altă serie de date oferite de Barometrul Opiniei Publice. Astfel, fiind întrebat "Dintre aceştia cine sunt cei mai corupți", publicul a reconfirmat poziția de "lider" a poliției (48,2%), urmând apoi: parlamentarii (17,7%), judecătorii (15,4%), miniştrii (13,9%) etc.

Din moment ce cetățenii, inclusiv şi unii agenți ai pieții sunt lezați şi afectați grav (în viața de toate zilele, în activitatea lor antreprenorială) de către corupție, ei au depline temeiuri pentru a pune la îndoială chiar şi acel rol minimal al statului, care a fost echivalat cu rolul "paznicului de noapte". Fiecare preferă un stat liberal atît timp, cît acesta îi convine, cît poate profita din plin de avantajele sale. Însă devine revoltat, pe bună dreptate, cînd statul nu este în stare să stabilească şi să asigure respectarea regulilor de joc. Situația devine şi mai dramatică cînd corupția şi crima organizată capătă aşa amplitudine, încît legile devin compromise, organele de drept paralizate, iar omul se simte neapărat în fața funcționarului libertin, a angajatului pervers, a criminalilor de toată mîna. În astfel de condiții politica internă şi externă a statului rămîne în mare măsură la discreția elementelor antisociale şi antinaționale, fapt care parțial s-a consemnat deja în practica mai multor țări aflate în tranziție. Organele de drept corupte prezintă cea mai mare urgie pentru orice societate.

Tot atît de odioasă se prezintă şi "privatizarea" funcțiilor statului de către unele grupări ale funcționărilor, care îşi exercită ori nu-şi exercită funcțiile în dependență de cointeresarea lor personală într-un caz sau altul.

Mai mult ca aceasta, corupția şi crima organizată conduc inevitabil la zdruncinarea prestigiului țării concrete pe arena internațională, fac să crească pericolul izolării sale economice şi politice. Cea mai amenințătoare repercusiune politică a corupției şi a crimei organizate vizează securitatea statului, securitatea națională a țărilor concrete. Comună pentru oricare națiune luată aparte, această amenințare este deosebit de mare pentru Rusia. În urma corupției şi crimei organizate din primele etape ale modernizării statul a pierdut în mare măsură controlul asupra multor ramuri ale economiei de importanță strategică primordială, inclusiv asupra unor mari întreprinderi din complexul militar-industrial.

Deci, posibilitatea reală de trecere în inexistență, în neant a unui sau altui stat, ca urmare a corupției şi crimei organizate, creşte mai ales în legătură cu subminarea temeliilor sale economice şi sociale, ceea ce compromite atît politica internă, cît şi politica externă a statului corupt.

Este de luat în considerare şi pericolul real de pierdere a independenţei efective a ţării prejudiciate de corupţi şi crima organizată. În fiecare ţară din spaţiul ex-sovietic există, în mod mai mult sau mai puţin vădit, forţe care activează în calitate de "a cincia coloană", fiind susţinute financiar din exterior şi ducînd, direct sau indirect, un lucru de subminare a securităţii statului respectiv. Adeseori în astfel de rol evoluează unele societăţi cultural-etnice, grupuri de imigranţi, structuri ale societăţii civile etc.

Sesizînd în acest aspect realitatea din Federaţia Rusă, unul din specialiştii de vază din domeniu - A.Gurov constata încă la începutul anilor '90 că crima organizată, în strînsă legătură cu corupţia, capătă proporţiile unei tragedii naţionale şi poate prezenta pericol pentru însăşi existenţa statului rus[129]. Ameninţări vădite la adresa securităţii statului sunt destule şi în Republica Moldova precum şi în alte state ale CSI. Unul din reprezentanţii serviciilor de securitate din Ucraina şi-a exprimat opinia calificată că mafia a transformat această ţară într-un "stat corupt de tip latinoamerican"[130].

Pe lîngă consecinţele de ordin politic corupţia şi crima organizată bulversează grav economia. Aceasta are loc în primul rînd prin extinderea economiei tenebre, care afectează crunt pîrghiile financiare de reglare a proceselor economice, blochează mecanismele concurenţiale ale pieţei, zădărniceşte eforturile subiecţilor economici legali de a obţine rezultatele scontate. În cele din urmă scad indicii eficacităţii economice, nivelul de trai al populaţiei. E lesne de înţeles, că practic orice cîştig individual, obţinut prin corupţie, este însoţit de pierderi pentru altcineva.

Corupţia stopează afacerile comerciale derulate în baza costului real şi a celei mai bune calităţi a mărfurilor. Aceasta conduce la creşterea neîntemeiată a preţurilor, inclusiv la serviciile prestate aproximativ cu 5-15%[131]. Prejudiciile economice cauzate de corupţie sunt deosebit de substanţiale în cazul comenzilor şi achiziţiilor de stat, mai ales în domeniul construcţiilor, unde

---

[129] *A se vedea: Россия и коррупция: Кто кого.* www.indem.ru/indemfond/indfp2_e.html *(accesat 29 octombrie 2004)*
[130] *Ibidem.*
[131] *Ibidem.*

prețul edificiilor ajunge în Germania să depăşească pînă la 30% costul lor real.

În Rusia, conform calculelor efectuate de reprezentanții organelor de drept, structurile criminale în unele ramuri industriale – petrol, gaz, metale rare – cheltuie pînă la 50% din profitul real pentru mituirea amploiaților publici, pricinuind prin aceasta pagube în mărime de miliarde de dolari. Suma pierderilor generate de corupție constituie, în această țară, 10-20 miliarde de dolari pe an.

În lanțul urmărilor negative ale corupției un loc important revine înrăutățirii climatului investițional. Sfera de aplicare a investițiilor poate fi coruptă prin acordarea nejustificată de preferințe unei sau altei firme/companii, şi prin respingerea altora mai avantajoase pentru interesul public. Investitorii străini, dispuşi să respecte regulile normale de joc, nu pot fi siguri de succesul lor în cazul intervenției factorului corupt. Devenind neatractivă pentru capitalul local şi cel străin, economia se lipseşte astfel de surse vitale, ceea ce împiedică relansarea sa.

Deosebit de grave pentru producătorul local sunt situațiile, create prin corupție, în care mărfurilor străine de calitate inferioară li se deschid generos porțile, pe cînd producția autohtonă rămîne totalmente neprotejată.

Tot prin astfel de modalități sunt vehiculate şi implementate în practică elaborări tehnico-ştiințifice neperformante, cumpărate de peste hotare la prețuri mari, în timp ce instituțiile naționale de cercetări şi inovații ar putea propune realizări mai valoroase şi mai eficiente.

De creşterea criminalității sunt legate şi cheltuielile suplimentare pentru menținerea ordinii publice, cheltuieli care constituie circa 40-50% din totalul pagubelor pricinuite de activitățile criminale. În ultimii 30 de ani sistemul justiției penale a crescut cu 95% în țările în curs de dezvoltare, cu 75% în cele cu o economie în tranziție şi cu 50% în societățile dezvoltate.

Din consecințele politice şi economice ale corupției şi crimei organizate pot fi uşor deduse şi urmările sociale ale acestor fenomene delincvente. Se ştie bine, că numai o economie puternică, mereu în creştere este în stare să ofere resurse necesare pentru soluționarea problemelor sociale. O economie extenuată de corupție nu poate asigura soluționarea problemelor sociale, chiar dacă cercurile guvernante ar fi hotărît dispuse să facă acest lucru. Neavînd suport economic programele sociale sunt de fiecare dată compromise. Însă nu fiecare partid politic, care aspiră la putere, ține cont de acest adevăr; promisiunile generoase făcute în campaniile electorale rămîn de regulă nerealizate din cauza neacoperirii lor economice.

Corupția şi crima organizată deregleză, desfigurează şi tensionează domeniul propriu-zis al vieții sociale nu numai prin intermediul urmărilor lor politice şi economice, ci şi în mod direct.

O urmare socială nocivă, atît indirectă, cît şi directă, a corupției o constituie menținerea sărăciei, stoparea eradicării acesteia. Concepută ca fenomen social conjugat cu declinul economic, sărăcia nu poate fi depăşită fără o creştere economică adecvată. Orice acțiuni coruptibile aducătoare de pagube economice provoacă simultan extinderea sărăciei în rîndurile largi ale populației. Poporul de rînd suportă nu numai povara grea a reformelor rău realizate, dar şi consecințele negative ale corupției, care unora le aduce venituri fabuloase, iar pe cei mai mulți îi apasă în bezna sărăciei şi a lipsei de perspectivă.

Printre consecințele sociale ale corupției şi crimei organizate se înscriu pregnant şi diferențierea socială economic nejustificată, aprofundarea decalajului între nivelurile de trai al cercurilor oligarhice şi cel al majorității populației. Atît sărăcia, cît şi discrepanțele sociale sunt nu numai urmări ale corupției şi ale crimei organizate, ci şi cauze ale acestora, mai ales ale celei de a doua.

Un grav flagel pentru economia națională şi pentru viața socială a fiecărei țări îl prezintă depunerea în băncile de peste hotare a sumelor enorme de bani, obținuți prin corupție şi crimă organizată. Fiind sustras din circuitul economic, astfel de capital financiar aduce dividende numai posesorilor concreți, iar la decizia acestora ar putea fi pus chiar şi în slujba unor cauze antinaționale.

Este de remarcat că consecințele corupției şi crimei organizate sunt suportate de către toate grupările sociale neimplicate în astfel de activități devastatoare. În mediul corupt şi criminalizat funcționării, angajații şi antreprenorii oneşti devin deopotrivă cu restul populației victime ale acțiunilor extralegale, întreprinse de elementele antisociale. Însă mult mai profund sunt afectate de flagelurile în cauză păturile sărace ale colectivității; anume acestea plătesc din plin costurile sociale ale fraudelor comise de subiecții infractori. Or, precum a remarcat Kofi Annan, "Corupția loveşte în săraci în mod disproporționat – prin abaterea fondurilor menite pentru dezvoltare, subminând abilitatea guvernului de a oferi serviciile primare, nutrind inegalitatea şi injustiția şi descurajând investițiile străine. Corupția este elementul-cheie al sub-performanței economice şi obstacolul major pentru reducerea sărăciei şi dezvoltare"[132].

—

[132] *Annan K. Cuvântare ținută cu ocazia semnării Convenției ONU Anti-Corupție. Mérida, Mexic, 9 decembrie 2003* *http://www.unodc.org/pdf/crime/convention_corruption/signing/Convention-e.pdf* *(accesat 3 octombrie 2004)*

Perturbînd sfera politică, economică şi socială, corupţia şi crima organizată alterează prin aceasta şi climatul moral-psihologic, domeniul cultural-spiritual al societăţii. Însă deteriorarea acestor sfere importante ale sociumului are loc nu numai prin intermediul politicului, economicului şi socialului propriu-zis, ci şi în mod direct. Cultura spirituală, creaţia artistică sunt şi ele prejudiciate de elementele şi fenomenele corupătoare aşa încît principiul concurenţei libere a valorilor devine profund avariat, eterul şi ecranele televizoarelor sunt puse preponderent la dispoziţia celora, care plătesc mai mult, iar literatura tinde să se transforme în instrumente de propagandă politică, a tot felul de fobii, a tot ce este obscen şi indiscret.

Operaţiunile ilicite contribuie la alterarea spiritelor, a conştiinţei colective şi individuale. Acesta nu este un ultim, după importanţă, efect al corupţiei şi crimei organizate. Conştiinţa colectivă şi cea individuală odată deteriorată continue să rămînă astfel, chiar dacă condiţiile sau factorii obiectivi cu pricina au încetat să mai existe. Această remarcă metodologică importantă ne solicită atenţia asupra faptului că fenomenul conştiinţei nu este produsul unei simple deliberări sau opţiuni. Sentimentele de frustrare şi nedreptate, de incertitudine şi insecuritate devin cele dominante, în cazul în care corupătorii, corupţii şi criminalii impun regulile lor de joc, iar puterea publică rămîne în umbră sau chiar se dovedeşte a fi lipsită de vigoarea necesară. Situaţia devine şi mai deplorabilă cînd oamenii conştientizează drept "normă" că pentru rezolvarea unei sau altei probleme trebuie să devii participant la jocurile elementelor antisociale, iar aceasta necesită să "dai cu banul", deoarece pe cale oficială nu reuşeşti să soluţionezi nimic.

Fără îndoială, o astfel de stare de spirit nu poate fi omniprezentă şi absolută, ci numai fragmentară şi relativă, însă cu toate acestea nu poate să rămînă în afara analizei ştiinţifice şi fără atenţia practicienilor.

Aşadar, identificarea genezei corupţiei şi crimei organizate, relevarea factorilor obiectivi şi subiectivi angrenaţi în provocarea lor este condiţia preliminară a elaborării strategiilor şi măsurilor concrete de preîntîmpinare şi combatere a acestor fenomene cu efecte degradante asupra societăţii şi asupra individului uman.

Aceste consecinţe nocive se manifestă pe multiple planuri şi la diverse niveluri ale edificiului social. Estomparea cauzelor este prima şi cea mai importantă condiţie de atenuare a fenomenelor care ne-au preocupat în acest demers.

Geneza şi evoluţia corupţiei şi criminalităţii organizate din Moldova şi din alte state ale CSI la etapa contemporană au repetat calea majorităţii ţărilor lumii: anemia puterii politice, ineficienţa conducerii de stat, erodarea norme-

lor, răsturnarea sistemului valoric, criza economică, racilele sociale, inclusiv aprofundarea diferenţierii sociale, creşterea sărăciei, etc.

Corupţia şi crima organizată nu sunt fenomene accidentale, dimpotrivă, constituie derivate ale stării anormale de lucruri din macro- şi microstructurile societăţii. Programele de combatere a corupţiei şi crimei organizate nu vor fi eficiente, dacă acestea vor avea la bază viziuni înguste, fragmentare şi răzleţite asupra fenomenelor date.

Bibiliografie

Amundsen I. Corruption. Definition and Concepts. Chr. Michelsen Institute, Development Studies and Human Rights, January 2000 (Draft)

Lupsha P.A. Networks versus Networking: Analysis of an Organized Crime Group. - Beverly Hills, CA: Sage, 1983

Mrejeru T., Florescu D., Safta D., Safta M. Infracţiunile de corupţie. Aspecte teoretice şi practice. - Bucureşti, 2000.

Organized Criminality. Security in Europe. - Milano, Fondazione Rosselli, 1999

Pitulescu I. Al treilea război mondial. Crima organizată. - Bucureşti, Naţional, 1997.

Plano J.C., Riggs R.E., Robin H. Dicţionar de analiză politică. - Bucureşti, 1993

Popa Ş., Cucu A. Economia subterană şi spălarea banilor. - Bucureşti, 2000.

Stănoiu R.M. Criminologie. Vol.1. - Bucureşti, 1995

Ziegler J. Seniorii crimei. - Oradea, 1998.

Абрамова Е.А. «Грязные» деньги и закон. - Москва, 1994.

Изучение организованной преступности: российско-американский диалог. - Москва, 1997.

Лаптеакру В.Д. Коррупция: социально-правовые и криминологические проблемы. - Кишинэу, 1996.

Латентная преступность: познание, политика, стратегия. М., 1993.

Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные, российские тенденции. - Москва, 1997.

Лунеев В.В. Преступность XX века: мировой криминологический анализ. - Москва, 1997.

ANEXE

Diagrama 1. Principalele 5 cauze ale corupției în viziunea cetățenilor Republicii Moldova

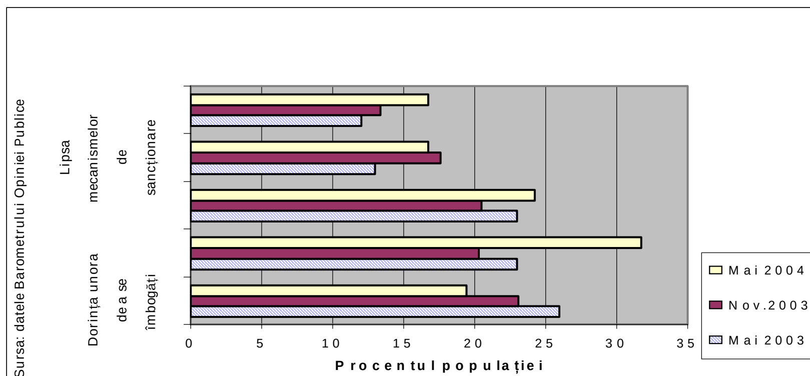
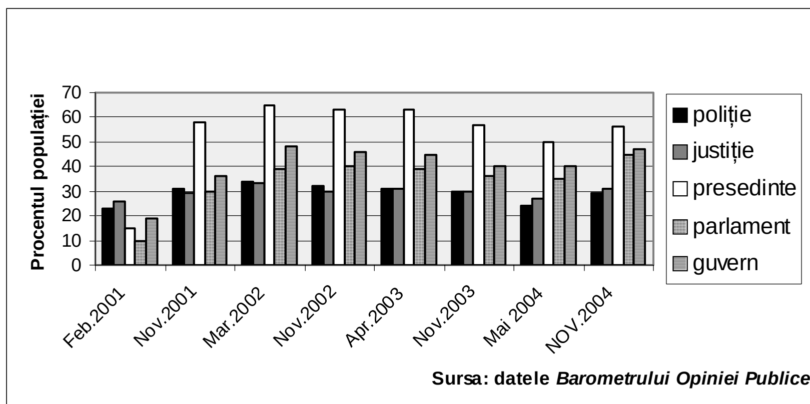

Diagrama 2. Încrederea populației în anumite instituții ale statului

POLITICI SOCIALE PRACTICE: PARADIGMA ETNICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL DIN REPUBLICA MOLDOVA[133]

Valentina TEOSA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Şef-Catedră Relații Internaționale
Doctor, conferențiar

From the very first day the issue of interethnic relations within multicultural state occupied special place in the myriad of political, social, economic issues within democratic reformations. These relations were full of comple-xity, depth, emotionality, and explosive potential implicated into problems, rooted in the history and those generated by political decisions of new power. Problems of state and ethnic languages operation, rights, education and development assurance for all national minorities have been considered as weak points of political course.

The modern situation of minorities' education in the Republic of Moldova is being analyzed in this article. The author describes risk and challenges in the development of ethnic paradigm in the educational system, emphasizes practical policy fundamentals and factors of minorities' education.

The issue of "national minorities and education" for the Republic of Moldova should be considered from the one side as the realization of international approaches concerning human and national minorities rights protection, as European measurement of depth and quality of democratic reformation in the country, which since 1995 is the member of European Council. On the other side it should be considered as the main component of practical social politics, directed to consolidate nations dwelling on the territory of unique independent state and formation of new social belonging to Moldovan nation. As the opinion poll showed this issue reflects as political, economic, social so and humanitarian, cultural readiness of the independent state Republic of Moldova and Moldovan nation to live in a community of European nations.

După declararea independenței, Republica Moldova s-a confruntat cu o multitudine de probleme sociale, politice şi economice. Printre acestea, po-

[133] *Recenzent – doctor, profesor Ion SANDU*

trivit complexităţii, adâncimii şi a potenţialului exploziv şi emotiv, o problemă deosebit de importantă o constituie relaţiile interetnice.

Soluţionarea ei pe parcursul perioadei de tranziţie a fost legată cu procesul de conceptualizarea fenomenului interetnic, înrădăcinat în istorie precedentă a dezvoltării statalităţii moldave, şi a celor legate direct de exersarea practică a politicii educaţionale privind minorităţile naţionale. Meritul principal al acestui complicat proces constă în faptul că în Republica Moldova a fost creată o bază politico-judiciară menită să reglementeze relaţiile interetnice şi să garanteze minorităţilor naţionale atât dreptul de a învăţa în instituţii de orice nivel academic[134], cât şi posibilitatea de a alege limba dorită de învăţare. Acest fapt este reflectat în datele statistice referitoare la componenţa pe naţionalităţi a instituţiilor de învăţământ din Republica Moldova şi repartizarea lor după limba de instruire.[135]

Tabelul 1. Componenţa etnică a sistemului educaţional (%)

	Şcoli Medii	*Şcoli de Meserie*		*Universităţi, colegii*	
	2001-2002	*1997-1998*	*2002-2003*	*1997-1998*	*2002-2003*
Moldoveni	81,00	79,9	80,9	72,1	72,6
Ucrain	6,10	6,3	6,9	8,1	7,0
Ruşi	5,28	7,8	7,5	12,6	13,6
Gagauzi	4,83	4,4	3,3	3,5	3,7
Bulgari	1,78	1,3	0,9	2,2	2,0
Alte	0,91	0,3	0,5	1,5	1,1

Potrivit aceloraşi surse oficiale, limba română a fost limbă de predare pentru – 78,50%, respectiv 464.235 studenţi, limba rusă – 21,10%, respectiv 124.899 studenţi, limba ucraineană - 374 studenţi şi limba bulgară – 171 studenţi.

Comparaţia acestor date cu cele oferite de recensământul din 1989 ne poate oferi argumente privind reuşita sau eşecul politicilor naţionale din domeniu, însă pentru nişte concluzii temeinice este necesară efectuarea unor studii sociologice ample.[136]

---

[134] *Sistemul educaţional din Republica Moldova a fost aprobat prin Legea învăţământului din 31 octombrie 1995.*

[135] *Vezi: Educaţie în Republica Moldova. Publicaţie statistică. 2002-2003. – Chişinău, 2003, 34-72.*

[136] *Potrivit recesămîntului din 1989 distribuirea populaţiei după componenţa etnică a fost: moldoveni - 63,86%, ucraineni - 13,47%, ruşi - 12,47%, gagauzi - 3,57%, bulgari - 2,02%, eurei - 1,5% , alte - 3,11%.*

Drept urmare a unor strategii greşite în politica interetnică, de-a lungul întregii perioade de tranziţie, s-au iscat nu puţine situaţii dramatice care au destabilizat ordinea, ameninţând integritatea ţării şi punând poporul Moldovei în faţa unor confruntări militare sau chiar conflicte armate, cum a fost cel la care s-a ajuns în 1992.

Trebuie să fim de acord cu faptul că în existenta încă problemă transnistreană se întrevede un aspect etnic. Paradoxul constă în aceea că în calitate de minoritate etnică, a cărei drepturi sunt lezate, au ajuns băştinaşii, locuitori oficiali ai regiunii transnistrene, care doresc să înveţe în şcolile lor în limba română şi nu în limba moldovenească cu caractere chirilice. Evenimentele petrecute în vara anului 2004 în şase şcoli cu predare în limba română din regiunea transnistreană au încordat situaţia din ţară, actualizând problema relaţiilor interetnice în toată varietatea ei complicată şi contradictorie. Acest fapt subliniază încă o dată că un potenţial important al succesului politicii interetnice se croieşte în sfera învăţământului.

Asupra acestui moment atrag atenţia şi rezultatele chestionarelor sociologice care pe de o parte confirmă că în ţara noastră, la nivel interetnic, există în continuare tensiuni interpersonale şi sociale, la baza cărora stau stereotipuri culturale formate de-a lungul anilor, neîcrederea social-psihologică în mediul minorităţilor naţionale şi, în sfârşit, procesul încetinit al integrării sociale şi formării identităţii statale, care, pe de altă parte, face referinţă la originile conflictelor interetnice. Potrivit sondajelor, 43,9% din cei chestionaţi consideră politica drept cauză a conflictelor, 28,9% – învăţământul, 27,2% – economia, relaţiile interpersonale etc[137].

Asigurarea drepturilor minorităţilor naţionale în sfera învăţământului continuu presupune formarea paradigmei etnice în structura educaţională. Necesitatea dezvoltării sistemului de activităţi practice în domeniul politicii sociale a reieşit din starea socială constituită într-o ţară multietnică, cum este Moldova, la începutul anilor ‘90, dar şi din normele prevăzute de dreptul internaţional. Potrivit cercetătorilor în domeniu (Ţaranu A., Troebst S., Guboglo M., Solomon C., Stepanov V., Şornicov P. etc.) acest proces nu s-a desfăşurat întotdeauna consecvent şi cu succes, ci adeseori contradictoriu şi sub influenţa ideologiilor de partid, a factorilor psihologici şi emoţionali, astfel evitând să se propună soluţii reale de rezol-

---

[137] *Vezi: Chicu V. Conflictul interetnic în Moldova: cauzele şi soluţii. // Educaţie interculturală în Republica Moldova. – Chişinău, 2004, p.46; Şalaru Gh. Perspectiva intercurriculară a educaţiei. // Ibidem, p.15-21; Лысенко С. Отношение к различным языкам как индикатор межэтнической толерантности (интерпретация данных, полученных во время социологического опроса). // Ibidem, p.22-28.*

vare a problemelor prezente în învățământul polietnic, ceea ce a dus la acutizarea periodică a relațiilor interetnice.

În procesul formării vectorului etnic în sistemul educațional din republică se pot evidenția următoarele etape:

Prima jumătate a anilor '90 – „perioada structural-formală (legală)" de constituire a structurii cu rezultate vizibile şi cu unele consecințe dureroase. „Omnium initium dificile", spuneau romanii şi acest fapt a fost confirmat în practica socială a acestui timp. Această perioadă se caracterizează prin influența determinantă a Legii cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova şi a actelor normative privind reglementarea dezvoltării socioculturale a minorităților naționale. Cât priveşte particularitățile politicii practice, se poate coinchide dominația aspectului lingvistic în restructurarea învățământului, fapt despre care vorbeşte şi dublarea numărului instituțiilor preşcolare şi creşterea cu 40 a numărului de şcoli cu predare în limba de stat în anul 1995, față de 1990.

O altă direcție o constituie deschiderea instituțiilor de învățământ pentru minorități cu limbă de instruire respectivă: începând cu 1992 - două şcoli evreieşti, din 1993 – şase şcoli ucraineano-ruse, din 1995 a unei şcoli bulgaro-ruse. Tot acestei perioade i se atribuie şi introducerea largă a limbii materne ca disciplină şcolară în programele şcolare: limba găgăuză, bulgară, ucraineană, poloneză, ebraică începând cu anul academic 1991-1992 şi a limbii germane în 1993-1994.

Una dintre problemele acute ale acestei perioade a fost dezbinarea societății potrivit apartenenței lingvistice în „vorbitori de limbă română" şi „vorbitori de limbă rusă", având ca rezultat o micşorare substanțială către 1995 a instituțiilor preşcolare şi medii de învățământ cu predare în limba rusă. A fost redus cu 1/3 numărul instituțiilor preşcolare şi cu 140 numărul şcolilor medii precum şi cu 15 a şcolilor mixte moldo-ruse, comparativ cu anul 1990. Această reducere a avut loc în contextul reducerii generale a numărului de şcoli din țară: în anul şcolar 1995-1996 – cu 96 şcoli mai puține, decât în 1990. Evident că motivul de bază a reducerii numărului de şcoli ruse a fost emigrarea populației de origine rusă şi al posibilei absențe de date veridice privind regiunea transnistreană, ceea ce a dus la ivirea afirmațiilor privind discriminarea ruşilor şi „eliminare culturii ruse"[138].

Formarea şi începutul activității societăților etno-culturale, inclusiv în sfera învățământului, a devenit un factor determinant al „revoluției structural-lingvistice" în învățământul din Republica Moldova. Încheierea acestei etape într-o formulă optimistă este adoptarea Constituției Republicii Moldova în anul 1994,

---

[138] *Vezi: Белоусов В.Н. Социолингвистические аспекты диалога национальных культур. // Национальные образы мира: единство – разнообразие – справедливость. - Кишинев, 2003, с.69*

unde se legiferează dreptul minorităților naționale de a învăța în instituții de învățământ cu predare în limbile lor materne, ceea ce a pus fundamentul politico-judiciar în practica politicii sociale a statului în această direcție.

A doua jumătate a anilor ‘90 – “perioada articulării, diferențierii şi motivării” minorităților naționale. Un stimulent hotărâtor în dezvoltarea ulterioară l-a constituit adoptarea către sfârşitul anului 1995 a Legii despre Educație, potrivit căreia copiii, aparținând diferitor configurații etnice, care trăiesc pe teritoriul republicii, au dreptul să învețe şi să fie educați în limba lor maternă, în grădinițe şi şcoli, la dorința părinților. Direcția principală în politica practică de formare a paradigmei etnice în structura educațională, în această etapă, devine crearea unui lanț educațional privind studierea limbilor materne de către reprezentanții etniilor minoritare.

Astfel se fac primii paşi de a trece la învățământul cu predare în limba maternă în raioanele locuite compact de ucraineni, găgăuzi, bulgari, se prelucrează sistemul de stat al reglementării şi se pun temeliile metodicii de predare-învățare în instituțiile de învățământ, se formează sistemul de pregătire a cadrelor pentru şcolile naționale. Participarea civică şi factorii internaționali continuă să joace un rol important. Astfel, pe parcursul câtorva ani au fost create centre educaționale de diferite nivele academice.

Totuşi numărul lor comparativ mic se explică pe de o parte prin faptul că „statul nu poate asigura întregul spectru educațional al unui segment de populație ce constituie 1,5% sau chiar 13,8%”, pe de altă parte, continuă dezvoltarea procesului educațional în limba română, ceea ce compensează necesitatea existentă de învățare a minorităților naționale în limba tradițional preferată şi la libera alegere – limba rusă. „Componența națională” în şcolile naționale se formează potrivit disciplinelor ce comportă în mare parte informație etnoculturală. „Într-un cuvânt, politica educațională a Republicii Moldova presupune posibilitatea de a face cunoştință cu istoria, tradițiile şi obiceiurile fiecărui etnos locuitor pe teritoriul statului, care este indubitabil o contribuție importantă în educația civică şi formarea identității naționale. În Moldova, s-a înțeles că în fața tuturor greutăților şi contradicțiilor istorice, anume libertatea autoexprimării etnice poate duce la armonizarea valorilor general umane şi naționale”.

Însă la etapa actuală, statul nu întreprinde întotdeauna o politică îndreptățită de reglementare şi control: se micşorează numărul de locuri bugetare la toate nivelele cu predare în limba rusă, din care cauză se reduce şi numărul de studenți vorbitori de limba rusă. Politica standardizării învățământului în limbile naționale, când toate manualele în afară de cele de limba maternă şi literatură trebuie să fie traduse din limba de stat în limbile minorităților naționale şi introduse în şcoli cu predarea în aceste limbi, provoacă discuți contraversate.

Problematică este, mai ales, predarea istoriei. Discuțiile controversate se duc în jurul principiilor expunerii: cantitatea informativă pentru elucidarea unor sau a altor evenimente, interpretarea faptelor, datarea perioadelor istorice[139].

Lipsa cadrelor didactice calificate de a preda în limbile naționale disciplinele întregului ciclu educațional, asigurarea cu literatură didactico-metodologică în limbile minorităților naționale sunt de asemenea probleme ce caracterizează această perioadă.

Trebuie remarcat faptul că statul își extinde posibilitățile sale în formarea principiilor, tacticii, conținutului și aprovizionării metodico-didactice în instruirea etniilor care locuiesc pe teritoriul Republicii Moldova, prin colaborarea activă a structurilor educaționale, Departamentului Relații Interetnice, organizațiilor etnoculturale, societății civile reprezentate de ONG-uri, organizații internaționale. Realizarea colaborărilor internaționale în formatul Convenției Cadru privind apărarea drepturilor minorităților naționale, care a fost semnată inclusiv și de către Republica Moldova, oferă posibilități de colaborare dintre diasporele naționale cu mitropoliile respective, prin aceasta contribuind cu potențialul lor în procesul dezvoltării învățământului la minoritățile naționale.

Începutul sec. al XXI-lea, semnificând o etapă nouă, manifestă în același timp noi mijloace și fenomene în sistemul educațional. Sunt adoptate o serie de legi, printre care: Legea Republicii Moldova privind drepturile persoanelor ce aparțin minorităților naționale, precum și statutul juridic al organizațiilor ce le reprezintă (2001)[140], decizia guvernului privind sprijinul țiganilor (2001) și, în final, Concepția național-politică a Republicii Moldova, discutată pe larg și adoptată de către Parlamentul țării în 2004.

Legiferarea oficială a sferei de funcționare a limbilor în țară, în general, și în regiunile compact locuite de minoritățile naționale, în particular, a dat răspuns, indubitabil, la întrebările ce îngrijorau societatea în anii ’90 și a permis de asemenea fără anumite ideologii preconcepute de a se analiza aspecte sociologice ale funcționării limbilor. Din acest punct de vedere, prezintă interes „modelul real de extindere a presiunilor sociologice între anumite limbi”, care include, cum remarcă L.Drumea, „limba maternă”, „limba de studiu” și „limba vorbită zi de zi”, care pot sa nu coincidă, combinându-se în dependență de alegerea liberă a individului. În așa fel, se efectuează, la nivel practic, alegerea liberă a limbii de studiu.

---

[139] *Vezi: Друмя Л.Х. Образование в Республике Молдова; этнонациональный и лингвистический аспекты. // ibidem, p.115-117.*

[140] *Legea Republicii Moldova privind drepturile persoanelor ce aparțin minorităților naționale, precum și statutul juridic al organizațiilor ce le reprezintă, Nr.382-XV din 19 iulie 2001. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr.107/819 din 4 septembrie 2001.*

Asigurarea acestui drept democratic a fiecărui individ în parte, a generat în ultimii ani anumite tendințe:

Tabelul 2. Stabilizarea proporțiilor (în %) privind componența națională a elevilor şi studenților

	Instituții preşco-lare[141]	*Colegii*			*Universități*		
	2002-2003	*1997*	*2000*	*2002*	*1997*	*2000*	*2002*
Moldoveni	80,9	77,4	76,4	77,9	72,1	70,8	72,6
Ruşi	7,5	8,5	8,6	7,7	12,6	13,9	13,6
Bulgari	0,9	8,4	7,8	6,7	8,1	8,1	7,0
Ucraineni	6,9	2,9	4,4	4,8	3,5	3,9	3,7
Gagauzi	3.3	2,3	2,7	2,5	2,2	2,3	2,0
Alte	0,5	0,5	0,5	0,7	1,5	1,0	1,1

Extinderea învățământului în limba de stat în ultimul deceniu, stimularea interesului practic din partea minorităților naționale pentru limba de stat prin faptul de a o alege în calitate de limbă de studiu. În acest sens, prezintă interes o retrospectivă istorică: dacă în 1990-1991, atunci când mişcările democratice abia puneau problema lărgirii sferei de funcționare a limbii române şi necesitatea studierii ei, în şcolile cu predare în limba română învățau 434.200 elevi, adică 60,2%, iar în anul 2002-2003 – 79,3%, ceea ce mărturiseşte despre schimbări cardinale de structură, cantitative şi calitative în sistemul educațional pe parcursul perioadei de independență a Republicii Moldova. Datele prezentate mai jos, referitoare la limba de predare, confirmă consolidarea poziției limbii de stat şi prezintă preferințele minorităților etnice precum şi tendințele din acest domeniu.

Printre tendinții pozitive sunt: majorarea numărului de instituții preşcolare în limba de stat şi limba rusă.

Tabelul 3. Instituții preşcolare după limba de instruire

limba de instruire	*2000-2001*	*2001-2002*	*2002-2003*
Mold.	789	795	850
Rus.	185	180	195
Bulg.	1	1	1

[141] *După anul de învățămînt 1997-1998 schimbările sunt neesențiale.*

Ucr.	1	1	1
Total	1135	1128	1192

Tabelul 4a. Repartizarea studenților după limba de instruire %

Etnii	*Şcoli medii*			*Şcoli de Meserie*		
	1997-1998	*2000-2001*	*2002-2003*	*2000-01*	*2001-02*	*2002-03*
Mold.	76,1	78,6	79,3	78,0	76,8	79,0
Rus.	23,8	21,2	20,6	22,0	23,2	21,0
Ucr.						
Alte	0,1	0,2	0,1			

Tabelul 4b. Repartizarea studenților după limba de instruire %

Etnii	*Colegii*			*Universități*		
	2000-01	*2001-02*	*2002-03*	*2000-01*	*2001-02*	*2002-03*
Mold.	73,3	73,4	76,6	64,7	64,6	64,7
Rus.	23,9	22,5	19,8	31,0	30,3	30,7
Ucr.	0,6	0,5	0,6			
Alte	2,2	3,6	3,0			

Tabelul 3, 4a şi 4b de mai sus reflectă caracteristicile deosebite şi direcțiile de dezvoltare a vectorului etnic în sistemul educațional din republică:

- păstrarea prestigiului şi cererii limbii ruse în sfera educațională a minorităților naționale din Republica Moldova;

– dinamica stabilizatoare a preferințelor de a alege studierea disciplinelor şcolare în limba maternă.

La acest capitol am putea suprapune câteva date, pentru comparație: în Moldova 64% de populație este de origine moldo-română, în schimb 78,8% de elevi şi studenți învață în şcolile cu predare în limba română; 36% din populație este de altă origine şi respectiv 21,2% din aceasta merge în şcolile cu predare în limba rusă şi alte şcoli naționale. Acest fapt confirmă procesul redistribuirii preferințelor de a alege limba de studiu: 1/3 din minoritățile naționale alege limba română şi 2/3 limba rusă. Numai 0,1% dintre elevi şi studenți aleg să studieze în alte limbi ale minorităților naționale.

Mai mulți cercetători întrevăd în această necorespundere corelativ a procentului de ruşi, ca etnie minoritară, şi cel al elevilor şi studenților ce studiază în limba rusă, respectiv 5,28% şi 21,1%, lipsa anumitor posibilități, în ceea ce priveşte minoritățile naționale (excepție ruşii) de a studia fie în limba lor maternă, fie în limba de stat[142]. Problema dată peste care se trece uneori nu este una simplă, ci me-

—

[142] *Anghel E. Legea Republicii Moldova cu privire la drepturile minorităților naționale: între deziderat şi realitate. // Minoritățile naționale şi relațiile interetnice: tra-*

rită o deosebită atenție, din cauza că la baza ei stau tradiții şi obiceiuri culturale adânc imprimate în conştiința etnică a fiecărei națiuni în parte, precum şi motive de ordin socio-cultural şi economice.

Examinarea stării învățământului li a bazelor sociologice privind motivarea alegerii limbii de studiu de fiecare minoritate națională în parte permite, la etapa actuală, de a evidenția probleme şi perspective ale politicilor practice atât în domeniul învățământului, cât şi cel al relațiilor interetnice.

Ucrainenii în sistemul educațional. Sistemul educațional ce implică ucrainenii reprezintă o paradigmă completă de învățământ etnic, ce se poate fi raportată la performanțele politicii practice în sfera învățământului pentru minoritățile naționale din Moldova.

În republică funcționează:

- o instituție preşcolare cu predarea în limba ucraineană, în or. Chişinău;
- două şcoli ucraineano-ruse, în Chişinău;
- limba şi literatura ucraineană se predă ca disciplină în şcoli.
- un centru de pregătire a profesorilor de limbă şi literatură ucraineană, la Lipcani, nordul Republicii Moldova.
- o catedră universitară de pregătire a profesorilor de limbă şi literatură ucraineană la Universitatea de Stat „Aleco Russo" din Bălți.

Reducerea numărului celor ce studiază în limba ucraineană pune problema anumitor cauze şi motivații. Unele răspunsuri în această problemă sunt oferite de studiile sociologice în domeniu. Aşadar, în localitățile compact locuite de ucraineni din județele Edineț şi Bălți, unde pe parcursul istoriei, s-au stabilit deja relații cordiale dintre moldoveni şi ucraineni, cei chestionați la întrebarea: „Câți ucraIneni (%) preferă să-şi dea copiii în şcoli cu predare în limbile română, rusă şi ucraineană?", au răspuns astfel: 15,3% au ales limba ucraineană, 25,5% limba română şi 38% limba rusă[143]. Adică, ordinea preferințelor de a alege limba de studiu este următoarea: rusă, română, ucraineană.

diția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova. Vol.1. - Iaşi: Pan-Europe, 2002, p.12-13.

[143] *Chestionarul sociologic „Situația național-lingvistică în Moldova", formulat de Departamentul relații interetnice din Republica Moldova în anul 2003, a chestionat 98 specialişti de diferită naționalitate – lucrători din administrația locală şi directori de şcoli moldo-ruse, reprezentând diferite naționalități. Vezi: Степанов В. Национальная идентичность и языковые предпочтения в межэтническом диалоге (по материалам этносоциологического опроса в Республике Молдова). // Minoritățile naționale şi relațiile interetnice: tradiția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova. - Iaşi, 2002, p.144-145.*

Rezultatele cercetări sociologice, realizate de sociologii Academiei de Științe a Moldovei şi Rusiei pe tema „Minoritățile naționale din Chişinău. Limba, cetățenia, orientarea politică” au demonstrat următorul fapt: 33% din ucraineni au răspuns că limba lor maternă este cea ucraineană, 13% au amintit-o ca limbă maternă alături de cea rusă, iar mai mult de jumătate din ucrainenii oraşului Chişinău (51%) au recunoscut că limba lor maternă este cea rusă. De aici derivă concluzia că sfera de funcționare a limbii ucrainene se limitează doar în cadrul familiei sau a cercului de cunoştințe şi prieteni, în timp ce limba rusă îşi păstrează în continuare statutul de limbă de comunicare interetnică.

Lectorii Universității de Stat „A.Russo” din Bălți, în cadrul căreia încă din 1992 se pregătesc specialişti bilingvi la specialitatea „Filologie ucraineană şi română”, sunt constrânşi de asemenea sa recunoască, că *este puțin ridicat prestigiul studierii limbii ucrainene, ca specialitate universitară.* Şi, deşi absolvirea facultății cu specialitatea dată presupune căpătarea licenței de profesor de limbă ucraineană şi română, absolvenții universității predau în scoli, de regulă, limba de stat, şi nu pe cea ucraineană.

Stratificarea socio-lingvistică determină alegerea părinților de a-şi da copii să învețe, aceştia preferând ca odraslele lor studieze în limbi de circulație mai largă – limba de stat şi cea rusă. Perspectiva studierii limbii ucrainene rămâne a fi cea de continuare a studiilor sau de angajare la serviciu în Ucraina. Şi în acest caz existe anumite motive: mai întâi, lipsa în Moldova a verticalei educaționale în limba ucraineană, cât timp situația lingvistică din republică necesită cunoaşterea limbii române, în cazul angajării şi adaptării sociale, precum şi celei ruse.

Ministerul Educației cu susținerea Băncii Mondiale a elaborat şi editat curriculumul la limba şi literatura ucraineană pentru clasele primare, gimnaziale şi liceale, precum şi manuale pentru clasele 1-9; de asemenea au fost editate Curriculumul la istorie, tradiții şi cultură ucraineană pentru clasele 1-9. Totuşi învățământul în limba ucraineană nu răspunde încă cerințelor sociale locale şi nu poate concura şu sistemul educațional în limba rusă, care are deja o tradiție metodologică şi un nivel superior de utilizare.

Alte motivații: lipsa posibilităților studenților ucraineni de a-şi continua studiile în limba maternă pe teritoriul Republicii Moldova, problema ulterioarei adaptări în condițiile pieței de muncă din Moldova la integrarea în viața socială. În rezultat, tot mai puține posibilități li se deschid absolvenților şcolilor ucrainene cu predare completă în limba ucraineană (în cazul în care nu tuturor le convine să meargă mai departe în Ucraina), iar absolvenții şcolilor ucraineano-ruse pot utiliza în cel mai bun caz sistemul de învățământ în limba rusă existent în țară, şi numai absolvenții şcolilor ucraineano-moldoveneşti au posibilitatea de a continua studiile în Moldova, Ucraina, Rusia sau Româ-

nia, având în acelaşi timp mai multe şanse reale de participare în procesele de integrare etnică. Dezvoltarea sistemului şcolar ucraineano-moldovenesc este văzut ca fiind unul de perspectivă şi de către specialiştii interesați de învățământul ucrainenilor în Moldova[144].

Ruşii în sistemul educațional. Acuitatea acestei probleme, ce are un caracter obiectiv, e legată de schimbările socio-politice de după proclamarea independenței Republicii Moldova în care nu s-a evitat politizarea şi ideologizarea ei prin adoptarea unor hotărâri neadecvate. Toate acestea se referă şi la formarea învățământului pentru alte minorități naționale, numai că în ultimul caz el a trebuit să înceapă de la zero, iar studierea în limba rusă are rădăcini adânci istorice, sociale şi culturale. De aceea toate schimbările se apreciază prin prismă negativă, rareori permițându-se anumite performanțe.

Potrivit statisticii, numărul elevilor din şcolile cu predare în limba rusă a constituit 65,7% în anul 1988 / 1989 (amintim: în cazul când avem după recensământul din 1989 - 13% de populație rusă, 35,5% din populație constituind minoritățile naționale, iar 64,5% - fiind moldoveni), însă deja în anul 1990-1991 acest indiciu arăta 39,76% ca rezultat al reformelor democratice de până la declararea independenței Republicii Moldova. În continuare procesul nu s-a desfăşurat atât de radical: 1991 / 1992 – 34, 4%, 1995 / 1996 – 24,6%, 1997 / 1998 – 23,8%, 2002 / 2003 -20,6% .

Într-adevăr, în prima jumătate a anilor '90 a avut loc o reducere substanțială a numărului de şcoli cu predare în limba rusă, precum şi a numărului celor ce studiază în acestea, până la 13,8%, cauza fiind anumiți factori obiectivi şi subiectivi, cu caracter politic (metodele de conducere), social (procesele de migrare) şi cultural (propria dorință a ruşilor de a învăța limba de stat).

La etapa actuală se observă o stabilizare a situației, un rol important având în acest sens adoptarea în anii 2001-2004 de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii privind actele stării civile, Legii privind minoritățile naționale, Concepției politicii naționale a Republicii Moldova în care au fost reflectate anumite realități socio-culturale: potrivit rezultatelor sondajelor sociologice, majoritatea absolută a populației Moldovei posedă într-o măsură mai mare sau mai mică limba rusă.

Trebuie să recunoaştem că în afară de sistemul de învățământ în limba de stat, numai învățământul în limba rusă formează o verticală ce permite lărgirea posibilităților de studiere a minorităților naționale. Ca rezultat, în ultimul timp, se reliefează anumite tendințe de majorare a numărului celor ce studiază în limba rusă prin deschiderea de grupe ruse suplimentare în bază de cont-

---

[144] *Vezi: Кожухарь В. Украинцы Молдовы и процессы этнической интеграции. // Единство – разнообразие – справедливость. - Кишинев, 2003, с.186-190.*

ract şi de reluare a procesului de pregătire a specialiştilor în limba rusă la diferite specialităţi, precum şi majorarea numărului de burse din buget pentru vorbitorii de limbă rusă.

În sistemul învăţământului profesional-tehnic, în anul 2002, s-a introdus predarea cursurilor în limba rusă la şcolile de meserii (30 grupe, peste 900 persoane), şcoli politehnice (16 grupe, 402 persoane) şi în trei şcoli profesionali tehnice, unde frecventează 748 de studenţi. În total pe ţară, în anul 2002, s-a înregistrat 59 de colegii (43 de stat şi 16 private) şi 49 universităţi (14 de stat şi 35 private). Atât în instituţiile de stat, cât şi în cele private s-au constituit grupe cu predare în limba rusă, numărul acestor studenţi constituind 16-18% sau 23-25% din numărul total de studenţi pe ţară.

Numai în universităţile de stat grupele bugetare rezervate pentru studenţii vorbitori de limba rusă au constituit 19% din numărul studenţilor. În anul academic 2001-2002 Ministerul Educaţiei al Republicii Moldova a majorat numărul grupelor cu predare în limba rusă în colegii până la 23%, iar la universităţi până la 28-30%. A crescut vizibil numărul grupelor cu predare în limba rusă al Universităţii de Stat din Moldova, Universităţii Tehnice a Moldovei, Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Universităţii de Stat „Aleco Russo” din Bălţi. Concomitent cu creşterea în universităţi a numărului de grupe ruse este renovat şi planul de pregătire la specialităţile socio-umane ca filologia, jurnalistica şi managementul. În cele mai mari universităţi: USM, Universitatea Pedagogică de Stat „I.Creangă” şi Universitatea de Stat din Bălţi funcţionează câte o catedră de filologie rusă[145].

Găgăuzii în sistemul educaţional. În autonomia găgăuză, ce există *de jure* din anul 1994, se acordă o atenţie sporită renaşterii limbii şi culturii naţionale. În acest sens Adunarea Populară a adoptat o Lege care prevede că limbile oficiale pe teritoriul Unităţii Teritorial-Administrative (UTA) sunt limbile găgăuză, moldovenească şi rusă. Pe lângă acestea, se acordă toate condiţiIle necesare de funcţionare a limbi bulgare şi ucrainene. Evident, Concepţia politicii naţionale a Republicii Moldova din 2004 prin recunoaşterea oficială statutului limbilor găgăuză, moldovenească şi rusă pe teritoriul UTA Găgăuzia a legiferat situaţia socială existentă de mai multe ani.

În UTA Găgăuzia există un sistem educaţional complex care reprezintă o parte componentă a unui singur spaţiu educaţional al Republicii Moldova incluzând toate nivelele: şcoli primare şi generale, licee, colegii şi o universitate, deschisă în 1991. Este necesar de a menţiona că asigurându-se “succesiunea istorică a generaţiilor, păstrarea, extinderea şi dezvoltarea culturii naţionale”[146]

---

[145] *Vezi: Белоусов В. Ibidem, p.69*

[146] *Vezi: Десять лет спустя. (1990-2000). Белая книга образования Гагаузии. – Комрат, 2001, c.36.*

găgăuzii in majoritatea sa absolută au ales în anul de studiu 2002-2003 studierea limbii materne ca disciplină şi limba de instruire - limba rusă – 99,4% (în anul 2000-2001- 96,9%) din toate instituţii preşcolare, respectiv (0,6%) – limba moldovenească (în anul 2000-2001- 3,1%).[147] Este greu de a înţelege dar realitatea este reflectată în publicaţia statistică oficială şi iluminează foarte mult din procese social-politice, social-economice, socioculturale contemporane.

La Universitatea de Stat din Comrat, predarea cursurilor se petrece în limbile găgăuză, română, rusă, bulgară, engleză ş.a. Facultatea Cultură Naţională pregăteşte cadre didactice, specialişti pentru instituţiile de învăţământ, cultură şi mijloace de informare în masă la specialităţile: „limba şi literatura găgăuză", „limba şi literatura găgăuză şi română", „limba şi literatura bulgară şi română". Studierea aprofundată a limbilor regionale şi a etnografiei constituie componentul etnic de pregătire a specialiştilor la specialitatea „istorie", „pedagogia învăţământului primar", „culturologie", „regie", „coreografie", „dirijor al orchestrei naţionale" ş.a.

În cadrul universităţii se poate face studii de doctorat la specialitatea „Limbi turcice". La facultăţile de Economie, Tehnologii ale producţiei, Prelucrarea producţiei agricole, precum şi cea de Drept limbile prioritare de predare sunt româna şi rusa, inclusiv la secţia prin corespondenţă. Universitatea colaborează cu alte centre internaţionale, realizând un proces amplu de schimb de experienţă pentru profesori şi studenţi.[148]

Bulgarii în sistemul educaţional. Regiunea de sud a Moldovei, în special raionul Taraclia, este cel mai dens populat de bulgari. Circa 40% din populaţia locală sunt bulgari şi potrivit tradiţiei istorice (primele şcoli cu predare în limba bulgară au fost deschise în anii 1917-1918) anume aici s-a acumulat o experienţă bună în ceea ce priveşte organizarea învăţământului în limba bulgară. În această direcţie s-au întreprins următoarele acţiuni:

- Se introduce limba bulgară ca disciplină şcolară obligatorie: în 1991 / 1992 au fost 6700 elevi şi studenţi, în 1995 / 1996 – 7100 elevi şi studenţi;
- Se deschid şcoli cu predare în limba bulgară: în 1995 / 1996 este deschisă şcoala ruso-bulgară, unde s-a format o clasă de elevi în număr de 30 pesoane;
- În Chişinău s-a deschis şcoala bulgară „V.Levski";
- Se deschid filiale bulgăreşti la Universitatea de Stat „Ion Creangă", Universitatea de Stat din Comrat, Colegiul pedagogic „Sf. Chiril şi Metodiu" din Taraclia, Colegiul muzical din Tvardiţe;

[147] *Vezi: Educaţie în Republica Moldova. Publicaţie statistică. 2002-2003. – Chişinău, 2003, p.37.*
[148] *Vezi: Comrat State University. Ministry of Education and Science of Moldova. – Chisinau, 2002, p.7-8.*

- Anual sunt trimişi la studii în instituțiile de învățământ superior din Bulgaria peste 60 de absolvenți ai liceelor din Moldova. Actualmente în Bulgaria studiază peste 300 de studenți moldoveni de origine bulgară în 28 de instituții superioare şi medii de învățământ;

- Se consolidează sistemul de pregătire a cadrelor didactice pentru predarea limbii bulgare, precum şi activitatea pedagogică în şcolile bulgăreşti: în ultimul deceniu circă de 2000 de specialişti din Moldova au făcut stagierea în diferite centre didactico-metodice şi universități din Bulgaria;

- Se invită specialişti din Bulgaria pentru a preda în şcolile de diferit nivel contingentului de elevi şi studenți bulgari. În fiecare an, sunt angajați astfel până la 20 de profesori.

- Se practică pregătirea şi publicarea manualelor şi materialelor didactice la limba şi literatura bulgară cu participarea pedagogilor bulgari. Astfel au fost editate manuale noi pentru clasele 5-7, şi 8-10.

Rezultatele sondajului sociologic „Bulgarii Moldovei: orientări valorice", realizat în toamna lui 1998 de Societatea Ştiințifică a bulgarilor din Republica Moldova împreună cu Asociația Sociologilor din Bulgaria (la sondaj au participat 684 de respondenți), a demonstrat că 75% dintre bulgarii intervievați au fost de acord cu necesitatea studierii în şcoli a limbii lor materne. Cu toate acestea doar 21% dintre respondenți au susținut ideea unei şcoli numai cu predare în bulgară. Alte 50% consideră necesară studierea limbii bulgare ca disciplină obligatorie, iar 29% - ca disciplină facultativă.

Pentru comparație, amintim că 34 directori ai instituțiilor de învățământ din raionul Taraclia şi mai mulți colaboratori ai sistemului educațional de diferite naționalități (majoritatea fiind de origine bulgară – 22 persoane), la întrebarea „În ce limbă doriți să studieze copii dvs?", majoritatea (91,1%, dintre care 91,6% bulgari) au răspuns că preferă şcoala cu predare în limba rusă, având ca obiect de studiu limba bulgară şi cea română. Numai 8,8% din respondenți (9,0% bulgari) au ales şcoala cu predare în limba bulgară, având ca disciplină şcolară limba română şi rusă.[149]

Din aceste date reiese clar că în mediul bulgar s-au stabilit tendința de a studia limba de stat şi pe cea maternă ca discipline şcolare, în timp ce majoritatea bulgarilor din Moldova aleg limba rusă drept cea în care să-şi facă studiile. Acest lucru se confirmă prin examinarea dinamicii dezvoltării învățământului în limba bulgară: din 1995 funcționează numai o şcoală şi o institu-

---

[149] *Vezi: Степанов В. Нацональная идентичность и языковые предпочтения в межэтническом диалоге (по материалам этносоциологического опроса Республике Молдова). // Minoritățile naționale şi relațiile interetnice: tradiția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova. – Iaşi, 2002, V.2, p.143-145.*

ție preşcolară cu predare în limba bulgară. Cu toate aceste către anul 2002 s-a înregistrat o scădere bruscă a celor antrenați în educația preşcolară: de la 11,1% în anul 2000 la 9,8% în 2002, în timp ce numărul celor ce studiază în şcoala medie s-a stabilizat: 171 persoane.

Riscurile şi provocările contemporane ale dezvoltării etno-sociale. Procesul democratizării învățământului şi creării anumitor condiții de studiu pentru minoritățile naționale este evident. Cu toate acestea se cere de menționat că nu doar statistica şi transformările structural-instituționale determină problemele etnice ale învățământului contemporan din țara noastră, ci şi elementele fundamentale ento-culturale şi etno-sociale, care comportă anumite riscuri ale dezvoltării etno-sociale, precum şi formează energia anumitor provocări destabilizatoare ale vieții social-politice care frânează procesele democratice de integrare din Republica Moldova.

Prin riscuri înțelegem aici apariția unui şir de contradicții nemanifestate ce comportă un potențial al destabilizării sociale, care necesită, de regulă, anumite hotărâri politice preventive. În acelaşi timp, provocările sunt nişte focare existente amenințând cu destabilizarea socială. Acestea pun la ordinea zilei necesitatea adoptării unor măsuri de maximă importanță de ordin politic şi administrativ pentru soluționarea problemei date. În aşa fel, riscurile sunt potențiale provocări în ascensiune, iar provocările sunt riscurile deja imposibil de evitat. În rezolvarea situațiilor de risc şi a provocărilor sociale un rol important îl are politica practică axată pe libertatea politică şi sistemul de „public relations" care sunt în stare să influențeze efectiv mecanismele existente şi care corespund situației create.

Riscuri politico-judiciare:

- Baza legislativă a Republicii Moldova: anumite contradicții în baza legislativă a Republicii Moldova realizate în practică.
- Noncorcondanța activității diferitor ramuri ale puterii în sfera relațiilor internaționale;
- Nerespectarea reprezentanței minorităților naționale în organele centrale ale puterii şi în serviciul de stat al Republicii Moldova, în organele puterii locale, în localitățile nelocuite compact de o anumită etnie, precum şi în armata națională, poliție etc.
- Problema lingvistică.
- Limitarea accesului la informație a persoanelor ce posedă limba de stat.
- Politizarea problemelor din învățământ.

Riscuri social-economice:

- Sfera socio-economică nu asigură existența educației pe verticală în limbile tuturor minorităților naționale;

- Internaţionalizarea şi globalizarea pieței muncii stimulează interesul studierii limbilor de circulație internațională (engleză, franceză, rusă, germană, spaniolă, chineză) şi reduce interesul pentru studiul în limbile minorităților naționale.

- Finanțarea culturii minorităților naționale la nivel de stat nu corespunde cerințelor dezvoltării.

- Nivelul redus de computerizare în țara.

- Aspectul economic de acces la mijloacele de informare în masă, inclusiv cele electronice.

Riscuri socio-culturale şi socio-politice:

- Prestigiul învățământului în limbile minorităților naționale nu este în creştere, ci în descreştere;

- Necesitatea literaturii de profil în limbile minorităților naționale nu se editează la un nivel necesar;

- Organizațiile etno-culturale pot cădea sub influența şi controlul partidelor politice în scopul de a-şi atinge interesul (susținerea şi mobilizarea alegătorilor găgăuzi le-a asigurat candidaților din partea Partidului Comuniştilor din Moldova mai mult de 80% de voturi din partea UTA Găgăuzia la alegerile din 2001)[150];

- Comunicarea interetnică – o problemă a unui stat polietnic, presupune anumite contradicții multiculturale şi de educație tolerantă într-un mediu monoetnic din şcolile naționale, distanțarea şcolilor naționale, slăbirea pozițiilor de bilingvism.

- Cadrele didactice nu sunt libere de anumite prejudecăți etnice şi-şi permit să fie atraşi împreună cu elevii şi studenții în diferite acțiuni politice, permit manipularea copiilor şi părinților.[151]

- Menținerea ciclului socio-umanitar în contextul învățământului nu corespunde cerințelor educației multiculturale şi a apropierii şcolilor naționale la acelaşi nivel comunicativ.

În încheiere este necesar de evidențiat că fundamentul sistemului educațional în care se respectă dreptul la învățământ al minorităților naționale cuprinde trei elemente importante:

- spiritul democratic al sistemului politic, menită să asigure influența minorităților naționale la luarea de decizii politice, libertatea de a alege şi accesul la învățământ prin existența unei paradigmei etnice clar pronunțate în strategia educațională contemporană;

---

[150] *Vezi: Губогло М.. Между Сциллой унитаризма и Харибдой конфедерализма. Страницы этнополитического развития Гагаузии. // ibidem, V.1, p.140-143*

[151] *Vezi: Кауненко И. Формирование позитивной этнической идентичности – основа толерантности молодежи Молдовы. // Ibidem, V.1, p.83.*

- economia social-orientată, menită să asigure legătura dintre „studiere şi angajare”, care nu ar permite dezmembrarea capitalului uman în fluxuri migraţioniste, care nu este un fenomen de la sine, ci o parte a politicii de dezvoltare a resurselor umane în Moldova;

- procesul culturalizator, care include dezvoltarea culturilor şi a literaturilor naţionale, ca bază a liberei formări de preferinţe etnice şi de lărgire a posibilităţilor de studiere în limbile minorităţilor naţionale.

În calitate de condiţii necesare şi *factori efective de dezvoltare* merită accentuate următoarele:

- Cercetări ştiinţifice sistematice (sociologice, etnografice, literare etc.) care vor permite de a se face o evaluare reală a stării învăţământului, de a vizualiza adevăratele puncte slabe, de a aprecia anumite tendinţe, de a atrage atenţia publicului asupra problemei şi, în sfârşit, de a înlesni elaborarea unei politici practice şi a unor măsuri de soluţionare a problemelor;
- Introducerea într-un singur sistem de învăţământ, indiferent de limba de predare, a unor strategii educaţionale contemporane recunoscute la nivel internaţional, îndreptate spre formarea unei „identităţi etnice pozitive” şi a unei educaţii multiculturale şi tolerante;
- Utilizarea părţilor pozitive a bilingvismului, un fenomen constituit istoric, în calitate de potenţial de interacţiune într-o societate polietnică;
- Potenţialul sistemului socializării la nivel de familie-şcoală-grup ca bază de priceperea a lumii ca „unitate prin varietate”, formarea unei comunităţi sociale şi a unui „mediu paşnic de trai”
- Oferirea tuturor cetăţenilor Republicii Moldova educaţia civică şi judiciară, indiferent de limba instruirii;
- Computerizarea largă ca factor al dezvoltării;
- Perfectarea sistemului de informare în masă şi accesul la informaţie;
- Organizaţiile etno-culturale cu o influenţă vizibilă la formarea politicii educaţionale şi necesitând o examinare mai evidentă;
- colaborarea internaţională în domeniul învăţământului, funcţionarea organismelor internaţionale, menite să asigure respectarea drepturilor şi garanţiilor minorităţilor naţionale, ca bază a varietăţii culturale într-o societate democratică deschisă.

Problema privind „Minorităţile naţionale şi învăţământul” în Republica Moldova necesită, la etapa actuală, o examinare sub două aspecte: pe de o parte, ea este o realizare în practică a strategiilor internaţionale de respectare a drepturilor omului şi a minorităţilor naţionale fiind o dimensiune europeană a calităţii transformărilor democratice în Republica Moldova, statul - membru a Consiliului Europei din anul 1995. Pe de altă parte ea este o componenta fundamentală a politicii sociale practice îndreptată spre consolidarea relaţiilor

dintre etniile ce locuiesc pe teritoriul unui stat independent formând împreună o comunitate socială nouă – poporul statului moldovenesc contemporan. Această problemă conține esența şi reflectă voința politică, economică, socială, umanitară şi socio-culturală a Republicii Moldova de a se integra în comunitatea națiunilor Europei.[152]

Bibliografia

Республика Молдова. Парламент. О внесении изменений и дополнений в Закон об образовании №547-XIII от 21 июля 1995 года: [закон Республики Молдова №559-XV от 25 декабря 2003 года]. // «Экономическое обозрение», 2004, 23 января.

Republica Moldova. Parlamentul. Legea privind aprobarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova: [Nr 546-XV din 19 decembrie 2003] // «Moldova suverană», 2004, 4 ianuarie.

Educație în Republica Moldova. Publicație statistică. 2002-2003. – Chişinău, 2003.

Мошняга В., Руснак В. Национальные меньшинства в Молдове: состояние и грани самосознания. / MOLDOSCOPIE: проблемы политического анализа. Часть III. - Кишинев: Молд.ГУ, 1993.

Minoritățile naționale şi relațiile interetnice: tradiția europeană şi experiența noilor democrații pentru Moldova. Vol.1-2. - Iaşi: Pan Europe, 2002.

Единство – разнообразие – справедливость: Материалы международной научно-практическая конференция (22-23 октября 2003 года). – Кишинев, 2003.

Educație interculturală în Republica Moldova. – Chişinău, 2004.

Десять лет спустя. (1990-2000 гг.) Белая книга образования Гагаузии. – Комрат, 2001

Comrat State University. Ministry of Education and Science of Moldova. . Chişinău, 2003

Boțan I. Armonizare a relațiilor interetnice – sfidări şi oportunități. http://www.ipp.md/publications/Minoritati%20Botan.doc

Baggaley J. Gagauzia – a new phenomenon in Europe. *http//:www.geociteies.com/Atlantis/3175/phenomenon.htm.JohnBaggaley.Gagauzia*

Теоса В. Интеграционное сознание и трудовая миграция (к вопросу об изменении ценностной ориентации в Молдове). // Moldova, Romania, Ucraina: integrarea europeană şi migrațiunea forței de muncă. – Chişinău, 2000, p.226-239.

---

[152] *Autorul işi exprimă profunda mulțumire pentru profesionalismul înalt şi consultarea calificată, acordată în traducerea şi redactarea materialului, lectorilor USM, d-lor M.Postu şi M.Pisica.*

ПОЛИТИЧЕСКАЯ КОРРУПЦИЯ В ТРАНЗИТНЫХ ОБЩЕСТВАХ НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА[103].

Татьяна ТУРКО
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
кафедра политических и административных наук
доктор, доцент

Виталий ШВАБ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский государственный университет
Факультет международных отношений, политических и административных наук
магистр политических наук

In given article the problem of corruption in a transition period and methods of struggle against it is considered by the example of the Republic of Moldova. Concept corruption has very ancient roots, transitional specificity consists that it generates new forms of corruption mutual relations by a life.

For the Republic of Moldova corruption is not new concept. Corruption attitudes developed in Moldova during centuries, becoming a part of culture, tradition. The transition period has brought new features to these attitudes. Studying of these features should help to develop a technique of struggle against corruption.

One of the basic conditions of struggle against corruption including in the transit countries, there should be an active participation of a civil society in counteraction to this harm, however without the system approach on the part of the state all efforts will be vain. It once again proves, that struggle against corruption should be complex.

The problem of struggle against corruption is that the given phenomenon in the majority of the countries is considered outside of the system approach,

---

[103] Рецензент – доктор, доцент Тудор СПИНЕЙ

i.e. in a separation from process of globalization, that negatively affects efficiency of struggle against it.

In a transition period struggle against corruption carries a shade of political strike.

Recommendations on restriction of corruption are based on supervision of distinctions in its level between the "healthy" and "sick" countries where under "unhealthy" the transit countries are meant.

To understand and estimate opportunities of struggle against corruption in Moldova, it is necessary to analyse possible participation in the decision of this problem of the basic partners: authorities, key components of a civil society and a society as a whole.

Переходный период, тяготеющий к демократическим преобразованиям с либеральным оттенком, порождает к жизни новые формы коррупционных взаимоотношений. Так, либеральная демократия, являясь магистральным направлением политического и гуманистического развития человеческого общества в завершающей степени, отвергает дискреционные злоупотребления властей против своего народа и внушения его неотъемлемых прав, но она в своём класическо-изначальном виде в современный период всё менее и менее справляется с интенсивностью растущей коррупционной преступностью, использующей в криминальных целях либеральные послабления, действующей без правил и признающей только грубую силу. Поэтому современный развивающийся либерализм вынужден укрепляться по двум внешне противоречивым, а внутренне совместимым направлениям в плане большей открытости и подконтрольности обществу политической и экономической деятельности и более действенного и чётко регламентированного социально-правового контроля. У нас же, социально-правовой контроль над коррупционной и организованной преступностью у населения, пребывающего в состоянии массово интеллектуального гипноза находится в самом зачаточном состоянии.

Если в начале десятилетия феномен коррупции в транзитных странах рассматривался, по большей мере, как тормоз развития экономики, создавая препятствия местным производителям и отпугивая потенциальных иностранных инвесторов, то сейчас блокирует ход реформ в стране. Любые усовершенствования в законодательстве не возымеют позитивного результата по причине коррупции, экономика не развивается по рыночным законам, не существует соревновательности, отсутствует эффективное использование ресурсов, значительно возрастают

государственные долги, падает доверие населения к курсу реформ, в обществе создаётся конфликтная ситуация.

Коррупция занимает второе место в перечне проблем молдавского общества после бедности. По мнению многих исследователей этого феномена, коррупция досталась нам в наследство после распада Советского Союза. Однако, коррупция – это исторический феномен, который возникает вместе с образованием государства. Поэтому утверждать, что до Советского Союза в Молдове не было коррупции не верно.

Упоминания о коррупции в Молдове относятся ещё к средневековью (XIV-XVII вв.), которая в тот период была частью обычая[153]. Обычай (коррупция) был зафиксирован документально ещё в первом веке существования государства, без сомнения, будучи перенятым, из сферы крестьянских взаимоотношений. В дальнейшем, эта композиция стала доминирующей, преобразовавшись в настоящий источник доходов, как для господ, так и для различных государственных служащих.

Прошло уже не одно столетие, но ситуация с коррупцией в республике так и не изменилась. Так, на данный момент, годовая сумма коррупции в Молдове составляет более 2 млрд. лей[154].

После распада Советского Союза в мировой практике в борьбе с коррупцией появилось понятие – коррупция в переходный период. Коррупция в Молдове как раз характеризуется переходным периодом. По истечении более чем десяти лет борьбы с этим феноменом были выявлены его отличительные черты и разработаны рекомендации по борьбе с ним.

Ниже мы приведём лишь некоторые из них:

1. Необходимо постоянное распространение информации о реальных масштабах коррупции, об ущербе, который несёт общество и государство в результате коррупции, о других её негативных последствиях, о причинах, её порождающих.

2. Противодействие суеверным представлениям о коррупции в общественном сознании должно базироваться на поиске альтернативного позитивного ресурса. В этом качестве должны фигурировать примеры успешных антикоррупционных практик и в Молдове.

3. Антикоррупционая политика государства должна в качестве обязательной и одной из важнейших частей включать противодействие

---

[153] *Grigoraş N. Instituţii feudale din Moldova. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. XVIII-lea. – Bucureşti, Ed. Academiei, 1971, p.110*

[154] *Preasca I. În Respublica Moldova anual mita constitue circa două miliarde de lei. // "Tara", 2002, 19 decembrie, p.3*

коррупции в высшем образовании. Это неотделимо от изменения принципов финансирования высшей школы.

4. Масштабная деловая коррупция фактически эквивалентна состоявшемуся повышению заработной платы чиновников за счёт теневой системы налогообложения граждан. Её должно заменить реальное и открытое кратное повышение заработной платы на государственной службе, сопровождаемой другими антикоррупционными мерами. Подобному шагу должна предшествовать пропагандистская кампания.

В любой политической и правящей элите, государственным должностным лицам различных уровней «доступны» всё существующие формы преступного поведения. Но когда говорят, что «политика - грязное дело» или «власть портит людей», прежде всего, предполагается функциональная аморальность, противоправность или криминальность должностных лиц.

Самыми опасными «функциональными» или профессиональными формами их преступного поведения являются государственный терроризм (насилие власти) и политическая коррупция (продажность власти). Они стали мировыми проблемами, и особенно обострились в странах находящихся в стадии перехода, в связи с коренной ломкой общественных интересов, переделом имущества и сфер влияния. Международное сообщество в лице ООН всерьёз озабочено криминальностью правящих кругов, особенно их коррумпированностью.

Восьмой Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями в своей резолюции «Коррупция в сфере государственного управления» отметил, что проблемы коррупции в государственной администрации носят всеобщий характер и их пагубное влияние ощущается во всём мире[155].

Проблема соотношения должностных и личных интересов государственного служащего при совершении им управленческих действий, непосредственно влияя на успешность осуществляемых в стране преобразований, в современных социально-экономических и политических транзитных условиях приобретает всё большую остроту, актуальность и безотлагательно требует комплексного, научно обоснованного решения. Преодоление складывающего упрощенного подхода к указанной проблематике – задача политической науки, которая на основе изучения

[155] *Лунев В. Коррупция, учтённая и фактическая. // Государство и право. 1996, №8. с.78.*

имеющегося исторического и мирового оплата призвана выработать соответствующие рекомендации для внедрения их в практику[156].

Политическая коррупция является одним из проявлений обособления аппарата управления от общества, которое позволяет использовать государственный механизм как инструмент для реализации частных и групповых интересов должностных лиц. Поэтому для решения проблемы коррупции необходимо минимизировать отрыв аппарата управления от народа. Проблема коррупции связана с проблемой развития демократии, понимаемая как подчинение государственного аппарата интересам общества. Достижение этой цели связано с обеспечением «прозрачности» деятельности государственного механизма. Чем больше открытость в работе должностных лиц, тем меньше у них шансов использовать свои полномочия в личных и групповых интересах. Основой для борьбы с коррупцией, служит тщательный мониторинг действий власти.

Борьба с коррупцией очень сложный и трудоёмкий процесс. Что касается Молдовы, то борьба с организованной преступностью и коррупцией была ещё при советской власти. Так, 23 декабря 1988 г. съезд народных депутатов СССР принял постановление «Об усилении борьбы с организованной преступностью». Следующим шагом в данном направлении стал указ президента СССР от 4 февраля 1991 года «О мерах по усилению борьбы с наиболее опасными преступлениями и их организованными формами»[157].

В переходный период борьба с коррупцией носит оттенок политической борьбы. Человек, который находится во власти, и решился на борьбу с коррупцией внутри власти, как правило, удаляется из неё, административно как минимум, если не больше.

Коррупция, в общем, и политическая коррупция в особенности, должна быть проанализирована в русле взаимоотношений между политической этикой, культурой и политической структурой, которыми она определяется.

Политика, в общем, также как и характеристики политических партий, стимулирует большое количество сфер к коррумпированному поведению, связанному с природой государства и классовой структурой.

Демократия рассматривается и как идеал, и как реальность. Как идеал она основывается на свободе, равенстве и справедливости. Современные демократические идеалы, согласно которым никакая сила извне

---

[156] *Куракин А.В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы: история и современность. // Государство и право. 2002, №9, с.43.*

[157] *Economie şi sociologie, 1994, nr.3. p.83.*

не должна оказывать на индивида давление (негативная свобода), и индивиды должны иметь возможность реализовывать всё, что они считают необходимым (положительная свобода), совместно с легитимизацией представительных органов. Ограничение негативной свободы приводит к функционированию положительной свободы, что и представляет собой современную демократическую реальность[158].

Все противоречия в демократическом государстве могут быть разрешены через консенсус и толерантность как общественные ценности.

Рекомендации по ограничению коррупции основываются на наблюдениях различий в её уровне между «здоровыми» и «больными» странами, где под «нездоровыми» подразумеваются транзитные страны. «Нездоровым» предполагается иметь развитую рыночную экономику, современную демократическую политическую систему, эффектное и беспристрастное судопроизводство и т.п. То есть – всё то, что «здоровые» страны выращивали в течение столетий, преодолевая все мыслимые социальные болезни и постепенно избавляясь от них. Важно отметить, что успешных антикоррупционных программ в масштабе стран крайне мало, а среди специалистов по борьбе с коррупцией весьма распространенно убеждение, что её легче пережить, чем излечить (правда, последние соображение ещё не проверено экспериментально).

Чтобы понять и оценить возможности борьбы с коррупцией в Молдове, необходимо проанализировать возможное участие в решении этой проблемы основных партнёров: органов власти, ключевых компонентов гражданского общества и общества в целом. Неудивительно, что в этой сложной ситуации, которая сложилась в Молдове, все «игроки» несут в себе и положительные и отрицательные «заряды» относительно борьбы с коррупцией.

Молдавское общество сильно разочаровано властно. Большой вклад в разочарование вносит устойчивый стереотип её коррумпированности. Поэтому крайне тяжело будет обрести доверие граждан и их поддержку при реализации серьёзной антикоррупционной программы.

Социально-психологические аспекты коррупции воздействуют в значительной мере на её обострение в транзитных обществах. Важность изучения данного аспекта может быть проиллюстрирована двумя примерами[159].

---

[158] *Закс В.А. Социокультурные предпосылки коррупции. // Государство и право. 2001, №4, с.53*

[159] *Лунев В.В. Коррупция, учтенная и фактическая. // Государство и право. 1996, №8, с.85*

1. По некоторым данным, в бытовую коррупцию вовлечено не менее половины активного населения постсоветских государств. При этом подавляющее большинство из них осведомлено о том, что коррупция – зло, отрицательно относится к нему; многие знают, что она уголовно наказуема. Следовательно, коррупция самый распространённый вид преступления. Однако человеческое сознание легко находит оправдание участию в нем.

2. Обычно говорят, что коррупция, в которую вовлекаются государственные служащие, сопряжена с так называемым конфликтом интересов. Это понятие имеет несколько толкований. Одно из них – конфликт между общественным интересом «службы» и корыстным личным интересом.

Мы видим, что коррупция меньше в западных странах. Но в то же время многочисленные социально-психологические данные свидетельствуют о наличии устойчивых различий между менталитетом населения стран, принадлежащих к западной и восточной цивилизации. Западный менталитет более индивидуалистичен. Значит, в западных странах личный интерес должен был бы чаще приводить к победе корыстного личного интереса и увеличивать коррупцию. Между тем, это не так. В чём причина несоответствия? Можно, конечно, вспомнить о законопослушности жителей западных стран. Но справедливо ли полагать, что они более законопослушны, чем жители Китая? Или речь должна идти о разных «законопослушностях»? А что делать с верхушечной коррупцией, которая остаётся довольно значимой в законопослушных странах?

Одной из составленных частей процесса коррупционного поведения является субъект коррупции. В качестве субъекта коррупции могут выступать как отдельный индивид, группа лиц, так и конкретный государственный институт (правительство, парламент, политические партии). Что касается политических партий, то многие случаи коррупции являются следствием внутренней деятельности коррупции. Лидер партии, обычно, ключевая фигура, которой дозволено манипулировать партийными фондами, которые легально или отчасти легально поступают от их сторонников. Как правило, каждая попытка установить более жёсткий и транспарентный контроль над источниками финансирования партий сталкивается с сопротивлением управляющей группы, которые под предлогом того, что каждая партия должна держать в тайне её источники финансирования, отклоняют любую попытку узнать больше о её финансировании.

Во многих случаях, партии преобразуются в обычные фирмы, которые нанимают на работу почасовых служащих, снимают помещения, со-

здают малоэффективные команды. У таких организаций отсутствует принципиальность в выполнении устава и программы, их главная задача – отмыть и заработать деньги. В последствии, происходит деградирование партийной политики и элит в обычные клубы по интересам с небольшими запросами, с нулевой производительностью и со слабой перспективой. Финансирование партий должно происходить в соответствии со строгой процедурой, чтобы гражданское общество могло препятствовать попыткам манипуляции голосами в корыстных политических целях.

Очевидно, что ни одна страна и ни одна политическая система не защищена от коррупции, но стабильное законодательство учит граждан и субъектов политики действовать в духе нужд последующего поколения. Проблема финансирования партий государством находится на рассмотрении у многих парламентов бывшего СССР, включая Россию и Украину, Грузию и Армению. Принятие подобного закона должно происходить с максимальной прозрачностью и доступностью для гражданского общества.

Молдавские власти сами обеспокоены потерей поддержки в обществе. Необходимость продлять своё существование посредствам выборов, заставляет власти заботится об усилении своей личности. Очевидно, что борьба с коррупцией – одно из эффективных инструментов решения этой задачи. Антикоррупционная риторика с удовольствием применяется представителями всех частей политического спектра. Однако любые шаги по ограничению коррупции носили до сих пор либо символический, либо фрагментарный характер.

Другим субъектом коррупции можно назвать государство как таковое. Например, в Республики Молдова, для того, чтобы зарегистрировать частное предприятие необходимо около 22 сертификатов и документов, которые официально стоят около 200-400 леев, но в итоге их сумма достигает 600-700$ США. В современной политологии это называется бюрократизмом. Данное понятие – одно из основных в любом серьёзном анализе или обсуждение механизмов современного государства, а теория бюрократизма является центральной концепцией в классических теориях государственного управления[160].

В социально-политическом плане сущность бюрократизма состоит в отрыве аппарата управления от общества, в результате чего он превращается в самостоятельную силу с собственными эгоистическими инте-

[160] *Бабаев М.М., Глувштейн Ю.Д. Бюрократизм в правоохранительной деятельности и пути преодоления. // Советское государство и право,1990, №9, с.5*

ресами, которые он всячески продвигает и обеспечивает, используя своё положение распорядителя общественными делами.

Другим проявлением коррупции со стороны государства, как субъекта коррупции, служит лоббизм. Лоббизм, как форма теневой коррупции по справедливому замечанию большинства политических и общественных деятелей, захлестнула современную власть на всех её уровнях.

Институт лоббизма это инструмент взаимодействия предпринимательских и властных структур, средство влияния различных заинтересованных групп на органы государственной власти и управления. Как массовое социальное явление он представляет собой одну из форм политической деятельности, универсальное политическое явление, разновидность политики, связанной с выражением и реализацией интересов определённых социальных общностей[161].

Лоббизм обычно рассматривается в трёх аспектах: лоббизм как социальное явление; лоббирование как вид политической деятельности; лобби как форма политической организации заинтересованных лиц. Эта политика может быть открытой, если осуществляется в соответствии с законодательством, или скрытой, если такое законодательство, регулирующее лоббискую деятельность, отсутствует. Маскировка политики является одной из важных причин коррупции.

В Молдове, России, Белоруссии, как и в любой стране переходного периода, проблема лоббизма очень актуальна. Несовершенство законодательства, низкий уровень политической культуры населения, превращает эффективно действующий на западе лоббистский механизм в ещё один источник коррупционных доходов.

Потенциальным субъектом коррупции, в переходных странах выступает любой государственный (бюджетный) орган. Это объясняется легко, особенно в случае постсоветских государств – недостаточный уровень финансирования и низкая заработная плата заставляют брать людей взятки не в корыстных целях, а в целях выживания.

Итак, коррупция увеличивается, когда страна находится в стадии трансформации, как Молдова и другие постсоветские государства. Причин для этого много, в том числе и то, что наши страны не были готовы ко столь быстрому, а отчасти внезапному переходу. Были не готовы не только в моральном плане на уровне общества, но в первую очередь на уровне руководства и организации государством.

---

[161] *Martîncic E. Activitatea de lobbism în Moldova: esenţa, starea şi reglementarii juridice // "Juristul Moldovei", 2000, 29 iulie, nr.22 (101), p.3*

В результате возникло множество пробелов в законодательстве, что позволяло трактовать многие нормативные акты в зависимости от необходимости. Именно здесь на ум приходит афоризм: «Закон что дышло, куда повернёшь, туда и вышло». Отсутствовали документы, регламенты, которые бы контролировали, определяли сферу деятельности государственных служащих. Всё это, привело к увеличению уровня коррупции, и как ни парадоксально носителями, субъектами коррупции стали государственные органы, которые по своему назначению должны играть обратно пропорциональную роль, а именно – защита и отстаивание прав рядовых граждан.

Насколько эффективны эти меры? Способны ли они улучшить ситуацию? Борьба с коррупцией в каждой отдельно взятой стране имеет свои особенности и специфику, но она всегда упирается в деньги. Антикоррупционая программа требует больших денег, однако если учесть что в год в среднем экономические агенты республики выплачивают в качестве взяток сумму, равную одной трети доходной части государственного бюджета, то деньги можно найти. Это можно рассматривать как капиталовложение, так как деньги, вложенные на борьбу с коррупцией, через определённое время начнут приносить прибыль.

Но следует принять к сведению, что одномоментная «ампутация» системы коррупционных отношений может вызвать экономический и социальный коллапс. Это значит, что антикоррупционные программы, осуществляемые в рамках антикоррупционной политики государства должны очень осторожно вторгаться в ткань других социальных и экономических отношений.

Библиография:

Economie şi sociologie. 1994, nr.3.

Grigoraş N. Instituţii feudale din Moldova. Organizarea de stat pînă la mijlocul sec. XVIII-lea. – Bucureşti, Ed. Academiei, 1971.

Martîncic E. Activitatea de lobbism în Moldova: esenţa, starea şi reglementarii juridice. // “Juristul Moldovei”, 2000, 29 iulie, nr.22 (101).

Preasca I. În Republica Moldova anual mita constitue circa două miliarde de lei. // “Ţara”, 2002, 19 decembrie.

Бабаев М.М., Глувштейн Ю.Д. Бюрократизм в правоохранительной деятельности и пути преодоления. // Советское государство и право, 1990, №9.

Закс В.А. Социокультурные предпосылки коррупции. // Государство и право, 2001, №4.

Куракин А.В. Административно-правовые средства предупреждения и пресечения коррупции в системе государственной службы: история и современность. // Государство и право, 2002, №9.
Лунев В. Коррупция, учтённая и фактическая. // Государство и право, 1996, №8.

INTERESELE NAȚIONAL-STATALE ŞI PROIECTAREA LOR ÎN MASS MEDIA. CAZUL REPUBLICII MOLDOVA[104]

Dumitru ȚURCANU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea de Jurnalism şi Ştiințele Comunicării
Catedra de Jurnalism
Lector superior

This article is dedicated to the role of the media in projecting political interest of the Republic of Moldova during the transitional period.

In the state of territorial dismemberment of our country the media does not show any civic responsibility and continues to stimulate the secessionist endeavors of some political groups, which substitute national and state interest with their own selfish goals.

Under these conditions the media in Moldova should do more to actively promote national interest and values.

Ideea consensului social-politic, actuală de la sfîrşitul anilor ’90 ai secolului trecut pînă în zilele noastre, ca parte constitutivă a abordării conceptuale a procesului tranzitoriu transformațional în Republica Moldova, poate fi examinată doar în contextul corelativ interes particular/individual şi general / național-statal.

După prăbuşirea Uniunii Sovietice noile state posttotalitare au apărut, cît n-ar fi de paradoxal, anume sub presiunile antistatale ale mişcărilor de eliberare națională, care tratau instituțiile statale doar ca nişte mecanisme de constrîngere a intereselor naționale, ca o frînă în calea constituirii identității naționale a populației. Tendința de a nu pune semn de egalitate între națiune şi

[104] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor Victor MORARU*

stat determină şi pînă azi multitudinea vectorilor în politica internă şi externă a diferitelor grupuri şi comunități de interese din Republica Moldova. Mozaicarea intereselor național-identificative ale naționalităților şi identităților istorice în limitele aceluiaşi stat în devenire, plus pozițiile puternice ale mentalității şi comportamentului totalitar în construcția acestuia, au condus la grave instabilități şi conflicte[162].

În acest studiu vom încerca o abordare a intereselor național-statale la macronivel, ceea ce presupune subordonarea obiectivelor activității politice unor valori, în afara cărora existența de-jure şi de-facto a statului ca atare ar fi problematică: suveranitatea, integritatea teritorială, securitatea economică, financiar-valutară, promovarea politicii externe a neutralității, conform Constituției, dezvoltarea instituțiilor democratice şi a.

Cu alte cuvinte, apelînd la formula lui S.Tămaş, interesul național presupune „prioritatea absolută ce subordonează necondiționat ansamblul acțiunilor unei națiuni în funcție de evoluția situației sale interne şi a mediului internațional"[163].

Iar mass media, interpătrunzînd cu cîmpul politic, poate juca rolul nu numai de moderator, ci şi de integrator şi coagulator al intereselor naționale.

Or, o societate de tip democratic, o națiune, un stat nu pot exista şi funcționa în normalitate, dacă lipseşte factorul coagulator al intereselor tuturor cetățenilor, interdependența intereselor individului, grupurilor, societății (statului) în general. Paradigma democratică postulează un concept al interesului general, conform căruia interesele particulare (adică ale părților) nu sunt contrare şi alternative, ci, dimpotrivă, constitutive, înțelegîndu-se prin aceasta că interesele particulare contribuie în mod potențial la constituirea interesului general[164]. J.Habermas accentuează că anume politica este acel mediu, care în mod firesc solidarizează cetățenii unei comunități, care apriori descoperă recunoaşterea reciprocă a drepturilor şi intereselor fiecăruia dintre ei[165]. Însuşi procesul democratic, subliniază autorul, făcând trimiteri la concepțiile „liberale", are misiunea de programare a statului în interesele societății. Ast-

---

[162] *Cf.: Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău: CE USM, 2001, p. 258-265.*

[163] *Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. – Bucureşti: Casa de editură şi presă „Şansa" SRL, 1996, p.134.*

[164] *Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. – Chişinău: CE USM, 2000, p.293.*

[165] *Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. – Санкт-Петербург: Наука, 2001, p.382.*

fel, unul din rolurile primordiale ale statului de drept, o funcție a sa fundamentală este anume de *reprezentant și apărător al intereselor naționale*[166].

Profilarea intereselor naționale este determinată de mulți factori: economic, politic, social, demografic, sociologic, istoric, informațional. Interesele naționale, ca termen este asociat încă din secolul XIX cu calificativele „securitate națională", „interese supreme", „interese vitale", care au substituit cele de „demnitate" şi „onoare națională", proprii politicii personificate de suveran a epocii dinastice.

În perioada celor două războaie mondiale şi cea a „războiului" rece interesele naționale au obținut echivalentul de „putere", vectorul politicii de stat fiind orientat nu numai spre apărarea securității sale, a națiunii proprii dar mai mult – la justificarea agresiunilor militare împotriva altor state. Astfel, numai după fondarea ONU în 1945 în lume au avut loc peste o sută de războaie, protagonişti fiind chiar membrii acestui forum internațional, fondat în mod special ca un instrument al menținerii păcii. Practic, nu există punct geografic, unde în această perioadă, nu s-ar fi manifestat „interesele naționale" ale marilor puteri. SUA în Coreea, Vietnam, în Caraibe, America Latină, Afganistan, Iraq; URSS în Ungaria, Cehoslovacia, Afganistan; China în Tibet şi Vietnam; Turcia în Cipru; Israel în teritoriile țărilor arabe vecine. Aceste „interese vitale" au fost motivate pentru conflictele armate dintre țări ale lumii, avînd la bază pretenții teritoriale: Marea Britanie – Argentina; India – Pachistan; Iran – Irac; China – URSS; China – Taiwan, Vietnam – Cambodgia etc.

Acest model al „intereselor vitale" este amplificat la nivel global, vizînd apărarea democrației şi contracararea terorismului internațional. Mass media scrise şi audiovizuale, de cele mai multe ori, sunt angajate în sprijinul acțiunilor statului respectiv, promovând imagini favorizante puterii.

În toate țările est-europene postautoritare perioada de tranziție este marcată prin acțiuni de determinare a intereselor identității național-statale. În Republica Moldova această problemă se configurează într-un mod deosebit de acut. Disensiunile în conceptele de bază ale strategiei dezvoltării Republicii Moldova, instabilitatea şi „fluiditatea" regimului politic – numai pe parcursul unui deceniu în țara noastră au fost trei regimuri: *prezidențial* (3 septembrie 1990–28 iulie 1994), *semiprezidențial-semiparlamentar* (29 iulie 1994 – 4 iulie 2000) şi *parlamentar* (5 iulie 2000)[167], dezmembrarea teritorială şi cursul inert al reformelor social-economice, politica externă descumpănită şi

---

[166] *Bondrea A. Opinia publică, democrație şi statul de drept. – Bucureşti: Editura Fundației „România de Mâine", 1996, p.200.*

[167] *Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale în 2 vol. – Chişinău: CE USM, 2000, v.1, p.3*

inconsecventă a tuturor guvernărilor din aceşti ani, lipsa unei idei naționale, care ar putea aduna în jurul ei cetățeni cu diverse concepții politice, sociale, confesionale – toate acestea, multiplicate prin inerție, natura perimată a mentalității politice a elitelor din Republica Moldova, creează confuzie şi derută pînă şi la aprecierea cursului evoluției social-statale curente, fără a mai vorbi de o perspectivă istorică îndepărtată. Unii politicieni şi forțe politice de orientare de dreapta pun sub semnul întrebării însăşi existența ca stat independent, suveran, a Republicii Moldova pe arena istorică. Astfel, Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD), Partidul Național Liberal (PNL), Partidul Național Român (PNR), Partidul Reformei (PR), Partidul Țărănesc Creştin Democrat (PȚCD) ş.a., organele partinice de presă şi cele afiliate lor – „Țara" (pînă în 2003), „Flux", „Timpul", „Jurnal de Chişinău", posturile de radio din capitală „Antena C", „Radio Contact", „PRO FM", „Vocea Basarabiei" (Nisporeni), de televiziune PRO-TV, „Euro-TV" (Chişinău), „Blue Star" (Bălți) şi altele, deschis sau camuflat, promovează ideea că Moldova nu are viitor decît prin procesul de „restabilire a dreptății istorice" şi reunirea ei cu România. Nu întîmplător, politologul şi politicianul O.Serebrean, analizând *perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova* (în articolul omonim), constată că „resursele naturale limitate şi încetinirea reformelor social-economice, amplasarea într-o zonă geografică turbulentă şi calitatea de „zonă-tampon" între Europa în plină integrare şi spațiul ex-sovietic, în dezintegrare fac din Republica Moldova o țară problematică"[168].

Unele partide de stînga (Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, Partidul Socialist, Mişcarea social-politică republicană „Равноправие", Partidul Republican din Moldova) şi presa rusolingvă şi rusofilă (ziarul guvernamental „Независимая Молдова", „Вечерний Кишинев", „Коммерсант плюс", „Ольвия-пресс", „Комсомольская правда в Молдове", „Труд в Молдове", „Время"), emisiuni ale posturilor de radio „Polidisc", „Radio-Delta", „Радио на семи холмах", de televiziune NIT, ORT-1 Moldova, SUN TV, TV-26, „Мир-Молдова", presa şi audiovizualul din raioanele de est şi din sudul Moldovei nu rareori, în detrimentul intereselor statale ale Republicii Moldova de integrare şi unitate teritorială, suveranitate şi independență, stimulează aspirațiile separatiste din societate.

Stabilitatea politică şi socială nu constituie sintagme abstracte. Ele trebuie examinate într-un context istoric real, dar, evident, în cadrul unor relații dialectice de transformări şi evoluări cantitative şi calitative. În societățile de tranziție, caracterizate prin emergența sistemului politic, lipsa economiei de

---

[168] Serebrean O. Perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova. // Securitatea şi apărarea națională a Republicii Moldova. – Chişinău: Editura Arc, 2002, p.16.

piață şi a societății civile, stabilitatea poate fi atinsă, după cum arată cercetătorul P.Fruntaşu, doar atunci cînd interesele diferitelor grupuri vor coincide, ceea ce nu înseamnă că ele trebuie să fie identice. Aceste interese pot fi contradictorii, ba chiar aflate în confruntare, dar echilibrul şi, prin urmare, stabilitatea între grupurile sociale devine posibilă în cazul prevalenței coincidenței de interese[169].

Mass media, racordîndu-se la interesele generale, pot contribui la susținerea procesului de stabilitate în societate, şi, dimpotrivă, orientîndu-se la interesele politice (economice, sociale) înguste de grup, sunt în stare să provoace destabilizarea parțială (temporară) sau generală (totală), inclusiv animozități, dezintegrarea unor sisteme politice şi chiar prăbuşirea lor.

În perioada conflictului de pe Nistru, mass media de pe un mal şi de pe celălalt erau într-o competiție monstruoasă, ațîțînd spiritele, tirajînd în paginile publicațiilor, la microfoane şi la ecrane ură, intoleranță, furie. Tocmai fenomenul responsabilității (sau lipsei acesteia) mass media, jurnaliştilor, care de rînd cu politicienii, au fost în măsură să stingă procesul confruntărilor şi nu să-l provoace, să creeze premise pentru stabilitate şi nu destabilizare, ar constitui, credem, un obiect de studiu fundamental pentru politologi, cât şi pentru medialogi. Presa, ca şi elitele politice de atunci, putea contribui la evitarea conflictului, putea bloca dezvoltarea lui exagerată, dacă ar fi manifestat deplină competență şi profesionalism[170].

Mass media, angajate în reproducerea anumitor interese de grup, sau exprimând interesele geopolitice ale unor forțe politice sau puteri de stat, difuzează din start materiale cu un pronunțat caracter instigator şi destabilizator. Iată cum este prezentată la HTB reținerea de către autoritățile din Osetia de Sud a unui grup de soldați ai forțelor Ministerului de Interne al Georgiei. În jurnalul televizat „Страна и мир” din 24 iunie 2004 sunt arătați prizonierii capturați stînd îngenuncheați într-o piață mare a oraşului cu mîinile la ceafă. În jur populația din oraş, în linişte, îi priveşte ca la menagerie. Această scenă de umilință este fortificată de operator prin câteva prim-planuri demonstrînd ura şi revolta în ochii reținuților. Apoi se repetă cadrele, reprezentîndu-i pe captivi mergînd în rînd unul după altul cu mîinile sus, împreunate la ceafă. Şi comentariul prezentatorului: „Aceste imagini asociativ amintesc osetinilor de parada victoriei de la Moscova, când anume aşa treceau prizonierii fascişti”.

---

[169] *Fruntaşu P. Stabilitatea sistemelor politice în condițiile democratizării. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe socioumanistice”, v.III. – Chişinău: CE USM, 2001, p.99.*

[170] *Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. Puterea politică şi conflictul social. Studiu istorico-politologic. – Chişinău: CE USM, 1999, p.3.*

Dincolo de aspectul manipulatoriu al acestui exemplu, am vrea să menţionăm forţa puternică de impact a mass media asupra actelor deciziţionale, fie că e vorba de politică, economie, relaţii internaţionale sau stabilitate socio-psihologică la nivel de ţară. Interesele naţionale politice pot fi, deci, modelate. Ele sunt amplificate *in corpore* de mass media cu potenţialul ei persuasiv. Ele pot provoca actorii politici la nişte acţiuni nepolitice. Mass media sunt gata să programeze cvasirealităţi care ar putea arunca omenirea după limitele unei normalităţi.

Revenind la problema integrităţii teritoriale a Republicii Moldova şi reglementarea diferendului din zona de est a ţării, considerăm necesară abordarea subiectului nu atât sub aspectul practicii politice de stingere a conflictului, ci din unghiul confruntării de interese locale, de grup şi celor geopolitice globale. Încercările celor trei preşedinţi de ţară şi ale mai multor parlamente de a soluţiona problema nu s-au bucurat de succes. Experţii străini şi autohtoni nu odată s-au întrunit pentru a propune variante, modele, proiecte.

Problema, desigur, constă nu numai în nedorinţa părţilor de a găsi un echilibru al intereselor, a subordona interesele particulare ale forţelor din dreapta şi stînga Nistrului celor general-statale. Fiind de mai mult timp un conflict de talie europeană, el necesită şi acţiuni neordinare, coordonate, atât din partea autorităţilor de la Chişinău şi Tiraspol, cât şi statelor-garante, comunităţii internaţionale. Ratarea semnării de către V.Voronin şi V.Putin a aşa numitului „plan Kozak" la 25 noiembrie 2003 a bulversat opinia publică din ţară, scoţând opoziţia în stradă şi dezorientând totalmente factorii politici din ambele părţi ale Nistrului. Dezideratele reglementării dintr-o „necesitate convenabilă" s-au transformat într-o „iluzie a necesarului", stimulând, de fapt, în continuare escaladarea crizei. Explicând motivul nesemnării Memorandumului, preşedintele V.Voronin la conferinţa de presă din 3 decembrie 2003 susţinea că planul „lua în consideraţie mai mult interesele autorităţilor de la Chişinău şi Tiraspol decît interesele de lungă durată ale populaţiei de pe ambele maluri ale Nistrului"[105]. Astfel, în mod public a fost recunoscut faptul, că intereselor naţionale de reglementare pe cale paşnică a conflictului, intereselor instaurării păcii şi stabilităţii în regiune le sunt contrapuse interesele elitelor politice atât chişinăuene, cât şi tiraspolene.

Unii analişti (N.Negru, C.Tănase, А.Александров, Ф.Ангели, Р.Западинский ş.a.) califică acest eşec nu numai prin absenţa unui plan concret realist de reglementare a diferendului, prin starea de deconcertare a actorilor politici de la Chişinău, lipsa lor de profesionalism, dar şi drept o dorinţă camuflată nereuşit de a se simţi confortabil la alegerile parlamentare din 2005.

---

[105] *"Moldova Suverană", 2003, 4 decembrie*

În comportamentul mass media vis-a-vis de problema soluționării conflictului nistrean pot fi conturate câteva aspecte.

■ Presa de pe ambele maluri ale Nistrului n-a părăsit încă tranşeele războiului, continuînd să se afle într-o stare de confruntare şi atacuri agresive. Această ipostază a fost semnalată cu îngrijorare şi de Claus Neukirch, reprezentantul pentru presă şi relații cu publicul al misiunii OSCE în Republica Moldova: „Astăzi este important să fie reflectată cît mai larg şi cu maximă corectitudine situația de pe cele două maluri ale Nistrului. Fără ură, fără a stimula procesele de divizare a Republicii Moldova. Aceasta, este responsabilitatea jurnaliştilor de aici, dar şi de dincolo". Vorbind despre accesul la informație, a remarcat C.Neukirch, de aşa ceva are nevoie nu numai presa, ci şi populația, căreia i se prezintă informația respectivă prin intermediul presei. Un spațiu informațional comun este foarte important pentru dezvoltarea unei societăți[106].

■ Puterea, practic, a renunțat să conlucreze cu presa privind mediatizarea celor mai importante inițiative, propuneri, planuri de reglementare. Ideile federalizării, Memorandumului, tezele principale conceptuale ale Constituției statului federativ sunt limitate de utilizarea internă a factorului politicii, fără a fi înaintate pentru largi discuții, pentru a „cuceri" masele. Avem un caz cu totul aparte cînd autoritățile unui stat nu sunt preocupate ca interesele naționale supreme să devină şi interesele private ale fiecărui grup social, ale fiecărui cetățean.

■ Fiind legate de interesele unor grupuri mari politico-economice din Republica Moldova şi dincolo de hotarele ei, mass media rămîn în mare parte şi ele în afara discursului politic privind procesul de reglementare a diferendului nistrean.

Reflectarea fragmentară şi tendențioasă a evenimentelor în presa ambelor părți, lipsa unor mesaje clare ale actorilor politici şi discuții ample, libere şi controversate, la care ar fi atrasă şi societatea civilă, vorbesc despre nedorința sau incapacitatea mass media de la noi de a aborda la modul cel mai serios atât problemele conflictului la nivel conceptual, cât şi esența crizelor generate de separatismul şi extremismul politic.

Interesele economice pentru Republica Moldova, atât la nivel național, cât şi mondial, au fost pe parcursul ultimului deceniu şi jumătate într-un proces continuu flotant, propulsîndu-se în prim-plan ba unele, ba altele. Firesc, unele caracteristici sunt comune pentru întregul spațiu al tranziției. În lipsa unui salvator „plan Marschall" şi în condiții istorice inedite, societățile est-europene trebuie „prin ele însele" să se preocupe cel puțin în mod egal de so-

---

[106] "Timpul", 2004, 14 mai

luţii concrete guvernamentale şi de strategii economico-sociale, de modele evolutive tranzitorii şi posttranzitorii[171]. La această perioadă este actuală determinarea intereselor economice de durată, care ar fi concentrate într-o concepţie credibilă a politicii externe sau o doctrină viabilă a securităţii economice[172]. Autorul valorează o tipologizare a intereselor economice general-statale, cum ar fi dezvoltarea factorului uman, obţinerea unei imagini externe favorabile dezvoltării mediului investiţional, reducerea ponderii economiei subterane, depăşirea dependenţei energetice, restabilirea integrităţii economice a Republicii Moldova, importul standardelor, tehnologiilor şi stabilirea relaţiilor strategice cu ţările Uniunii Europene etc.[173] Bineînţeles, că nu sunt duse pînă la capăt şi alte transformări radicale în economia Republicii Moldova, cum ar fi privatizarea, perfecţionarea mecanismului de piaţă, asigurarea cadrului legislativ al acestor schimbări. Aşadar, interesul economic vine în strînsă concordanţă cu cel politic, ca acesta, la rîndul său să-l modifice esenţial[174].

Implicarea mass media în susţinerea intereselor economice naţionale şi promovarea politicilor evolutive în sfera economică poate fi apreciată drept oscilatorie. În ultimul timp semnalăm un proces de racordare a intereselor mass media la nevoile, necesităţile şi realizarea strategiilor economiei naţionale a Republicii Moldova. Tot mai mulţi lucrători ai presei nu consideră deja jurnalismul economic drept ceva steril, ce nu lasă loc pentru hazard publicistic[175]. Materiale din „Moldova Suverană" şi „Nezavisimaia Moldova", „Logos-Press", „Молдавские ведомости", „Деловая газета", „Bănci şi audit"; emisiunile radiofonice şi televizate „Cadran economic", „Intersecţii economice", „Studioul „Z", „Vectorul european" (Compania „Teleradio-Moldova"), „Капитал" (ORT-1 Moldova), „Profit" (PRO-TV) prezintă doar reproductiv fenomenele şi evenimentele ce au loc în economia ţării, şi nu comentează esenţa reformelor, orientările strategice ale politicii economice a puterii. Or, în Moldova, după cum menţionează T.Dani, analizând rezultativitatea tranziţiei, aceste reforme nu s-au ales cu altceva decât cu „un *regres social-economic* pronunţat, cu *pauperizarea masivă* a populaţiei şi cu *creşterea ine-*

---

[171] Radu Al. şi a., Sistemul politic românesc, un sistem entropic? – Bucureşti: Editura Tehnică, 1995, p.116.

[172] Prohniţchi V. Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova. // Securitatea şi apărarea naţională a Republicii Moldova. – Chişinău: Editura Arc, 2002, p.180.

[173] Ibidem, p.180-188.

[174] Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău: CE USM, 2001, p.319.

[175] Bercu V. şi a. Jurnalism economic: teorie, practică, studii de caz. // Asociaţia ziariştilor Economişti. - Chişinău: Epigraf, 2003, p.53.

galităţilor social-economice, cu *distrugerea* iraţională şi frauduloasă a *potenţialului social-economic* şi cu *îndatoriri externe enorme*” (s.a.)[176].

Devine limpede, că interesele naţionale (politice, economice, sociale, culturale) au un suport valoric esenţial. Lipsa acestuia în societăţile de tranziţie creează mari dificultăţi, deoarece neavînd o orientare în formă de valori şi idealuri general-naţionale, valorile ce se formează în cadrul maselor sunt dificil de identificat cu interesele naţionale ale statului în general[177]. Actorii politici sunt chemaţi să asigure unitatea socială în jurul acestor valori. P. Ţuţea preciza în acest sens că este vorba de *unitate în diversitate, nu uniformizare mecanică* (s.a.), ceea ce înseamnă că ordinea politică este bine clădită; nu este adică posibilă o autonomie a valorilor, care ar însemna anarhie şi haos. Toate valorile: religioase, morale, politice, estetice etc. trebuie contemplate organic, împletite armonios în întregul naţional[178]. Aceste valori, idealuri, criterii de acţiuni şi comportament, constituie în linii mari ideologia politică, ceea ce reprezintă „ansamblul relativ structurat al ideilor care, prin originea şi funcţia lor, exprimă, într-o formă sau alta, direct sau indirect interesele, aspiraţiile şi ţelurile politice ale unui anumit grup social”[179].

Pornind de la experienţa regimurilor totalitare, unde ideologia execută rolul de singură doctrină politică oficială şi acceptarea ei tradiţională ar însemna nu numai o acţiune anticonstituţională[180], dar şi alinierea tuturor concepţiilor, ideilor, teoriilor, viziunilor politice la una singură, cea oficială, privilegiată de stat, celelalte fiind negate şi chiar interzise, utilizarea acestei noţiuni ar putea trezi neînţelegeri şi ambiguităţi, mai ales în contextul respectării principiilor democraţiei şi ale pluralismului politic şi de opinii. Iată de ce în sensul totalităţii de valori, criterii, idei, tactici, concepţii, credinţe ce vizează atingerea adevăratelor interese generale ale populaţiei unui stat tot mai des este aplicat termenul generalizator de idee naţională sau idee statală.

Fiecare popor, fiecare naţiune are nevoie de o idee integrativă, coagulativă a tuturor cetăţenilor. În anii „marii depresii economice” pentru America,

---

[176] *Danii T. Republica Moldova în spaţiul tranziţiei şi costul social al reformelor. (Analiză şi evaluare sociologică). – Chişinău: Pontos, 2004, p.117.*

[177] *Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în constituţia politică a societăţii de tranziţie. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău: CE USM, p.127.*

[178] *Ţuţea P. Proiectul de Tratat. – Braşov: Pronto, Chişinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1992, p. 98.*

[179] *Mitran I. Politologia în faţa secolului XXI. – Bucureşti: Editura Fundaţiei „România de Mâine”, 1997, p.32.*

[180] *În art. 5 (alin. 2) al Constituţiei Republicii Moldova este stipulat: „Nici o ideologie nu poate fi instituită ca ideologie oficială a statului”.*

preşedintele ei Franklin Delano Roosevelt s-a adresat către națiune cu o expunere clară a noului curs al guvernului şi oamenii au înțeles ce trebuie să facă şi cum vor trăi în continuare. Astfel a fost realizat planul de reforme „New Deal”, care a scos țara din criză, avansînd-o în primele rînduri ale statelor lumii.

Unul din primii economişti din România Dionisie Pop Marțian (1829-1865), fiind preocupat ca poporul țării sale să realizeze un progres social esențial, să atingă o treaptă pe care o merită, evitând dominația străină, a înaintat la mijlocul secolului XIX deviza „Prin noi înşine!”, care s-a bucurat de sprijin larg din partea maselor.

Nu numai sloganele electorale pot uni o națiune pentru o scurtă perioadă de timp[181]. Ideea casei comune poate şi mai mult consolida şi unifica un popor. În acest context Zb.Brzezinski pleda pentru formula „cămin”. Casa are implicații arhitecturale, spunea el, căminul are implicații relaționale. „Primul presupune o structură, cel de-al doilea – o familie. Pentru a fi izbutit, căminul trebuie să fie o casă, iar pentru a fi o casă, care să adăpostească viața, el trebuie să fie un cămin”.[182]

Sub acest acoperiş urmează să prospere valori general-umane şi naționale. La fel ca şi valorile patriotismului, demnității naționale, trecutului istoric glorios, realizărilor în domeniile învățămîntului, ştiinței, culturii, sportului etc. Mass media poate să contribuie ca unii cetățeni să depăşească „complexul de inferioritate” al culturii politice, să nu se stingherească manifestîndu-şi sentimentele de patriotism, credință, fidelitate față de idealurile naționale. Debarasarea de stereotipurile ideologiei comuniste trebuie să fie însoțită de un complex educațional bine gîndit şi eficace. Nu este suficient a scrie cu majuscule cuvintele „Patrie”, „Popor”, „Neam”. E necesar de creat simbolurile noului stat independent Republica Moldova, la fel ca ale multor țări ale lumii.

Vizitînd încă în anul 1831 America şi realizînd în urma acestei călătorii fundamentala sa lucrare “Despre democrația în America” Alexis de Tocqueville scria următoarele: „În SUA patria se face simțită pretutindeni. Este obiectul solicitudinii de la nivelul satului pînă la cel al întregii Uniunii. Locuitorul se simte legat de toate interesele țării, ca şi cum ar fi ale sale. Se mîndreşte cu gloria națiunii, are sentimentul, că în succesele acesteia regăseşte propria lui contribuție şi se mîndreşte cu ea; se bucură de prosperitatea generală

[181] *Toveron G. Comunicarea politică azi. – Oradea: Antet, 1996, p.10.*

[182] *Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti: Editura Diogene, 1995, p.57.*

de pe urma căreia trage foloase. Ceea ce resimte el față de patrie este analog sentimentului pe care oamenii îl poartă familiei lor”[183].

Mass media exercită o acțiune de integrare a indivizilor în totalitatea de convingeri, atitudini şi cunoştințe general acceptate[184]. Prin media are loc procesul de socializare a indivizilor. În raport cu alți agenți socializatori – şcoala, părinții, biserica, mediu – mass media incorporează transmiterea ansamblului de idei dominante prin valoarea lor[185]. Or, în cazul Republicii Moldova, unde lipseşte o idee statală, națională (în sensul întregului popor), mass media ar putea să reînvie, să genereze, să amplifice, să promoveze acele sisteme de valori, idei, principii, care se aflǎ de asupra grupurilor şi partidelor, organizațiilor şi formațiunilor, indivizilor şi liderilor, pornind de la faptul că ele constituie în ansamblu elemente constituante ale intereselor național-statale ale acestei țări.

Bibliografie:

Bercu V şi a. Jurnalism economic: teorie, practică, studii de caz. // Asociația Ziariştilor Economişti. - Chişinău: Epigraf, 2003.

Bondrea A. Opinia publică, democrație şi statul de drept. – Bucureşti: Editura Fundației „România de Mâine”, 1996.

Brzezinski Zb. Europa Centrală şi de Est în ciclonul tranziției. – Bucureşti: Editura Diogene, 1995.

Cernencu M., Galben A., Rusnac Gh., Solomon C. Republica Moldova: istoria politică (1989-2000). Documente şi materiale în 2 vol. – Chişinău: CE USM, 2000.

Danii T. Republica Moldova în spațiul tranziției şi costul social al reformelor. (Analiză şi evaluare sociologică). – Chişinău: Pontos, 2004.

Fisichella D. Ştiința politică. Probleme, concepte, teorii. – Chişinău: CE USM, 2000.

Fruntaşu P. Stabilitatea sistemelor politice în condițiile democratizării. // Analele Ştiințifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Ştiințe socioumanistice”, v. III. – Chişinău: CE USM, 2001.

Mitran I. Politologia în fața secolului XXI. – Bucureşti: Editura Fundației „România de Mâine”, 1997.

Pop D. Mass media şi democrația. – Iaşi: Polirom, 2001p.

---

[183] *Tocqueville, de A. Despre democrația în America. – Bucureşti: Humanitas, 1995, v. I, p.146.*

[184] *Acceptate prin legislația în vigoare, care exclude şovinismul, naționalismul, xenofobia, ura şi intoleranța etnică şi confesională, segregație rasială, constrîngerea drepturilor şi libertăților omului etc.*

[185] *Pop D. Mass media şi democrația. – Iaşi: Polirom, 2001, p.218.*

Prohnițchi V. Securitatea economică a unui stat mic. Note de reper pentru Republica Moldova. // Securitatea şi apărarea națională a Republicii Moldova. Institutul de Politici Publice. – Chişinău: Editura Arc, 2002.
Radu, Al. şi a. Sistemul politic românesc, un sistem entropic? – Bucureşti: Editura Tehnică, 1995.
Saca V. Interese politice şi relații politice. Dimensiuni tranzitorii. – Chişinău: CE USM, 2001.
Sandu I., Sandu R. Renovarea valorilor ideologice în constituția politică a societății de tranziție. // MOLDOSCOPIE. (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău: CE USM, p.121-132.
Serebrean O. Perspectivele geostrategice ale Republicii Moldova. // Securitatea şi apărarea națională a Republicii Moldova. Institutul de Politici Publice. – Chişinău: Editura Arc, 2002, p.11-31.
Tămaş S. Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică. – Bucureşti: Casa de editură şi presă „Şansa” SRL, 1996.
Tocqueville, de A. Despre democrația în America. – Bucureşti: Humanitas, 1995.
Toveron G. Comunicarea politică azi. – Oradea: Antet, 1996.
Țuțea P. Proiectul de Tratat. – Braşov: Pronto. - Chişinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1992.
Zavtur A., Moşneaga V., Rusnac Gh. Puterea politică şi conflictul social. Studiu istorico-politologic. – Chişinău: CE USM, 1999.
Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. – Санкт-Петербург: Наука, 2001.

СТУДЕНЧЕСКАЯ МОЛОДЕЖЬ В СИСТЕМЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ЦЕННОСТЕЙ

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
факуьтет международных отношений,
политических и административных наук
лаборатория «Социология политики»
заведующий лабораторией,
доктор, доцент

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
факуьтет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра политических и административных наук
заведующий кафедрой,
доктор-хабилитат, профессор

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
ректор, доктор-хабилитат, профессор,
член-корреспондент Академии Наук Молдовы

The authors of the article examine the role of religion and the church in formation of value orientations of students. The conclusion is being made that the role of religion and the church increases during periods of ideology changes. But their role in formation of value orientations of the youth of the Moldovan society is rather insignificant. At the same time, the comparison to the youth of other countries (Romania for instance) shows a higher level of trust of Moldovan young people. The article includes materials of the sociological research conducted by its authors.

1. Религиозная принадлежность студенческой молодежи

Нравственно-культурные преобразования, происшедшие в молдавском обществе на рубеже XX–XXI веков, оказали существенное влия-

ние, прежде всего, на духовные ценности учащейся молодежи. Именно для этой социальной категории, в отличие от старшего поколения, период выбора терминальных нравственных ценностей и норм совпал с глубочайшей социальной аномией.

С разрушением государственной системы воспитания в период формирования личностной нравственной позиции молодежь оказалась без существовавшей ранее поддержки формальных социальных институтов. Основная тяжесть в нравственной социализации учащейся молодежи выпала на такие социальные институты как семья и церковь.

Влияние религии на формирование терминальных нравственных ценностей осуществлялось на всем протяжении исторического развития человечества. Поэтому следовало бы ожидать, что церковь и религия и в настоящий временной период возьмут на себя основную ответственность и станут одним из основных факторов, определяющих нравственное воспитание молодежи. Таким образом, религия и церковь приобретают в молдавском обществе особенное значение именно в настоящее время.

Такие предположения не случайны. Как показывают наши исследования[186], учащаяся молодежь не безразлична к религии. В сравнении с другими возрастными группами населения молдавского общества молодежь характеризуется относительно более высоким уровнем религиозности. Подобная ситуация характерна и для других стран постсоветского пространства[187].

В этой связи важно отметить, что влияние религии и церкви на формирование терминальных социальных ценностей, как показывают данные следующей таблицы, распространяется на большую часть учащейся молодежи. В нашем исследовании 64,8% от общего количества опрошенных относит себя к людям религиозным. В то же время более трети опрошенных респондентов находится вне системы религиозного влияния. В том числе около 20% вообще относят к нерелигиозным людям и даже атеистам. Эти данные свидетельствуют о том, что влияние церкви и религии на молодежь хотя и значительно, но не абсолютно.

---

[186] *Исследование 2001-2003 годов на базе студентов 1-5 курсов факультета международных отношений, политических и административных наук. Выборка составила 650 (2001 г.) и 250 (2003 г.) респондентов. Коэффициент доверия составляет 97%.*

[187] *Филатова О.Г. Социология религии. – Санкт-Петербург, изд. В.А.Михайлова, 2000, с.57.*

Таблица 1. Самооценка степени религиозности / нерелигиозности студенческой молодежи (в %):

Независимо от того, ходите ли Вы в церковь или нет, можете ли сказать, что Вы:	*%*
Человек религиозный?	64,8
Не являетесь человеком религиозным?	18,1
Являетесь убежденным атеистом?	1,8
Не знаю	15,3
Всего	100.0

Как показывают данные нашего исследования основным фактором, способствующим религиозному воспитанию, является семья. В молдавском обществе, находящемся на пути перехода от традиционно-патриархального типа семьи к современному, статус семьи все еще достаточно высок. Данная ситуация и способствует тому, что именно церковь осуществляет религиозное воспитание молодежи через институт семьи. Как видим из следующей таблицы, религиозность основной части молодежи получила свое начало именно в семье: 66,8% опрошенных студентов заявило, что они были религиозны еще в семье.

Таблица 2. Степень семейной религиозности студенческой молодежи в семье (в %):

Были ли Вы религиозны в семье?	*%*
Да	66,8
Нет	29,9
Нет ответа	3.3
Всего	100.0

Как показывает исследование, религиозность современного студенчества не ограничивается рамками традиционных религиозных верований. Часто молодежь распространяет понятие «веры» как на различные суеверия, так и на научное мировоззрение. По этой причине доля «верующих» студентов несколько выше, чем количество считающих себя религиозными.

Таблица 3. Самооценка веры студенческой молодежью (в %):

Верите ли Вы?	*%*
Да	79,2
Нет	12,7

Не знаю, нет ответа	8,1
Всего	100.0

Таким образом, студенческая молодежь, находящаяся вне системы традиционных религиозных верований и конфессий, ищет ответа на интересующие ее вопросы в системе периферийных религиозных верованиях.

Как показывает наш опрос, около двадцати процентов молодежи в вопросах веры склоняются к периферическим формам религиозности: 21% опрошенных верит в «дьявола», в «реинкарнацию». Подобные представления выходят за рамки традиционных религиозных представлений и способствуют формированию пока еще трудно прогнозируемых представлений в системе ценностных ориентаций.

Так же понятно, что ряд традиционных религиозных представлений уже не могут исполнять роль обоснования нравственности и не могут также служить формой будущего наказания за нарушения нравственных норм и правил. Так, в «ад» не верят 57,2% опрошенных, в «жизнь после смерти» - 31,9%, в «воскрешение» - 42,7%, в «грех» и «рай» не верят около 29,0%.

Таблица 4. Отношение студентов к периферическим формам религиозности (в %):

Во что из ниже перечисленного Вы верите?	*да*	*нет*	*не знаю*	*%*
Бог	75,2	11,2	13,5	100.0
Жизнь после смерти	33,7	31,9	34,3	100.0
Душа	65,6	16,5	17,7	100.0
Дьявол	21,0	59,9	19,1	100.0
Ад	18,0	57,2	24,7	100.0
Рай	43,6	29,1	27,1	100.0
Грех	53,6	29,0	17,3	100.0
Воскрешение	25,9	42,7	31,2	100.0
Реинкарнация	21,1	43,9	34,8	100.0
В силу молитвы	68,1	15,6	16,2	100.0
В потусторонний Суд	45,9	20,8	33,3	100.0

Как показывают социально-антропологические исследования тенденции к периферическим формам религиозности, свойственные молодежи, проявляются в современном мире благодаря способности перифери-

ческих форм религиозности к формированию новых смыслов в острейших жизненных ситуациях, переживаемых молодежью.

«Религия, которая проходит вне бога, является ничем иным как возможным переводом и способом организации святого. В качестве веры в сверхествественные силы человека, святое обретается вне институционализованной зоны, с одной стороны, в народной религии; с другой стороны (явно или неявно) на периферии религии: в магии, гаданиях, шаманстве. В конце концов, религиозность вне религии конструируется на основе современных ценностей, производящих смысл»[188].

Таблица 5. Отношение студенческой молодежи к жизни и смерти в контексте веры в Бога (в %):

Прочитайте список вопросов о смысле жизни. Пожалуйста, отметьте, согласны ли Вы с ними или нет:	*1*	*2*	*3*	*4*
Жизнь имеет смысл, потому что существует Бог	34,6	12,4	31,7	21,3
Смысл жизни состоит в том, чтобы взять от нее все самое хорошее	83,4	6,6	6,6	3,3
Смерть неизбежна, об этом стоит задуматься	37,5	21,8	32,1	8,6
Смерть имеет смысл, если ты веришь в Бога	27,2	16,2	34,3	22,4
Если жизнь прожита, то смерть это естественный процесс	76,9	5,9	6,8	10,0
В моем представлении беды и страдания имеют смысл, только если ты веришь в Бога	19,6	14,8	41,7	23,7
Жизнь смысла не имеет	4,3	4,0	85,6	6,2

Примечание: 1 – согласен; 2 – безразлично; 3 - не согласен; 4 - не знаю.

Взаимоотношение жизни и смерти в среде студенческой молодежи существует в основном вне контекста веры в Бога. Так, для подавляющего большинства опрошенных студентов – от 76,9% до 83,4% - жизнь полностью отделена от представлений о смерти и имеет самостоятельное значение. И только от 19,6% до 27,2% студентов жизнь и смерть имеет смысл, определяемый верой в Бога.

[188] *Riviere C. Socio-antropologia religiilor. – Iaşi, Polirom, 2000, p.26.*

В одно из важнейших положений христианского вероисповедания, относящееся к существованию персональной связи личности и Бога, верит около трети опрошенных - 32,0%.

Таблица 6. Формы религиозного верования студенческой молодежи (в %):

Какое из следующих утверждений не вызывает у Вас доверия?	*%*
Существует персональный Бог	32,0
Существует душа или жизненная сила	16,4
Не знаю конкретно во что верить	10,9
Не верю, что существуют несколько видов богов или какая-либо жизненная сила	15,3
Не знаю	16,7
Нет ответа	8,7
Всего	100,0

2. Оценка роли церкви в жизни современного молдавского общества

Оценки студенческой молодежью роли церкви в жизни современного молдавского общества весьма показательны: большая часть опрошенных респондентов – около 60%, не придерживается мнения, что церкви стоит предоставлять более высокую роль, чем она имеет в настоящее время. Впрочем, существуют и другие мнения, так около трети опрошенных студентов выступают за повышение роли церкви в жизни молдавского общества.

Таблица 7. Оценка степени значимости церкви в жизни современного молдавского общества (в %):

Какую роль должна играть церковь в молдавском обществе?	*%*
Очень большую.	13,9
Большую	22,5
Соответственную	48,0
Малую	5,0
Очень маленькую	2,1
Никакой роли	3,8
Не знаю	4,5
Всего	100.0

Отношение к церкви определяется также и набором тех проблем, которые церковь ставит во главу своего внимания. Как видно из полу-

ченных данных, на первом месте, по мнению молодежи, стоят «духовные потребности», в то время как «моральные проблемы и личные нужды» и «проблемы семейной жизни» занимают менее значимое место в актуальной позиции церкви.

Особенно неактуальна позиция церкви в Республике Молдова, по мнению молодежи, по важнейшим социальным проблемам, которые стоят перед страной в настоящее время. Конечно, вполне возможно, что невнимание церкви к актуальным социальным проблемам является следствием ее догматической позиции «невмешательства» в дела государства. Однако, очевидно, что молодежь хотела бы видеть более активную позицию церкви по социальным проблемам.

Таблица 8. Оценка актуальности позиции церкви по значимым проблемам современности (в %):

В общем, думаете ли Вы, что церковь в нашей стране дает адекватные ответы на вопросы?	*да*	*нет*	*не знаю*	*индекс*
Моральные проблемы и личные нужды	32,9	43,7	23,4	-0,11
Проблемы семейной жизни	33,5	47,6	18,9	-0,14
Духовные потребности людей	65,8	19,8	14,4	0,56
Социальные проблемы, которые происходят в настоящее время	11,0	63,3	25,4	-0,52

Как видим, из набора 10 проблем только две из них получили, по мнению молодежи, отражение в церковных проповедях: аборты и внебрачные отношения. Другие восемь, по мнению большинства опрошенных, представлены в церковных проповедях явно незначительно.

Таблица 9. Актуальные проблемы жизни общества и их отражение в церковных проповедях (в %):

По Вашему мнению, характерно ли для церкви в нашей стране говорить о:	*да*	*нет*	*не знаю*	*индекс*
Разоружении	22,1	57,9	19,8	-0,37
Абортах	59,2	28,1	12,7	0,31
Проблемах 3-их стран	19,8	56,5	23,3	-0,37
Внебрачных отношениях	51,2	28,7	19,9	0,22
Безработице	18,0	61,9	19,9	-0,44
Расовой дискриминации	28,9	51,4	19,6	-0,23

Эвтаназии	27,8	38,2	33,8	-0,10
Гомосексуализме	28,5	49,8	21,5	-0,20
Экологических проблемах	25,7	54,8	19,5	-0,29
Политике государства	23,3	59,5	17,2	-0,36

Большинство опрошенных относит себя к православному вероисповеданию - 73,7%. Остальные религиозные конфессии не имеют существенного веса в среде студенческой молодежи Республики Молдова. Как видно из опроса, их вес колеблется в пределах от 0,2% до 23%.

Таблица 10. Распределение студенческой молодежи по принадлежности к церковным организациям в трех странах (в %):

Состоите ли Вы членом религиозной организации? Какой?	*Страны*		
	Молдова	*Румыния*[189]	*Венгрия*[190]
Православие	73,7	86.0	1.0
Протестантство	0,9	2.0	20.6
Иудаизм	0,2	0.0	0.0
Мусульманство	0,2	0.4	0.2
Католичество	2,3	4.0	54.0
Буддизм	0.0	0.0	0.0
Другое	2,1	6.4	2.0
Никогда не был верующим	1,8	1.1	22.2
Нет ответа, не знаю	9,2	0.1	0.0
Всего	100.0	100.0	100.0

Данные исследования подтверждают выводы некоторых исследований, что в последнее время возросла тенденция приобщения молодежи к нетрадиционным религиям и течениям: «неохристианским, неоориенталистским и даже неоязыческим»[191].

Как видно из нашего исследования, количество респондентов, которые «никогда не были верующими» составляет 1,8%, что составляет цифру несколько большую, чем в Румынии, но значительно меньшую, чем в Венгрии - 22,2%. Данные других исследований также показывают,

[189] *См.: Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. - Bucureşti, Ed. Lumina tipo, 2002.*
[190] *там же.*
[191] *там же.*

что молодежь бывших советских республик значительно более религиозна, чем молодежь в западных странах.

Как это ни странно, но мощная антирелигиозная пропаганда, существовавшая при советской власти, в большей мере сыграла консервирующую роль в отношении религии. Данные факты, впрочем, однозначно говорят о кризисе религиозности в сознании западного общества, в том числе и молодежи. «Сегодня на Западе, остатки религии, хотя и в меньшей степени, но еще видны. Однако, в целом, можно сказать, что западная культура живет за счет капитала, заимствованного из своего религиозного прошлого».[192]

3. Религиозное поведение студенческой молодежи

Социологические исследования во всех странах постоянно фиксируют расхождение между установками и реальным поведением людей. Не является исключением и расхождение между религиозными установками студенческой молодежи и ее религиозным поведением. Как показывает исследование, большая часть молодежи во всех трех странах сравнительно редко регулярно посещает церковь: в Республике Молдова их количество составляет 7,9%, в Румынии 25,0% и в Венгрии 17,9%. Доля тех, кто часто посещает церковь в Республике Молдова в сравнении с двумя другими странами существенно ниже.

Впрочем, едва ли на этом основании степень ее религиозности можно оценить как существенно более низкую. Ситуация скорее всего объясняется тем, что в Республике Молдова существенно ниже количество церквей, чем в Румынии и Венгрии. С другой стороны, нарушена сама традиция постоянного посещения церкви. Для молодого поколения посещение церкви стало чем-то особенным, а не постоянным и обычным ритуалом.

Таблица 11. Участие молодежи в церковных церемониях (в %):

За исключением венчания, похорон или крещения как часто Вы посвящаете свою жизнь религиозным церемониям?	*Молдова*	*Румыния*[193]	*Венгрия*[194]

[192] *Wilson B. Religia din perspective sociologice. – Bucureşti, Ed. Trei, 2000, p.105.*
[193] *См.: Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. - Bucureşti, Ed. Lumina tipo, 2002.*
[194] *Там же.*

Один раз в неделю или чаще одного раза в неделю	7.9	11.0	11.6
Один раз в месяц	6,8	0.0	0.0
Чаще одного раза в месяц	0.0	14.0	6.3
На Рождество и Пасху	33,3	33.0	20.7
По очень важным дням	25,6	5.0	18.3
Один раз в год или чаще	6,5	35.0	10.3
Реже одного раза в год.	9,3	0.0	0.0
Практически ни разу.	9,7	2.0	32.8
Нет ответа	0.9	0.0	0.0
Всего	100.0	100.0	100.0

Об этом говорит тот факт, что количество посещающих церковь на Рождество и Пасху и по очень важным дням существенно преобладает в общей структуре посещаемости церкви во всех трех странах. Так в Республике Молдова их количество составляет в целом 58,9%, в Румынии 38,0% и в Венгрии 39,0%.

Данный феномен религиозного поведения весьма распространен и в других странах. Он получил название «вялотекущей религиозности» или «стыдливой секулярности», при которой человек, внутренне не веруя, соблюдает форму, следуя чему-то хорошему или просто на всякий случай».[195]

Таблица 12. Оценка важности церковных церемоний для трех важнейших событий в жизни человека (в %):

Лично Вы считаете, что важно проводить религиозные церемонии для следующих событий?	*да*	*нет*	*не знаю*	*индекс*
Рождение	85,8	7,9	6.3	0,78
Свадьба	86,4	7,9	5,7	0,79
Смерть	84,1	8,5	7,4	0,76

Как видим, практически во всех трех странах молодежь считает важными использование церковных ритуалов для социальной институци-

[195] *Кармадонов О.А. Особенности религиозной среды современной Америки: опыт социологического анализа. // Журнал социологии и социальной антропологии, 2002, №4, с.95.*

онализации таких важнейших событий в жизни человека как рождение, свадьба и смерть. Как видим, доля этой категории молодежи значительно превышает количество верующей молодежи. Это означает преобладание в религиозных установках молодежи ориентации скорее на ритуал, чем на его религиозное содержание.

«Обряды … составляют часть верований, которые делают факты, являющиеся необъяснимыми, убедительными и достоверными. Они особенно увеличивают значение того, что общество оценивает как ценность: родственная связь, политическая власть или консенсус”[196].

4. Значение религиозной веры в жизни студенческой молодежи

В принципе исследование показывает, что как для молодежи в Республике Молдова, так и в Румынии роль религиозной веры оценивается достаточно высоко: соответственно 80,9% и 97.0% считают ее роль очень важной. Как видим, в сравнении с молодежью Республики Молдова и Румынии оценки значимости религиозной веры молодежью Венгрии значительно ниже 32.6%.

Оценки значимости религиозной веры молодежью Республики Молдова занимаю промежуточное значение между оценками румынской молодежью и венгерской.

Таблица 13. Оценка значимости религиозной веры в жизни студенческой молодежи (в %):

Насколько важен Бог в Вашей жизни?	*Молдова*	*Румыния*[197]	*Венгрия*[198]
Не важно	14.5	3.0	32.6
Важно	80.9	97.0	67.4
Не знаю	4,6	0.0	0.0
Всего	100.0	100.0	100.0
Индекс	0.66	0.94	0.35

В то же время только менее половины молодежи осознают позитивную моральную и эмоциональную значимость религии: только 42.2% получают от религии комфортное состояние и силу. Большая часть -

---

[196] *Riviere C. Socio-antropologia religiilor. – Iaşi, Polirom, 2000, p.26.*
[197] *См.: Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. - Bucureşti, Ed. Lumina tipo, 2002.*
[198] *Там же.*

58.8% либо не осознают такого влияния, либо вообще ни испытывают такого влияния. Очевидно, что религия в этом отношении уступает традиционные позиции другим формам установления личностной стабильности.

Таблица 14. Комфортная значимость религии для студенческой молодежи (в %):

Можете ли Вы сказать, что получаете от религии комфорт и силу?	*%*
Да	41,2
Нет	28,2
Не знаю	30.6
Всего	100.0

Большая часть молодежи все же использует различные способы общения с потусторонней силой. Около двух третей опрошенных, так или иначе, используя либо традиционные, либо нетрадиционные формы, общаются с потусторонней силой.

“Молитва, пожертвование и обряд служат не только выражению опыта участников, но и способствуют в значительной степени моделированию и уточнению организованности и силы духа группы”[199].

В нашем исследовании общение с Высшей силой с помощью молитв или медитаций практикуют 71,2% опрошенных студентов.

Таблица 15. Использование молитвы, медитации или нечто подобного студенческой молодежью (в %):

Молитесь ли Вы, медитируете или предаетесь созерцанию или практикуете нечто подобное?	*%*
Да	71,2
Нет	20,8
Не знаю	8.0
Всего	100.0

В то же время, молитва как форма общения с Богом вне религиозной службы характерна только для одной трети опрошенных студентов. Как показывает сравнение с предыдущими данными, молодежь почти наполовину совмещает молитву и медитацию.

[199] *Wach J. Sociologia religiei. – Iaşi, Polirom, 1997, p.58.*

Таблица 16. Молитва в практике студенческой молодежи (в %):

Как часто Вы молитесь Богу вне религиозной службы?	*%*
Часто	30,2
Иногда	31,8
С трудом однажды	1,4
В критические моменты	21,6
Никогда	10,5
Не знаю	4,5
Всего	100.0

Исследование, таким образом, показывает, что религия и церковь в молдавском обществе в процессе влияния на формирование ценностных ориентаций студенческой молодежи встречает ряд трудно преодолимых преград. Чтобы преодолеть эти трудности и оказывать влияние на этот процесс церкви, по всей видимости, следует актуализировать, как ряд нравственных норм, так и свою социальную позицию по социально- политическим проблемам.

Литература.

Филатова О.Г. Социология религии. – Санкт-Петербург, изд. В.А.Михайлова, 2000.

Riviere C. Socio-antropologia religiilor.– Iasi, Polirom, 2000.

Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. - Bucureşti, Ed. Lumina tipo, 2002.

Wilson B. Religia din perspective sociologice. – Bucureşti, Ed. Trei, 2000.

Кармадонов О.А. Особенности религиозной среды современной Америки: опыт социологического анализа. // Журнал социологии и социальной антропологии, 2002, №4.

Wach J. Sociologia religiei. – Iaşi, Polirom, 1997.

АНТИГЛОБАЛИСТЫ И ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОСТИ[200]

Василий САКОВИЧ
Республика Беларусь, Минск
Посольство Республики Беларусь в Республике Молдова
Чрезвычайный и Полномочный Посол
доктор

In the article are considered the very interesting and important issues concerning the ecological ideology and actions of representatives of the antiglobalism movement. Author emphasizes such form of the ecological antiglobalism as organizing the forums and meetings, mass as well as solitary actions against different kinds of disturbance of the ecological balance, determination of the fields sowed with genetically modified products and so on.

Одним из важных аспектов, на который антиглобалисты обращают внимание общественности, являются экологические проблемы. Последствия процесса глобализации, технократическая модель развития мировой экономики, современный уровень научно-технического прогресса впервые на карту поставили судьбу мира как единого целого.

Римский клуб, понимая эту опасность, предупреждал, что становление нового мирового порядка может быть успешным только тогда, когда решатся проблемы человеческой солидарности. В декларации, принятой Римским клубом в 1985 г., отмечается, что «перед человечеством могут открыться светлые перспективы, если оно достойно решит свои проблемы, в противном случае его ждет медленное и мучительное сползание вниз. Этот тезис по-прежнему остается нашим кредо, хотя время летит очень быстро»[201].

Тем не менее, вплоть до окончания «холодной войны» главная опасность для планеты от «распоясавшейся техники» усматривалась, прежде всего, в перспективе глобального термоядерного конфликта. После распада социалистического блока, когда непосредственная угроза такого конфликта снизилась, проблема «Распоясавшейся техники» и

---

[200] Рецензент – доктор-хабилитат, профессор Валерий МОШНЯГА

[201] Кинг А., Шнайдер Б. Первая глобальная революция. – Москва: Прогресс, 1991, с.139

«Пределов роста», по-новому озвученная антиглобалистами, вновь обрела актуальность.

Следует выделить следующие распространённые формы экологического антиглобализма: проведение форумов и встреч экологической направленности; массовые и единичные действия против различных форм нарушения экологического равновесия; уничтожение полей, засеянных генетически измененными растениями, борьба против вырубки лесов и т. д.

Сущность экологического антиглобализма сводится к тому, что все страны мира обязаны работать вместе, признавая свою общую и, одновременно, дифференцированную ответственность за обеспечение экономического роста, не вызывающего деградации окружающей среды в ущерб настоящему и будущим поколениям. С этим сегодня соглашаются все. Многие исследователи, действующие в рамках национальных государств и выражающие интересы национальных же государств, тоже разделяют и эту оценку проблем, и необходимость повышения человеческой солидарности для их решения[202].

Идеология умеренного крыла экологического антиглобализма согласуется с основополагающим документом международного сообщества – «Повестка дня на XXI век» (принята на конференции ООН по окружающей среде и общественному развитию, состоявшейся в Рио-де-Жанейро в 1992 году). Как известно, данный документ опирается на концепцию устойчивого развития, направленную на обеспечение сбалансированности между обществом и окружающей средой, между потребностями и ресурсами роста. Устойчивое развитие предполагает положительную динамику во взаимодействии его важнейших индикаторов в триаде человек-хозяйство-природа, которая должна устойчиво функционировать и обеспечивать поступательное движение социальной, экономической и экологической сфер. Иными словами, устойчивое развитие ориентировано на удовлетворение социально-экономических потребностей современного и будущих поколений без нанесения ущерба окружающей среде.

Представители экологического антиглобализма в целом поддерживают решения Всемирного саммита по устойчивому развитию, который состоялся в августе-сентябре 2002 года в Йоханнесбурге (ЮАР) под эгидой ООН при участии представителей правительств и глав 189 государств. На саммите были конкретизированы общие положения документа «Повестка дня на XXI век» с тем, чтобы кардинально улучшить ус-

---

[202] *См.: Kennedy P. Preparer le XXI siecle. – Paris, 1994, с.171-237*

ловия жизни, устранить бедность на базе использования устойчивых моделей производства и потребления, обеспечения по возможности равного для всех стран распределения выгод от глобализации[203].

Главная проблема подобных конференций, с точки зрения антиглобалистов, – принципиальная невозможность привести в соответствие политические декларации, которые принимаются большинством стран, с механизмом их исполнения, за которое отвечает меньшинство развитых стран. К тому же, на саммите обнаружилось нежелание правительств ряда развитых стран брать на себя принципиально важные обязательства по глобальному устойчивому развитию. Так, вопреки настояниям Европейского Союза, в итоговый документ не были включены обязательные сроки переключения источников энергии (таких как нефть, газ, уголь и др.) на альтернативные, энергосберегающие.

Как мы уже писали ранее, эту позицию США, поддержанную Японией и странами ОПЕК, на саммите защищал госсекретарь США К.Пауэлл (страны ЕС предлагали к 2010 году увеличить долю возобновляемых источников энергии хотя бы до 15% от общего уровня первичных поставок энергии). Кроме того, в выступлении на саммите К.Пауэлл подтвердил, по мнению мирового сообщества, неконструктивную позицию нынешней администрации США, которая заключается в отказе от присоединения к Киотскому протоколу о сокращении выбросов в атмосферу промышленных газов[204].

Глобальные взаимосвязи чреваты и глобальными экологическими бедствиями, связанными, например, с всеобщим потеплением и изменением климата, крупномасштабными эпидемиями. Последствия многих программ МВФ и Всемирного банка зачастую оборачиваются разрушением локальных экосистем и вынужденным переселением миллионов людей. В последние годы нарастает также проблема предотвращения стихийных бедствий, в том числе антропогенного или смешанного происхождения (эрозия почв, наводнения и т. д.). «Среди 4,4 млрд. людей, живущих в развивающихся странах, три пятых находятся в условиях, не соответствующих минимальным санитарным требованиям, одна треть лишена нормальной питьевой воды»[205].

---

[203] *Доклад о развитии человека за 2003 год, с.11*
[204] *там же, с.130*
[205] *там же, с.124-125*

Таблица 1. Изменения глобальной хозяйственной подсистемы и экологической системы планеты[206].

Показатели	*Начало XX в.*	*Конец XX в.*
Валовый мировой продукт, млрд долл. США	60	20000
Мощность мирового хозяйства, ТВт	1	10
Численность населения, млрд. чел.	~ 1	6
Потребление пресной воды, куб. км	360	4000
Потребление чистой первичной продукции биоты, %	1	40
Площадь залесённых территорий, млн. кв. км	57,49	50,07
Рост площади пустынь, млн га	–	+ 156
Сокращение числа видов, %	–	- 20
Площадь, нарушенная хозяйственной деятельностью на суше (без учёта площади Антарктиды), %	20	60

В результате только около 30% территории планеты не затронуто хозяйственной деятельностью. По состоянию на начало XXI столетия истреблено 2/3 лесов (из которых 26,7% приходится на два последних десятилетия); нарушено эрозией 700 млн. га, что составляет около половины возделываемых земель; в атмосферу выбрасывается свыше 200 млн. тонн оксида углерода, 53 млн. тонн оксида азота, 146 млн. тонн диоксида серы. Быстрыми темпами уменьшается биологическое разнообразие планеты[207].

Динамика антропогенных нарушений окружающей среды превышает скорость её восстановления и приближается к пороговому состоянию. При дальнейшем наращивании разрушающих воздействий специалисты прогнозируют популяционную катастрофу[208].

Деятельность антиглобалистских организаций «зелёных» не ограничивается лишь крупными форумами, проводимых под эгидой антиглобалистского объединения АТТАК и др. «Зелёные» очень часто шокируют власти, заявляя о себе единичными разгромами магазинов, зани-

---

[206] *Мясникович М.В., Никитенко П.Г., Пузиков В.В. и др. Национальная безопасность Республики Беларусь. Современное состояние и перспективы. – Минск: «Право и экономика», 2003, с.356*

[207] *там же, с.355*

[208] *Новикова И.В. Глобализация и рынок: поиски стратегии экономического развития в XXI веке. – Минск: Акад. упр. при Президенте Республики Беларусь, 2001, с.100-103*

мающихся продажей меховых изделий и другими эпатирующими способами. Это движение вызывает больше всего сочувствия у обывателей – минимум политики и максимум светлой утопии.

Лидеры радикальных экологов – Ральф Надер и Мюррей Букчин своими идеологическими лозунгами и методами действия коренным образом отличаются от «зелёных» типа «Гринпис». Радикальные экологи считают, что избежать тотальной экологической катастрофы, неизбежно ждущей «общество растущего потребления», можно только при помощи антирыночной революции. Радикальные экологи набирают популярность не только внутри антиглобалистского движения, но и на политической арене западного мира. Р.Надер, участвуя в президентской кампании США 2000 г., выступал с резкой критикой официальной политики администрации США, идущей в разрез с интересами мира.

С точки зрения лидеров радикальных экологов антиглобалистского движения, вершина хаоса в глобальных масштабах – ядерный, химический и биологический терроризм. В настоящее время, по меньшей мере 20 стран (половина который находится на Ближнем Востоке, в районе Персидского залива и в Южной Азии) уже имеют или обладают возможностью создать оружие массового поражения и средства его ракетной доставки. Попадание его в руки террористических групп, государств-«изгоев», сепаратистских движений чревато дестабилизацией международного сообщества до состояния необратимого хаоса.

На горизонте появляются новые противники глобализации, с действиями которых связана опасность кибернетической войны. Важнейшие системы электронного управления подвергаются атакам хакеров, которые могут действовать по своей воле как одиночки, а могут пользоваться и поддержкой государственных структур в своих странах. Кибернападениям могут подвергнуться контрольные системы современного индустриального общества, его жизненные центры – электростанции, системы воздушного транспорта, финансовые институты, вплоть до всего, что связано с биологическим и ядерным оружием. Напомним, что уже во время натовской операции против Югославии структуры НАТО и Пентагон подверглись нападениям хакеров. В начале XXI столетия становится очевидным, что чем больше зависимость индустриальных государств от компьютерной революции, тем больше опасность дестабилизации именно в сфере информационных технологий и ресурсов.

Конфликты в современном мире, даже в той его части, которая на словах привержена глобализации, могут возникнуть довольно неожиданно. Так, антиглобалисты являются ярыми критиками вторжения в «мастерскую» живой природы и требуют четкой маркировки товаров и

продуктов, подвергшихся генетическому воздействию. В 1999 г. 72% всей земли, засаженной семенами подвергшихся генетической обработке растений, приходилось на США, 17% – на Аргентину и 10% – на Канаду. На девять других стран (Китай, Австралия, Южная Африка, Мексика, Испания, Франция, Португалия, Румыния, Украина), чьи ученые так или иначе имели дело с интегральной частью современной глобализации – генной инженерией, приходится только 1% генетически обработанных растений.

Не менее неожиданно возник «югославский синдром» – спор в НАТО по поводу опасности использования обедненного урана. В отношении ряда химических веществ «зелёные» участники антиглобалистского движения используют термин «дьявольские химикаты». В Соединённом королевстве Великобритании и Северной Ирландии принц Чарлз и певец Пол Маккартни выразили возмущение насилием транснациональных компаний над природой. Во Франции коалиция фермеров, профсоюзов, защитников окружающей среды и левых сил борется не только с генетически модифицированными продуктами, но и с сетью «Макдоналдс», «Кока-Кола» и других «потенциально опасных» компаний. Антиглобалисты уверены в том, что научные эксперименты и исследования в области генной инженерии, клонирования человека и животных, а также ядерных технологий угрожают всему человечеству и могут привести к исчезновению человека как вида.

В результате протеста «зеленых» против некритичного использования достижений науки произошел кризис модернизма, что имеет и будет иметь большие последствия для глобализации. Все исследователи единодушны в том, что европейская цивилизация достигла очередного предела своего развития и находится на перепутье[209]. И хотя современная история насчитывает около 500 лет, а история цивилизации модернизма около 200 лет, и та, и другая носят имя европейской. Они опосредованы жизненными идеалами, культурными традициями и ценностями народов Европы, капиталистической практикой максимизации прибыли, вызвавшей крупнейшие преобразования в производственных силах и в структуре самих обществ. «Однако сейчас они в значительной степени исчерпали революционный потенциал в своих научно-технических и социальных изысканиях. Впереди – период более или менее длительной стационарной устойчивости, а возможно, и стагнации, застоя»[210].

---

[209] *Kacs J.L. The End of the Twentieth Century and the Modern Age. – New-York, 1992, c.195-199*

[210] *Антонович И.И. После современности. – Минск, 1997, с.350.*

Сохранить жизнеспособное общество возможно только на путях сбалансированной экономики, рационального природопользования, разумной демографической политики. В мире все более звучат термины – «экоразвитие», «этика развития», «человеческое развитие». Это свидетельствует о повороте общественности к гуманистической проблематике, возросшему интересу к духовному миру человека. Философия гуманизма имеет дело с человеком как субъектом и агентом действия. Развитие человека должно стать глобальным, привести к изменению ценностей и ориентаций человека.

Литература

Антонович И.И. После современности. – Минск, 1997.

Доклад о развитии человека за 2003 год.

Кинг А., Шнайдер Б. Первая глобальная революция. – Москва: Прогресс, 1991.

Мясникович М.В., Никитенко П.Г., Пузиков В.В. и др. Национальная безопасность Республики Беларусь. Современное состояние и перспективы. – Минск: «Право и экономика», 2003.

Новикова И.В. Глобализация и рынок: поиски стратегии экономического развития в XXI веке. – Минск: Акад. упр. при Президенте Республики Беларусь, 2001.

Kacs J.L. The End of the Twentieth Century and the Modern Age. – New-York, 1992.

Kennedy P. Preparer le XXI siecle. – Paris, 1994.

CUNOAŞTERE „MULTIDIMENSIONALĂ” AL PROCESULUI GLOBALIZĂRII: ABORDARE TEORETICO-CONCEPTUALĂ[211]

Ghenadie SLOBODENIUC
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Relații Internaționale
magistru în Ştiințe Politice, lector

„În momentul creativității omul
modifică natura, societatea şi pe sine,
dezvoltînd potențiile sale fizice şi sipirituale”

The mankind has entered a new era. The new historical age of humanity, associated with the process of globalization, has encouraged the change of the place and the role of the human beings. A new type of society has been started to be formed, that is „the global society” which is characterized by the dynamic combination of capitalization and socialization. It is possible that this society will not represent the amalgamation of elements of capitalism and socialism, but a new qualitative condition in which such trends will be represented as moments of other new multidimensional formations. The multidimensionality will not represent relations between the whole social system with elements like levels, subsystems and structures. These are relations that can be found at a deeper level, each representing a specific dimension of social integrity. We can conclude that starting with a certain level of complexity of system's development a fundamental transformation of perception, starting multidimensional logics of thinking takes place. The knowledge, understanding and explanation of the esence of what is "new" is the task of science, and namely, of political science.

Sistemul de percepere a lumii, societății şi omului s-au transformat într -un sistem principial nou – *multidimensional*. Noțiunile *multidimensional, lume multidimensională, dimensiune* sînt utilizate pentru a menționa nivelul calitativ nou al realității, care de abia începe să fie conceput în ştiința contemporană. La etapa actuală, lumea multidimensională, reprezintă o nouă treaptă în istoria omenirii, tendințele trecerii la care devin tot mai evidente. Supusă

---

[211] *Recenzent – doctor, conferențiar D.ILAŞCIUC*

multiplelor provocari globale, cum ar fi goana înarmărilor, terorismul internațional, catastrofe ecologice, sărăcie, migrație ilegală în masă, omenirea se transformă într-o lume complexă şi multidimensională. Trecerea spre multidimensionalitate devine o nouă unitate de măsură al progresului omenirii. Dinamica transformării spre o nouă ordine se desfăşoară neuniform, pe diferite axe ale procesului dezvoltării. Trecerea se urmăreşte în tendințele formării lumii multipolare, policentrice. În esența sa modelul policentric este multidimensional. Prin urmare, putem afirma, că începînd cu un anumit nivel de complexitate din sistem şi anumită vîrstă de dezvoltare are loc transformarea fundamentală al perceperii umane, punînd începutul unei logici continue de gîndire, obiectul ei de studiu fiind lumea multidimensională. Din perspectiva abordării multidimesionale într-o formă nouă se explică esența acelor transformări calitative ale omenirii la intersecția de milenii. În ultimile decenii domeniul de aplicare al abordării multidimesionale s-a extins şi asupra procesului globalizării (lumea dimensiunilor economice, microculturale, politice, etc.) şi crează premize ca abordarea multidimesională să devină pe viitor o forță istorică impunătoare.

Spre exemplu, în proces este formarea unui nou tip de societate, numită *„societatea globală”*, care se caracterizează prin îmbinarea dinamică al capitalizării şi socializării. Posibil, că societatea spre care se îndreaptă omenirea va fi nu combinarea dintre elementele capitalismului şi socialismului, dar o stare calitativ nouă, în care astfel de tendințe vor fi reprezentate drept momente ale altor formațiuni multidimensionale. În modelul multidimensional se va exclude axa principală de contradicție dintre sistemele sociale ale statelor după principiul de formare „capitalism – socialism”. Cu alte cuvinte, în esența sa multidimensonalitatea nu reprezintă totalitatea relațiilor dintre sistemul social cu părțile sale componente, nivele, subsisteme şi structuri. Ele sunt relații dintre astfel de structuri care se descoperă la un nivel profund, fiecare reprezentînd dimensiune specifică al întregului social, din care face parte.

Noțiunea de multidimensionalitate este pe larg aplicată de către teoreticieni şi politicieni. Elementele multidimensionalității, abordării multidimensionale se aplică în diverse domenii ale cunoaşterii ştiințifice (postmodernism, culturologie, globalistica, sinergetica, ştiințile politice, etc), însă ele nu sînt integrate într-o unitate conceptuală, care ar putea fi numită *teorie al multidimensionalității*. Se încearcă de a descoperi noi manifestări multidimensionale în societate şi mediul înconjurător. Însă trebuie de ținut cont că studierea multidimensionalității ține de dezvoltarea instrumentariului logic şi metodologic. Studierea problemei multidimensionalității necesită noi abordări, metode, concepte speciale. Apare necesitatea formării unui nou domeniu al cunoaşterii (logică multidimensională, metode multidimensionale).

Deşi, există multiple dezbateri conceptuale asupra „problemelor globale”, globalizarea este o etapă istorică reală, care decurge în cadrul anumitor condiții, iar de înțelegerea şi explicarea lor se preocupă tot mai frecvent comunitatea ştiințifică internațională. Abordările teoretice conturează esența globalizării ca complex de procese eterogene, neliniare, neuniforme, permanent schimbătoare, fapt care permite de a percepe fenomenul globalizării ca sistem de legături şi mecanism de relații calitativ noi, la prima vedere contradictorii (global – local, integrare – fragmentare), dar complimentare. Sesizarea şi conceptualizarea tendințelor de globalizare a unor probleme umane (economice, sociale, culturale, ecologice) au condiționat necesitatea de a construi noțiuni noi ce se încadrează în contextul „mondial” sau „planetar”, spre exemplu „politica mondială”, „economia mondială”, „mondializarea culturală”, etc.

Astfel, se propune de a percepe *"fenomenul globalizării"* ca proces sau set de procese dinamice de formare a unei “societății mondiale” cu o „nouă ordine mondială” prin dezvoltarea mecanismelor de relații dintre elementele deschise, la baza cărora se situează un nou tip de raporturi umane. În contextul schimbărilor dinamice şi tendințelor globale se nuanțează necesitatea determinării şi explicării noului statut existențial al omului. Ar fi corect să amintim despre vederile apărute în perioada confruntării dintre sistemele capitalist şi socialist ale lui Michael Poniatowski care menționa că lansarea masivă a „societății ştiințifice” ar duce la generarea de noi sisteme teoretice interpretative şi la o reevaluare a umanului, a condiției sale reale. Autorul susținea că „a restitui omului întreaga sa valoare” (valoare pierdută în mrejele stărilor actuale, prea mult legate de spiritul tradițional al industrialismului) înseamnă a-i schimba vederile şi a-i face existența compatibilă cu noile realități tehnico-ştiințifice”.

Concepția multidimesionalității reese din aceea, că lumea este diversă nu numai prin infinutul de manifestări, dar şi în bazele sale fundamentale; diverse lucruri, fenomene, structuri observabile nu întotdeauna au un început comun; la anumite nivele ale organizării lumii ea depinde de diversitatea interioară, de conținut, de principii, specific de legături dintre ele. Proprietățile detirminatorii, caracteristicile obiectului multidimensional nu sunt concentrate într-un nucleu, ci sînt dispersate pe dimensiuni (centre), în care una nu pot fi deduse din alta sau reduse la una singură (logocentrism). De aceea, într-un sistem multidimensional funcționează cîteva centre şi periferiile sale, care pot fi caracterizate prin straturile sale specifice. Multidimensionalitatea este specifică nivelelor profunde ale orgaizării lumii materiale, sociale şi spirituale, precum şi etapelor mai superioare de dezvoltare. Tendința generală de dezvoltare al sistemelor de tipuri diferite, inclusiv al societății şi subsistemele ei

– sociale, economice, politice, constă în trecerea de la forma unidimensională la multidimensională, respectiv reducerea sferelor unidimensionale şi extinderea sferei multidimesionale, deşi unidimensionalitatea în diferite forme coexistă cu multidimensionalitatea (sistemul multidimesnional poate conține subsiteme unidimensionale).

În sens strict, conceptul multidimensionalității înseamnă „compus dintr-un şir de dimensiuni". Astfel, dimensiunea este noțiunea de bază al multidimensionalității.

În limbajul ştiințific se menționează despre dimensiunea socială, morală, socio-culturală, globală şi „dimensiunile lumii interne ale omului". Mai detaliat, dimensiunea umană poate fi studiată în dicționarul enciclopedic „Omul"[107]. În această lucrare, sînt descrise dimensiunile cosmică, biologică, socială, culturală, etică, temporală, existențială ale umanului. De menționat faptul, că în literatura de specialitate lipseşte o clară identificare şi poziționare al dimensiunii politice în exitența umană.

În lucările savantului rus V.Altuhov[108], unul din criteriile ale multidimensionalității este egalitatea dintre categoriile parte componentă şi întreg. În cadrul imaginii despre lumea multidimensională al sistemului social părțile ei precum cultura, ştiința, economia, politica, etc., nu sînt mai inferioare decît întregul, ci sînt echidistante. Cu alte cuvînte, fiecare părte componentă reprezintă ipostaze, dimensiuni specifice ale socialului ca tot întreg. Noțiunea de ipostază, reprezintă un început al individualității. În sens strict este o noțiune al gîndirii multidimensionale, însemnînd unul din începuturi ale tradiției logocentrice.

„Dimensiune" înseamnă nu o parte, nu un aspect şi nu o susbsistemă, ci o descriere al esenței interiorului, conținutului, ce poate fi perceput ca început. Prin dimensiune se efectuează o delimitare al sistemului, care nu corespunde cu baza delimitării întregului în părți sau contrarii. „Dimensiunea" devine o noțiune importantă, sacrală în structura universului (uman, social, spiritual şi material). În acelaşi timp despre „dimensiune" practic nu se cunoaşte nimic. Pînă în prezent nu s-a pus scopul de a efectua investigații sistematice intelectuale de identificare şi conceptualizare al acestei noțiunii.

Dimensiunile formează un nou nivel mai profund de percepere al realității (nivelul multidimensional), decît contrariile. Dimensiunile reprezintă o alternativă al contrariilor. Contrariile se exclud una pe alta. Între dimensi-

---

[107] *Волков Ю.Г., Поликарпов В.С. Человек. Энциклопедический словарь. – Москва, Гардарики, 2000*

[108] *Алтухов В. Философия многомерного мира. // ОНС 1992, №1; его же: Многомерный мир третьего тысячелетия. // МЭиМО, 2000, №7, с.30- 38*

uni pot exista contradicții (mai exact dintre dimensiunile diferitor tipuri de sisteme multidimensionale), însă dimensiunile nu se exclud, dimpotrivă, se completează una pe alta. Astfel poate fi făcută concluzia, că toate obiectele în Univers, inclusiv societatea şi omul, pot fi clasificate în două clase mari: multidimensionale şi unidimensionale.

În cazul Republicii Moldova, membrii societății moldave nu pot rămîne indeferenți pasivi la soluționarea problemelor globale, deoarece sunt o parte componentă al umanității. Considerăm, că odată cu identificarea adecvată al locului şi rolului omului în „cîmpul problematic" existent în Republica Moldova, s-ar reuşi cu succes mobilizarea întregii societăți civile în procesul de dezvoltare. Ne afirmăm în acest mod punctul de vedere, deoarece considerăm *omul* cauza şi efectul situației de instabilitate politică, criză economică, socială şi culturală.

Reieşind din multitudinea problemelor din societate, autorul pledează pentru introducerea în modelul teoretic a termenului de „criză multidimensională", care permite delimitarea pe nivele (individual, național, global) al granițelor cîmpului problematic. Acest fapt este condiționat de necesitatea ierarhizării şi sistematizării problemelor existente, procedură utilă pentru determinarea nevoilor (necesităților) prioritare în elaborarea căilor de soluționare adecvate.

Să ne întrebăm, de exemplu, cîți copii orfani ar avea familii, dacă părinții nu iar abandona în casele pentru copii? Care ar fi numărul cetățenilor ilegal plecați din Republica Moldova, dacă ar avea loc de muncă, ce iar satisface necesitățile vitale individuale şi ale familei? Cîți pietoni traversînd fără frică zona de trecere pentru pietoni ar rămîne nevătămați, dacă şoferii ar respecta cu strictețe regulile de circulație. Ar fi oare nivelul de participare la alegeri mai ridicat, dacă exista încredere între electorat şi în sistemul politic. Exemple de acest gen şi multe altele situații sînt indicatorii principali ai comportamentului social în toată complexitatea sa. Devine necesar de a cunoaşte, înțelege şi explica procesul de transformare al specificului „gîndirii şi acțiunii moldoveneşti" în domeniul politic, economic, social şi cultural.

Baza metodologică al actului cunoaşterii îl constituie metoda modelării. Modelul reprezintă o imagine a aspectelor relevante ale realității aşa cum o percepem noi. Fiecare din noi foloseşte modele de acest fel ori de cîte ori apare necesitatea unei decizii. Prin „model" înțelegem un set coerent şi sistematic de descrierei ale relațiilor implicate. Un asemenea model trebuie, să fie

precis, şi din cauza complexităţii enorme conţine un număr mare de relaţii implicate[109].

Respectiv, măsurarea dezvoltării aspiraţiilor „la un trai mai bun” al indivizilor se efectuează în baza unui sistem de indici autentic care înregistrează trecerea de la „modelul X” al mentalităţii la „modelul X'” de percepere a lumii al socioumanului autohton. Cu regret, recunoaştem că procesul de tranziţiei, de la *trecut negat* spre *viitor incert* decurge foarte lent. Motivele sînt diferite şi pot varia de la nivelul individual (apatie, indiferenţă, incertitudine, etc) la nivelul colectiv (lipsa de comunicare pe „verticală – orizontală” instituţiile de guvernare şi societatea civilă). Mai exact, se resimte discordanţa dintre structură (mecanism de interacţiuni interumane) şi aspiraţiile individului, fapt ce stopează (încetineşte) dezvoltarea umanului.

Astfel, am putea explica prezenţa condiţiilor „favorabile” de *„regresie, decădere şi stagnare eficientă*” a spiritualului individului şi comunităţii. Modelul ideal de dezvoltare individ – societate s-ar include în sistemul tridimensional „Gîndesc – Spun – Acţionez”. Probabil, condiţia principală pentru schimbarea mentalităţii, „ar fi ca omul să fie pregătit să-şi schimbe felul de a gîndi, viziunea sa asupra lumii”. Astfel se conturează întrebarea este oare cetăţeanul din Republica Moldova pregătit pentru o anumită transformare? Cunoaşte el / ea ce fel de schimbare îşi doreşte? Unde este începutul schimbărilor, transformărilor şi dezvoltării?

Pentru cei ce reflectează asupra problemelor dezvoltării apare tot mai clar că nici un progres nu poate fi realizat în condiţiile actuale fără modificarea viziunii asupra lumii şi societăţii, modificare din care decurge, în mod firesc, schimbarea scării de valori, aspiraţiilor şi priorităţilor economico- sociale. Aşa cum e şi normal însă ideile noi întîmpină rezistenţă din partea mentalităţilor celor ce se cramponează de ideile depăşite de către factorul timp. Ideile îşi au viaţa lor. O viaţă cu multe dependenţe şi fluctuaţii specifice, dar care parcurg etape ale ciclului vital: se nasc, se dezvoltă şi dispar, lăsînd loc altora. Experienţa ultimilor decenii sugerează necesitatea abandonării iluziilor şi a prejudecăţilor. Ea arată că viitorul trebuie pregătit, inventat în prezent, ţinînd cont de experienţa trecutului.

Bibliografie:

Cazacu A. Calitatea umană a socialului. – Bucureşti, Ed. Politică, 1988
Jouvenel, de B. Progresul în om. – Bucureşti, Ed. Politică, 1983

[109] *Popescu M.D. Un posibil răspuns la dilemma dezvoltării. Procesul circular activ. - Bucureşti, Ed. Politică, 1986*

Popescu M.D. Un posibil răspuns la dilemma dezvoltării. Procesul circular activ. – Bucureşti, Ed. Politică, 1986
Mesarovic M., Pestel E. Omenirea la răspîntie. – Bucureşti, Ed. Politică, 1975
Botkin J.W., Elmandjara M., Malița M. Orizontul fără limite al învățării. Lichidarea decalajului uman. – Bucureşti, Ed. Politică, 1981.
Naisbitt J., Megatendințe. Zece noi direcții care ne transformă viața. – Bucureşti, Ed. Politică, 1989
Ştiință şi Sinteză. – Bucureşti, Ed. Politică, 1969
Ştiință, Tehnologie, dezvoltare socială şi umană.Tendințe viitoare în dezvoltarea ştiinței şi tehnologiei vizînd o dezvoltare socială şi umană / Edit. N.Vrublevschi. – Bucureşti, Ed. Politică, 1984
Schneider B. Revoluția discuțiilor (Raport către Clubul de la Roma). – Bucureşti, Ed. Politică, 1988.
Herrera A.O., Scolnik H.D. Catastrofă sau o nouă societate? (Un model latino-american). – Bucureşti, Ed. Politică, 1981
Lukas G. Ontologia existenței sociale. – Bucureşti, Ed. Politică, 1975.
Алтухов В. Многомерный мир третьего тысячелетия. // МЭиМО, 2000, №7
Алтухов В. Политика и видение будущего.// ОНС, 1992, №3
Алтухов В. Философия многомерного мира. // ОНС, 1992, №1
Алтухов В. Социальная картина мира и новое мышление. // МэиМО, 1991, №7
Амелин В. Многомерная модель политической власти. // ОНС, 1991, №2
Волков Ю.Г., Поликарпов В.С. Человек. Энциклопедический словарь. - Москва, Гардарики, 2000
Политическая энциклопедия. в 2-х томах. - Москва, 2000

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№3 (XXVII), 2004.

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 24.11.2004. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 10,0. Coli editoriale 10,0.
Comanda 94. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009